

Δρ. Αθανάσιος Αθανασιάδης
Ε.ΔΙ.Π. Τμήματος Θεολογίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Νεολογισμοί και καινοφάνειες περί Μακεδόνων
και Μακεδονίας στις παρυφές του
«Μακεδονικού Εκκλησιαστικού Ζητήματος»

Εισαγωγή

Το ζήτημα της ιστορικότητας της Μακεδονίας στα μέσα της δεκαετίας του '90 δημιούργησε ένα επισφαλές αλλά και ενδιαφέρον περιβάλλον όχι μόνο στις διακρατικές σχέσεις ανάμεσα στη χώρα μας και στη νεοπαγή π. Γ.Δ.Μ. αλλά και στην ανάληψη πρωτοβουλιών εκ μέρους των Διεθνών Πολιτικών Θεσμών. Η διεκκυστίδα, ιστορική και εθνολογική -κατά βάση και πολιτική-, άγγιξε βαθμηδόν και τον χώρο του χριστιανικού ευαγγελισμού επί ευρωπαϊκού εδάφους. Έτσι, ο μακεδονικός χώρος αποτέλεσε όψιμο σημείο αναφοράς στα τέλη του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα σχετικά με τα εθνικά και φυλετικά χαρακτηριστικά των κατοίκων του από τους θεολόγους και εκκλησιαστικούς φορείς της Βόρειας Μακεδονίας οι οποίοι και κατέθεσαν δημόσια τις θέσεις και απόψεις τους. Τέθηκε λοιπόν το ερώτημα του προσδιορισμού της γενεαλογίας των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων σε μακεδονικές πόλεις από τον απόστολο των εθνών Παύλο σε μία προσπάθεια να αποσαφηνιστεί το ζήτημα των ιστορικών, φυλετικών και θρησκευτικών καταβολών της εποχής εκείνης. Καταβολές οι οποίες εκ μέρους των σύγχρονων Σλαβομακεδόνων κατοίκων της Βόρειας Μακεδονίας έτειναν να αναχθούν σε «τεκμήριο» φυλετικής καταγωγής. «Τα τεκμήρια» αυτά στηρίζονται στις παύλειες επιστολές και στις διηγήσεις των Πράξεων όπου παρουσιάζεται το φαινόμενο όλες οι αναφορές της λέξεως Μακεδονία¹ και των παραγώγων της (Μακεδόνες,

---

¹ Ο όρος Μακεδονία έλκει την καταγωγή του από την αρχαιοελληνική έννοια του μάκος-μήκος και δηλώνει τον έχοντα ικανό ύψος ή αυτόν ο οποίος ήρθε από ψηλά.

Μακεδονική εκκλησία, μακεδονικός) να αποτελούν αποχρώσεις ενδείξεις του σλαβομακεδονικού φυλετικού κλάδου και κατ' επέκταση οι αναφορές του αποστόλου Παύλου και των μαθητών του να υποδηλούν και άλλοτε να προσδιορίζουν ευθέως τη νέα αυτήν εθνολογική κοινότητα.

Στο σημείο αυτό έγκειται και ο προβληματισμός που φιλοδοξούμε να παρουσιάσουμε στο άρθρο μας αυτό. Ποιο δηλαδή είναι το ιστορικό και θρησκευτικό πλαίσιο και κατά συνέπεια το εθνολογικό status των κατοίκων της Μακεδονίας που αναφέρονται στις επιστολές του Ευαγγελίου και με ποια κριτήρια μπορούμε να προβούμε σε ασφαλείς και επιστημονικές αναλύσεις.

Οφείλουμε εξ αρχής να δηλώσουμε ότι η επισκόπηση στην οποία θα προβούμε δεν έχει χαρακτήρα αντιπαράθεσης, πολλώ δε μάλλον, χαρακτήρα ιστορικής μομφής. Δεν φιλοδοξούμε να παρουσιάσουμε το σύνολο της ιστορικότητας της Μακεδονίας από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα ούτε να στραφούμε εναντίον των γειτόνων μας και των απόψεών τους περί της φυλετικής τους καταγωγής. Άλλωστε, η ιστορικότητα αυτή λόγω της ρευστότητάς της μεταλλάσσεται και μετεξελίσσεται μέσα στον ιστορικό χρόνο όπως και η ανθρωπογεωγραφία της. Αντίθετα, το παρόν άρθρο θα πρέπει να ιδωθεί στο πλαίσιο του ακαδημαϊκού διαλόγου στην αποτύπωση της ιστορικής ακρίβειας, όπου τα ιστορικά τεκμήρια το επιτρέπουν. Άλλωστε, από τη φύση της η επιστημονική έρευνα και η ελεύθερη διατύπωσή της επιβάλλει ενδελεχή μελέτη του ιστορικού περιβάλλοντος της εποχής εκείνης λαμβάνοντας υπ' όψιν τον πλουραλισμό της επιστημονικής

Γνωρίζουμε δε σύμφωνα με τον Ηρόδοτο ότι οι Μακεδόνες κατέβηκαν από την Πίνδο: *Ηρόδοτος*, I, 56, VIII, 43: «*Δωρικόν τε καὶ Μακεδόνων ἔθνος, ἐξ Ἑρινεοῦ τε καὶ Πίνδου καὶ τῆς Δρυοπίδος ὕστατα ὄρηθέντες*», στο: Παπούλια Β., «*Η τροπή των εθνικών ονομάτων σε γεωγραφικά. Η περίπτωση της Μακεδονίας*» στο: *Πρακτικά Β' Διεθνούς Συμποσίου*, (επιμ. Νίκος Μοσχονάς), *Η επικοινωνία στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1993, 686· επίσης Hen. Liddell-Rob. Scott, *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, (υπό Ξενοφάντα Μόσχου), τ. Γ', χ.χ., Αθήναι, 77. Στην ύστερη αρχαιότητα εισχώρησαν ξένα φύλα στον ελληνορωμαϊκό κόσμο της περιοχής, μεταξύ αυτών και οι Σλάβοι. Οι νέοι αυτοί λαοί αποδύονται τον πρωτόλειο «εθνολογικό» τους χαρακτήρα και προσλαμβάνουν περιεχόμενο γεωγραφικό. Έτσι έχουμε τους Ούγγρους ως Σκύθες, τους Βούλγαρους ως Μυσούς, τους Σέρβους ως Τριβαλλούς κ.ο.κ.

σκέψης αλλά και τα ευρήματα της θεμελιώδους αρχαιολογικής και επιγραφικής ακαδημαϊκής επιστημονικής παραγωγής².

Δηλώνουμε δε ευθαρσώς ότι δεν είμαστε θιασώτες της άποψης που συχνά καταλάμβανε την ελλαδική επιστημονική κοινότητα -ιδιαίτερα την περίοδο του Μεσοπολέμου αλλά και αργότερα στο πλαίσιο της Σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας- ότι είναι *αυταπόδεικτες* οι αλήθειες περί Μακεδόνων και Μακεδονίας και κατά συνέπεια δεν συνιστούν σοβαρή αιτία ενασχόλησης. Δυστυχώς για την φιλαλήθεια, η πραγματικότητα έδειξε πως η μεθοδικότητα των απανταχού πλαστογράφων και η προβολή ψευδεπίγραφων και συχνά εμμονικών αντιλήψεων σφυρηλατούν ψευδώνυμα έθνη και διαμορφώνουν αλλοτριωμένες συνειδήσεις³.

Η αφορμή

Αφορμή για τον παραπάνω προβληματισμό μας αποτέλεσε μία εξόχως επισταμένη και πολυτελής έκδοση του καθηγητή της Αγίας Γραφής και Ερμηνείας της Καινής Διαθήκης στη «Θεολογική Σχολή»

---

² Στο σημείο αυτό ανεκτίμητης αξίας υλικό μας προσφέρουν το συλλογικό έργο των *Πρακτικών εκδόσεων της ΥΠΕΠΘ-ΑΕΜΘ, Το Αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και Θράκη* (25 τόμοι, 1987-2011), όπως και οι τόμοι της σειράς *Επιγραφές Μακεδονίας*. Την εικόνα συμπληρώνουν ασφαλώς και οι δεκάδες-εκατοντάδες μελέτες επιμέρους επιστημόνων Ελλήνων και ξένων γύρω από τον αρχαιολογικό πλούτο της Μακεδονίας. Θα προσθέταμε επίσης και το αρχειακό υλικό των βυζαντινών και λατινικών πηγών της περιόδου αυτής. Βλ. επίσης Καραβιδόπουλος Ι., «Ο Θρησκευτικός Πλουραλισμός της Εποχής του Αποστόλου Παύλου και της Σημερινής Ευρώπης», στο: *Βιβλικές Μελέτες Β*, ΒΒ 16, Θεσσαλονίκη 2000, 164-181 και του ίδιου, «Ο Απόστολος Παύλος στην Ελληνική Λαογραφία», στο: *Βιβλικές Μελέτες Γ*, ΒΒ 28, Θεσσαλονίκη 2004, 167-175.

³ Ένα από τα ακανθώδη προβλήματα που σχετίζεται και με τους δικούς μας προβληματισμούς συνιστά και η αντίληψη της χάραξης της Ιστορίας στα σχολικά εγχειρίδια κάθε χώρας στη βάση εθνοκεντρικών προγραμμάτων. Είναι εξόχως δύσκολο να απογαλακτιστεί η κοινωνία της Βόρειας Μακεδονίας από μία εμφανώς εθνικιστική ιστοριογραφική προσέγγιση η οποία άλλοτε γεννά και άλλοτε συνδιαμορφώνει φαντασιακές συλλογικές μνήμες. Βλ. Μαυρογένη Στ., *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και εθνικισμός. Η περίπτωση των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβία*, Θεσσαλονίκη 2013' της ίδιας, «Μακεδονική Σάρισα και δικέφαλος αετός», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 437-462' Sidorovksa-Čupovska Sil., *Nationalism in the Balkan countries and education of Macedonians (1913–1945)*, στο: *Politeja, Macedonia in 20th and 21st century*, 30 (2014), 97-104' Λυγερός Στ. *Εν ονόματι της Μακεδονίας Ο διπλωματικός πόλεμος για το όνομα*, Αθήνα 2008.

του Αγίου Κλήμη Αχρίδος στα Σκόπια, πρωτοδιακόνου Δρ Ratomir Grozdanoski⁴ υπό τον τίτλο: *Μακεδοניה и Македонците во Библијата Библиска Вистина, Macedonia and the Macedonians in the Bible Bible Truth*, Скопје 2018⁵.

Τα ερωτήματα που θα μπορούσαν να τεθούν, όπως προκύπτουν από τον τίτλο της μελέτης, είναι: ποια Μακεδονία, ποιοι Μακεδόνες και σε ποια μακεδονική γλώσσα; Πρόκειται για νεολογισμούς που επινοήθηκαν λόγω της σχετικά πρόσφατα κυρωμένης *Συμφωνίας των Πρεσπών* (2018) ή πρόκειται για δομημένη και ιδεολογικοποιημένη θρησκευτικά καινοφάνεια?

Στο πόνημά του αυτό ο καθηγητής Ratomir Grozdanoski συνοψίζει τις απόψεις που ευρύτερα υιοθετεί και αναπαράγει η πολιτική και θρησκευτική ηγεσία της γείτονος χώρας και που αφορούν στη γενεαλογία των «Μακεδόνων» τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη περιοδο⁶. Ο σχεδιασμός και η εν γένει δομή της μελέτης συντονίζεται

---

⁴ Ο πρωτοδιάκονος Ratomir Grozdanoski γεννήθηκε το 1959 στο Makedonski Brod και είναι καθηγητής της Καινής Διαθήκης και των Αρχαίων Ελληνικών στη Θεολογική Σχολή του Αγίου Κλήμεντα Αχρίδος στα Σκόπια στην οποία και ολοκλήρωσε τις προπτυχιακές του σπουδές. Επικαλείται ότι έχει σπουδάσει επίσης στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης όπως και στη Φιλοσοφική και Θεολογική Σχολή των Αθηνών. Το πλήθος των επιστημονικών του ενδιαφερόντων εστιάζεται γύρω από δημοσιεύματα που αφορούν τον Βιβλικό κόσμο και την Βιβλική παράδοση με έμφαση στην παρουσία των αυτοαποκαλούμενων «Μακεδόνων». Ενδεικτικό ίχνος των επιστημονικών του ενασχολήσεων αποτελεί η μελέτη: *Свети апостол Павле и Македонија*, (Ο Απόστολος Παύλος και η Μακεδονία), Скопје 2007. Τα δημοσιεύματά του έχουν προβληθεί σε πανεπιστήμια της αλλοδαπής και «κοσμών» τις βιβλιοθήκες των *Bayerische Staatsbibliothek München-Germany*, *Universitäts-Stadtbibliothek Köln-Germany*, *UC Berkeley Libraries Berkeley, United States*, *University of California, NRLF, Northern Regional Library Facility, Richmond, United States*.

⁵ Д-р Ратомир Грозданоски, протоѓакоп, *Μακεδοניה и Македонците во Библијата, Библиска Вистина, Macedonia and the Macedonians in the Bible-Bible truth*, Скопје 2018. Πρόκειται για μια εξαιρετικά επιμελημένη έκδοση, με έγχρωμα ένθετα και ιλουστρασιόν χαρτί, με δίστηλα κείμενα στη σλαβομακεδονική και στην αγγλική. Η συγκεκριμένη μελέτη εκδόθηκε με την ευκαιρία του εορτασμού της συμπλήρωσης των εξηκοστών γενεθλίων της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος της «Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας» (1958-2018).

⁶ Οφείλουμε να σημειώσουμε ότι τις απόψεις περί αρχαίας Μακεδονίας και της ιστορικής της συνχείας δεν τις ασπάζονται συλλήβδην οι κάτοικοι της γειτονικής Βορείου Μακεδονίας. Την τελευταία εικοσαετία έχει προκύψει ένας κύκλος θρησκευομένων γύρω από τον επίσκοπο Στρωμνίτης Ναούμ, τον ηγούμενο της

πλήρως με τις πολιτικές ιδεολογικές αγκυλώσεις που καλλιεργήθηκαν ιδιαίτερα στο πλαίσιο της γιουγκοσλαβικής ιδεοληψίας του εθνοκεντρισμού των επί μέρους Δημοκρατιών της⁷. Θα προσθέταμε ότι

Μονής του Αγίου Ιωάννου ιερομόναχο Παρθένιο, αλλά και άλλων ιερωμένων, οι οποίοι μεθοδικά καλλιεργούν αφ' ενός μεν έναν «βυζαντινομακεδονισμό», αδιαφορώντας για τη γενεαλογία περι αρχαίων Μακεδόνων που καλλιεργήθηκε εκ μέρους της Πολιτείας τις τελευταίες δεκαετίες, αφ' ετέρου εκφράζουν βουλγαρίζουσες εθνοθησκευτικές τάσεις. Βλ. ενδεικτικά τις δηλώσεις του Παρθενίου στο: <https://shilomagazine.com.au/2020/05/10/отец-партений-бугарската-егзархија-е/> ШИЛ, 10/05/2020, όπως επίσης και τις δηλώσεις του μητροπολίτη Ναούμ στο: <http://tatkovina.info/2017/11/17/митрополит-наум-бпц-да-ја-признае-маке/> Татковина, 17-11-2017. Ο πρώτος τους προσανατολισμός, με σαφήνεια προσδιορίζει τη «Βυζαντινή Μακεδονία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος» η οποία αποτυπώνεται στα βυζαντινά επιγραφικά, νομισματικά και αρχαιολογικά μνημεία. Θα λέγαμε ότι η θρησκευτική αυτή κίνηση των συγκεκριμένων αυτών εκκλησιαστικών κύκλων επιδιώκει να προσποριστεί τον όρο «ρωμισσύνη» και να ενταχθεί στους Ρωμικούς της οθωμανικής περιόδου. Αυτόν τον ποικιλόσημο βυζαντινό χαρακτήρα της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος μας τον παραδίδει εναργώς ο βυζαντινολόγος Obolensky D., *Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία – Η Ανατολική Ευρώπη, 500-1453*, (μτφρ. Γ. Τσεβρεμέτς) τ. Β', Θεσσαλονίκη 1991, 358 όταν λέγει: «...ο ρόλος που έπαιξε η Αχρίδα στη διάδοση του Βυζαντινού πολιτισμού στους Σλάβους των Βαλκανίων στα μεσαιωνικά χρόνια δεν θα ήταν τόσο μεγάλος αν δεν συνέχιζαν οι δύο φιλολογικές παραδόσεις, η Ελληνική και η Σλαβική, να υπάρχουν η μία δίπλα στην άλλη στις σχολές και στα μοναστήρια της χώρας και να αλληλοεπιδρούν σ' ένα δίγλωσσο περιβάλλον». Πρβλ. και την ενδιαφέρουσα ανάλυση του Prizling G., «Convergence and divergence between the Patriarchal register of Constantinople and the *Ponemata Diaphora* of Archbishop Demetrios Chomatenos of Achrida/Ohrid», στο: *Византијски Свет на Балкану*, τ. I, Βеоград 2012, 1-16.

Δεν απουσιάζουν και παραδείγματα που παρουσιάζουν την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας ως μία «νεφελώδη» εκκλησιαστική πραγματικότητα που υπόκειτο στο καθεστώς της Ελληνικής επίδρασης και του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως σε βάρος των σλαβικών πληθυσμών. Βλ. Jelavich B., *Ιστορία των Βαλκανίων I, 18^{ος} -19^{ος} αιώνας*, (επιμ. Βάσις Τσοκόπουλος, μτφρ. Χριστίνα Δεληστάθη), Αθήνα 2006, 161. Για μια σλαβοκεντρική και διαμετρικά αντίθετη ανάγνωση του ρόλου του Πατριαρχείου και του ελληνικού κλήρου βλ. Apostolski M., *Istorija Makedonskog Naroda*, τ. II, Βеоград 1970, 43-50.

⁷ Βλ. Миладиновић Слоб., *Етноцентризам владајућих елита пред распад Југославије*, Βеоград 1997' Павловић М., «Југославија 1944-1981», στο: *Југословенска Држава 1918-1998*, Βеоград 1999, 759-772' Јанјić Дуš., «Етноцентризам и неivenessnost statusa етничких мањина», *Gledišta*, ετ. 37, αρ. 1/2 (1996), 21-51' επίσης αναφορικά με τις σχέσεις μεταξύ των Δημοκρατιών της Σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας βλ. Ѓорђевић Ст., *Републике и покрајине и међународним односима југословенске федерације*, Βеоград 1985. Για τις πρωταρχικές ζυμώσεις του φεδεραλισμού στη μεσοπολεμική Γιουγκοσλαβία βλ. Дучић Јов., *Федерализам или централизам: истина о "спорном питању" у бившој Југославији: политичка студија из једног компетентног пера, писца "Др Влашко Мачек и Југославија" и "Југословенска идеологија"*, Чикаго, 1942' για την απεθνοποίηση των

συστρατεύεται η αντίληψη αυτή στον εθνογραφικό χάρτη της εθνικιστικής περιόδου στην π. Π.Γ.Δ.Μ. όπως εμπνεύστηκε από τον πρώην πρόεδρο της χώρας Nikola Gruevski και εξυπηρέτησε τους πολιτικούς του σχεδιασμούς στον βαλκανικό χώρο. Η «Μακεδονική εκκλησία»⁸ διαπιστώνουμε ότι διαγράφει αμφίδρομη πορεία σε σχέση με το κράτος συχνά διαδραματίζοντας ρόλο νομιμοποιητή της «κυρίαρχης εθνο-σοσιαλιστικής ιδεολογίας»⁹. Αναβαθμίζεται σε πολιτιστική ορίζουσα

δομών της Γιουγκοσλαβίας κατά την Τιτοϊκή περίοδο βλ. την ευσύνοπτη αλλά ουδόλως ευκαταφρόνητη ανάλυση του Βατακoviћ Δ., *Нова Историја Српског Народа*, Βеоград 2000, 337-356.

⁸ Σχετικά με τη γένεση την ιστορία και τη φυσιογνωμία της εκκλησίας αυτής προβλ. τη μονογραφία του έγκριτου Σέρβου ιστορικού Слијепчевић Ђ., *Македонско црквено питање 1907-1993*, Минхен 1969. Πρόκειται για την αναθεωρημένη έκδοση από τον συγγραφέα μιας πρώτης πιο περιεκτικής επισκόπησης του θέματος, γραμμένης υπό το βάρος των εκκλησιαστικών εξελίξεων της περιόδου εκείνης, υπό τον τίτλο: *Питање Македонске православне цркве у Југославији*, Минхен 1959. Κυκλοφόρησε μάλλον και σε αγγλική έκδοση λόγω του διεθνούς ενδιαφέροντος με τον τίτλο: Slijerčević Ђ., *The Macedonian Question*, Minhen 1959' προβλ. επίσης Κostiћ Л., *Систематско раскрљаванње Светосавске цркве*, Чикаго 1963. Το αρχαιακό υλικό του Πατριαρχείου Σερβίας γύρω από το εκκλησιαστικό θέμα μελέτησε ο καθηγητής Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου Пузовић Пр., *Раскол у Српској Православној Цркви, Македонско Црквено Питање*, Βеоград 1997' επίσης προβλ. Ђоновић Св., *Српскомакедонски црквени раскол*, Βеоград 2000' Ταρνανιδής Ι., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1988², 110-114' Αγγελόπουλος Αθ., «Το αυτοκέφαλο της "Μακεδονικής Ορθοδόξου Εκκλησίας" επί τη βάσει των αποφάσεων της έκτακτης Συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας», *Δελτίο Σλαβικής Βιβλιογραφίας* 15, Θεσσαλονίκη 1967, 5-20' Τρίτος Μ., *Η «Μακεδονική Εκκλησία» των Σκοπίων. Ιστορική και επίκαιρη συμβολή στην επίλυση προβλήματος του Σερβικού Πατριαρχείου*, Ιωάννινα 1999' Γόνη Δ., *Ιστορία των Ορθόδοξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 1999, 263-280' ενώ μια αξιόλογη μελέτη δημοσιεύθηκε σχετικά πρόσφατα από τον Τσούπρα Γ., *Εκκλησία και Εθνογένεση. Η «Μακεδονική» Ορθόδοξη Εκκλησία στην υπηρησία των Σκοπίων*, Αθήνα 2018' επίσης βλ. Λός Γ.-Ν., «Το Μακεδονικό Ζήτημα εκκλησιαστικώς επί των ημερών του Μητροπολίτη Σκοπίων Ιωσήφ και ο ρόλος του Κ.Κ.Γ.» στο: *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στο παρελθόν και το παρόν (Θεσμοί, Γεγονότα, Πρόσωπα, Πολιτισμός και Γράμματα στα Пресβυγενή Πατριαρχεία, στα Νεώτερα Πατριαρχεία και στις Αυτοκέφαλες Εκκλησίες)*, (επιμ. Αθανάσιος Αγγελόπουλος - Βασίλειος Κουκουσάς), Θεσσαλονίκη 2006, 629-640. Η βιβλιογραφία από τη σκοπιά των Σλαβομακεδόνων ιστορικών παρατίθεται κατά περίπτωση στη διάρθρωση της μελέτης.

⁹ Η πρόθεση του καθεστώτος της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας αποτυπώνεται στον συλλογικό τόμο της μελέτης: «*Ιστορία του Μακεδονικού Λαού*» - (*Istorija Makedonskog Naroda*) η οποία υπογράμμιζε την κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία με τα εξής λόγια: «...να καταστεί (η Δημοκρατία της Μακεδονίας) ανεξάρτητη ισοπολιτεία στην Βαλκανική κοινοπολιτεία με σαφή τελωνειακά σύνορα, με ανασύσταση της

προσδιορισμού του έθνους¹⁰ αντλώντας ακτινοβολία από έναν αδιαμφισβήτητο οργανισμό ριζωμένο στο κοινωνικό γίγνεσθαι: τον Χριστιανισμό· ενώ συγχρόνως αποκτά νομική εγκυρότητα και υπόσταση συναλλασσόμενη με κρατικές δομές. Στην προκείμενη περίπτωση δεν θα διακινδυνεύαμε εάν λέγαμε πως η σχισματική αυτή εκκλησία χωρίς την πολιτική και οικονομική υποστήριξη του κράτους από την ημέρα της αποστασίας της από το Σερβικό Πατριαρχείο δεν θα μπορούσε να επιβιώσει και να ασκήσει επιρροή στο ποίμνιό της¹¹.

Η ιστορική κληρονομιά ιδιαίτερα στα Βαλκάνια πορεύεται παράλληλα με τη δημιουργία εθνικού αισθήματος. Αντίστοιχα, το εθνικό φρόνημα προϋποθέτει τη θρησκευτική πεποίθηση για να οικοδομήσει την εθνική ενότητα και κατ' επέκταση την «ιστορική επιβίωση»· ιδιαίτερα μάλιστα στην περίπτωση ενός αμφιλεγόμενου και φυγόκεντρου έθνους που ανταγωνίζεται την πολυδιάστατη παρουσία των γειτονικών του ιστορικών εθνών. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε εντούτοις ότι το ιστορικό τεκμήριο, πολιτικό ή θρησκευτικό, μπορεί να υπόκειται σε μια ποικιλία ερμηνειών χωρίς ωστόσο αυτό να υπαγορεύεται

Αυτοκέφαλης Αρχιεπισκοπής Αχρίδος σε νομοκανονική κοινωνία με τη Ρωσική, Σερβική, Βουλγαρική, Ρουμανική και Συριοαραβική εκκλησία...», Apostolski M., Istorija Makedonskog Naroda τ. II, 1969, 338. Ο Σέρβος ιστορικός Đoko Slijepčević ήδη από το 1969 χαρακτήριζε ως προϊόν «αμοιβαίας φαντασίωσης» τη συνεργασία της Ιεράς Συνόδου της «Μακεδονικής εκκλησίας» και του προκαθημένου της μητροπολίτη Δοσιθέου με το Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας. Διέκρινε δε ότι οι δράσεις της εκκλησίας αυτής είχαν απώτερο στόχο «την εκμακεδονοποίηση του λαού». Службеник Ђ., Македонско црквено питање, 89-90. Μετά τον εμφύλιο διχασμό και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας (1990) που ακολούθησε, η αναγνώριση της θρησκευτικής χειραφέτησης, που ήδη είχε ξεκινήσει με την απόσχιση των νοτιών επαρχιών του Σερβικού Πατριαρχείου το 1942, προέβαλε όσο ποτέ άλλοτε αναγκαία στα όρια των γεωγραφικών αυτών περιοχών.

¹⁰ Βλ. Krejči J - Velimsky V., *Ethnic and Political Nations in Europe*, London 1981, 225-234· πρβλ. για την έννοια του έθνους στην εκκλησία το άρθρο του Γιανναρά Χ., «Έθνος, Λαός, Εκκλησία», *Σύναξη* 48 (1993), 17-20. Οι θρησκευτικές απαρχές αναλύονται παράλληλα με την συνείδηση της εθνικής ταυτότητας του «μακεδονικού λαού» σε όλες τις φάσεις της ιστορίας του. Βλ. Miševski J., «Makedonska Pravoslavna Crkva», στο: *Religija i društvo, Zbornik tekstova* (επιμ. Momir Brkić), Beograd 1991, 392-403.

¹¹ «Makedonska crkva traži pomoć države», *Blic*, αρ. 1 (16/9/1996), 8. Σχετικά με το φορολογικό καθεστώς που διέπει τις σχέσεις Κράτους-Εκκλησίας στο καθεστώς της Βορείου Μακεδονίας βλ. Mojanoski Ц., *Автокефалноста на македонската православна црква (документи)*, Скопје 2004, 130 κ.εξ.

απαραίτητα από μια στρατευμένη ιδεολογικά προβολή. Δίπλα σε μία τέτοια προσέγγιση οφείλουμε να συμπεριλάβουμε επιπρόσθετα και τον ηθικό παράγοντα που φέρει για τους χριστιανούς μια ιδιαίτερη βαρύτητα. Η ισόρροπη και εγνωσμένη θεώρηση τέτοιων ευαίσθητων θεμάτων είναι επιβεβλημένο να συνυπολογίζει και τη συμβατότητα των όσων κατονομάζουμε σε σχέση με τις ιστορικές πηγές. Είναι κατά την γνώμη μας ιστορικά ασύμβατο να υποστηριχτεί η άποψη ότι οι πρώτοι εκχριστιανισθέντες κάτοικοι του μακεδονικού χώρου (Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέροια κ.τ.λ.) αποτελούν κληρονομιά όχι του διακριτού ελληνο-ιουδαϊκού κόσμου του 1^{ου} μ.Χ. αιώνα¹² αλλά των Σλάβων εποίκων της Μακεδονίας¹³ των οποίων επιμειξίες αποτελούν οι σημερινοί κάτοικοι της Βόρειας Μακεδονίας· στοιχείο που κατά κόρον και με επιμονή προβάλλεται στο σύγγραμμα του καθηγητή Grozdanoski¹⁴. Ένας

---

¹² Για τη δομή και τον πνευματικό δεσμό των δύο κόσμων Ιουδαϊκού και Χριστιανικού και τον ρόλο του αποστόλου Παύλου βλ. την μελέτη του Ζηζιούλα Ι., (Μητροπολίτη Περγάμου), *Ελληνισμός και Χριστιανισμός, Η συνάντηση των δύο κόσμων*, Αθήνα 2003, 60-64, 70-93· Παπαδημητρίου Κ., «Τα Ελληνικά των Ιουδαίων στην εποχή της Καινής Διαθήκης», *Αγία Γραφή και Αρχαίος Κόσμος*. Τιμητικό αφιέρωμα στον Ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Α. Γαλάνη, Θεσσαλονίκη 2010, 397-424· επίσης Καζαμιά-Τσέρονου Μ., «Απόπειρα Τοπογραφικής Προσέγγισης της Θεσσαλονίκης τον Α' μ.Χ. Αιώνα», στο *Οι δύο πρός Θεσσαλονικείς Επιστολές του Αποστόλου Παύλου. Προβλήματα Φιλολογικά, Ιστορικά, Ερμηνευτικά, Θεολογικά (Ιερισός Χαλκιδικής 13-16 Σεπτεμβρίου 1997)*. Εισηγήσεις Θ' Συνάξεως Ορθοδόξων Βιβλικών Θεολόγων, Θεσσαλονίκη 2000, 145-173.

¹³ Πρβλ. Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου Μ., *Σλαβικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Ελλάδα: γενική επισκόπηση*, Αθήνα 1993, 25-37· Μαλιγκούδης Φ., *Σλάβοι στη Μεσαιωνική Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 1991, σ 77-110· Χριστοφιλοπούλου Αικ., «Βυζαντινή Μακεδονία. Σχεδιάγραμμα για την εποχή από τα τέλη του ΣΤ' μέχρι τα μέσα του Θ' αιώνας», *Βυζαντινά* τ. 12 (1983), 9-63. Ο καθηγητής Ιωάννης Καραβιδόπουλος παρουσιάζοντας την επιστημονική έρευνα των μελετητών της Καινής Διαθήκης στον Προτεσταντισμό και στον Ρωμαιοκαθολικισμό από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα δεν εντοπίζει επιστημονικές μελέτες που να διακρίνουν ιδιαίτερη φυλετική ή άλλη σχέση «Μακεδόνων» της Καινής Διαθήκης και σύγχρονων Σλαβομακεδόνων πιστών της «Αυτοκέφαλης Μακεδονικής Εκκλησίας». Βλ. Καραβιδόπουλος Ι., *Μελέτες ερμηνείας και Θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη 1990, 13-48. Η ελληνική γλώσσα στην οποία κήρυξε ο Παύλος μαρτυρεί την οικουμενικότητά της αλλά και την καταγωγή των πρώτων χριστιανών της Μακεδονίας.

¹⁴ Ο «μακεδονοκεντρισμός» είναι κυρίαρχος σε όλη τη δομή της μελέτης. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένα κεφάλαια: *Η Βίβλος μαρτυρεί την Μακεδονία και τους Μακεδόνες* (κεφ. Ι). *Η Μακεδονία πύλη του Χριστιανισμού στην Ευρώπη* (κεφ. ΙΙΙ). *Η Μακεδονική Εκκλησία πρώτη Εκκλησία της Ευρώπης* (κεφ. ΙV). *Μακεδονία και Ελλάδα –*

τεράστιος όγκος διεθνών επιστημονικών βιβλικών μελετών, κατά τη γνώμη μας ανυπέρβλητος επιστημονικά, έχει κατατεθεί στον επιστημονικό δημόσιο χώρο και λόγος ο οποίος αποδεικνύει τον μη συμφυρόμ των Σλάβων κατοίκων με τους Μακεδόνες που περιγράφουν οι Πράξεις των Αποστόλων ή οι Επιστολές του Αποστόλου Παύλου.

Η Μακεδονία στην Παλαιά Διαθήκη

Με τα αλληλοδιαπλεκόμενα επιχειρήματα των Grozdanoski και του ετέρου ομοτέχνου του Górgi Pop-Atanasov¹⁵, παραχαράσσονται και οι αναφορές της Παλαιάς Διαθήκης του Βιβλίου της Γενέσεως αλλά και άλλων Βιβλίων που μαρτυρούν πλέον, κατά τον Grozdanoski, το «ιστορικό υπόβαθρο» των Σλαβομακεδόνων μέσω της παρουσίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου: «...Καί ἐγένετο μετὰ τὸ πατάξαι Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου Μακεδόνα, ὃς ἐξῆλθεν ἐκ γῆς Χεττιίμ, καὶ ἐπάταξεν τὸν Δαρρεῖον βασιλέα Περσῶν καὶ Μήδων καὶ ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ, πρότερον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ συννεστήσατο πολέμους πολλοὺς καὶ ἐκράτησεν ὄχρωμάτων καὶ ἔσφαξεν βασιλεῖς τῆς γῆς»¹⁶. Αναφορά σχετική με τον Μακεδόνα στρατηλάτη γίνεται και στο βιβλίο του Δανιήλ: «...ὁ κριός, ὃν εἶδες, ὁ ἔχων τὰ κέρατα βασιλεὺς Μήδων καὶ Περσῶν ἔστιν καὶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν βασιλεὺς Ἑλλήνων ἔστιν...»¹⁷. Ως γνωστόν ο τράγος είναι ο

Μακεδόνες και Ἕλληνες (κεφ. VI). Ο Θεός ευλογεῖ τους Μακεδόνες και η Βίβλος μαρτυρεῖ για αυτό (κεφ. XI). Μάλιστα για να αποφύγει τις τυχόν «παραπλανητικές» ερμηνείες ο καθηγητῆς Grozdanoski αποσαφηνίζει την εικόνα των «Μακεδόνων» στους οποίους αναφέρεται παραθέτοντας πλούσιο φωτογραφικό υλικό από παραδοσιακές «σλαβομακεδονικές» φορεσιές, συμμετοχή των πιστῶν σε εκκλησιαστικές συνάξεις, προβολή της «Ιεράς Συνόδου της Μακεδονικής Εκκλησίας», των εκκλησιαστικῶν μνημείων και μοναστηριῶν της «Μακεδονίας», βυζαντινῶν προσωπογραφιῶν τοπικῶν αγίων κ.ο.κ. Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 41-42, 49-55, 82-85, 94-102, κ.α.

¹⁵ Ο Górgi Pop-Atanasov (1940-) μεσαιωνιστῆς της «μακεδονικής» λογοτεχνίας δίδαξε Παλαιά Διαθήκη και Ερμηνευτική στη Θεολογική Σχολή των Σκοπιῶν, είναι μέλος της «Μακεδονικής Ακαδημίας» και ομοϊδεάτης του καθηγητῆ Grozdanoski.

¹⁶ Α' Μακ. 1, 1-2. Το παραπάνω χωρίο της Παλαιάς Διαθήκης αποτυπώνει κατά τον Grozdanoski τα ανδραγαθήματα του ιστορικού «μακεδονικού» ἔθνους. Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 119. Για τον Μέγα Αλέξανδρο στο Α' Μακκαβαίων βλ. Γαλάνης Τ, Ο Μέγας Αλέξανδρος στην Ιερουσαλήμ, *Critical Approaches to the Bible*, Θεσσαλονίκη 2018, 17-19.

¹⁷ Δαν. 8, 20-22.

βασιλεύς των Ελλήνων, ο Μέγας Αλέξανδρος, ο νικητής στον Γρανικό ποταμό. Δεν λαμβάνεται ωστόσο υπ' όψιν ότι στη μάχη εναντίον του Δαρείου ονομάζεται όχι «βασιλεύς Μακεδόνων» αλλά «βασιλεύς Ἑλλήνων»¹⁸. Γενικότερα τα βιβλία των Μακαββαίων βρῖθουν από στοιχεία¹⁹ που αφορούν τις εκστρατευτικές δράσεις του Αλεξάνδρου²⁰. Θα λέγαμε γενικότερα στην Παλαιά Διαθήκη οι έννοιες Μακεδόνας και ελληνικό φύλο είτε παρουσιάζονται ως συγγενικές είτε ταυτόσημες.

Οι Μακεδόνες της Καινῆς Διαθήκης

Στο εξώφυλλο του συγγράμματος που παρουσιάζουμε αναπαριστάται ο απόστολος Παύλος να προσκαλείται από έναν Μακεδόνα άνδρα²¹ να διαβεί στη Μακεδονία απευθύνοντάς του τη λεκτική πρόσκληση όπως μας την παραδίδει η περικοπή των Πράξεων 16, 9-10 δοσμένη στο «μακεδονοσλαβικό» ιδίωμα: *Преку ноќта имаше Павле видение: стоеше пред него еден човек, Македонец, кој го молеше и му велеше: «Премину во Македонија и помогни ми»²². Το αντίστοιχο χωρίο των Πράξεων λέγει: «...καὶ ὄραμα διὰ τῆς νυκτὸς ὤφθη τῷ Παύλῳ· ἀνὴρ τις ἦν Μακεδῶν ἐστῶς, παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων· διαβὰς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν.» (Πραξ. 16, 9) και στη συνέχεια: «...Ἀναχθέντες οὖν ἀπὸ τῆς Τρωάδος εὐθύδρομήσαμεν εἰς Σαμοθράκην, τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰς*

¹⁸ Α' Μακ. 1, 1-10

¹⁹ Θα αναφέρουμε για παράδειγμα το ὄραμα του προφήτη Δανιὴλ (Δαν. 8, 1-22) όπου δια της παραβολικῆς νίκης του τράγου προφητεύονται οι νίκες του Μεγάλου Αλεξάνδρου κατὰ των Μήδων και Περσῶν. Πρβλ. επίσης σειρά ελληνικῶν ονομάτων, όπως Φίλιππος, Αλέξανδρος, Αντίοχος, Ἕλληνες, τα οποία απαντοῦν στο βιβλίο των Μακαββαίων Α', 1, 1.3.7.10.

²⁰ Είναι ευδιάκριτη η ηγετική παρουσία του στρατηλάτη βασιλέα Αλεξάνδρου στα κείμενα του ιουδαϊκού κόσμου, πολλά εκ των οποίων μεταφέρθηκαν στον ελληνικό κόσμο και από εκεί διεσπάρησαν στον βυζαντινό. Για το εύρος της βασιλείας του Αλεξάνδρου βλ. Mango C., *Βυζάντιο Η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, Αθήνα 1988, 217 κ.εξ.

²¹ Πρόκειται για βυζαντινῆς τεχντροπίας αἰσιογραφία στον ναό προς τιμὴν του Ἀγίου Κλήμη Αχρίδος στην Μητρόπολη του Veles. Την εικονογράφησαν οι Svetozar και Marija Bogdanoski και η Tatjana Miševa. Αναπαρίσταται ένας κάτοικος «Μακεδόνας», σλαβικής καταγωγῆς, ο οποίος διαμένει σε χώρο της γεωγραφικῆς Μακεδονίας ἤτοι *Slavomakedonec* (Σλαβομακεδόνας) ενώ η γλώσσα της πρόσκλησης είναι η σλαβομακεδονική. Грозданоски Р., *Македонија*, 36-37.

²² Πραξ. 16, 9.

Νεάπολιν, ἐκεῖθ' ἐν τε εἰς Φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις κολωνία»²³. Η ἐπισήμανση του καθηγητῆ εἶναι σαφῆς περὶ ποίου Μακεδόνα γίνεται λόγος. «...Πρόκειται για ἕναν Μακεδόνα καὶ ὄχι για κάποιον κάτοικο τῆς Μακεδονίας...»²⁴, ἐννοώντας ὅτι δὲν προσκαλεῖται ἀπὸ ἕναν κάτοικο τῆς Μακεδονίας γενικὰ -ἀρα καὶ μὴ Μακεδόνα- ἀλλὰ συγκεκριμένα ἀπὸ ἕναν γηγενῆ Μακεδόνα. Δύο εἶναι οἱ λόγοι, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας, που μας οδηγοῦν στο παραπάνω συμπέρασμα: πρῶτον, ἡ συγγένεια τοῦ Μακεδόνα τῆς Βίβλου με τὸν Σλάβο Μακεδόνα. Τούτο προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐνδυμασία τοῦ ἀνδρα στο ὄραμα ἡ ὁποία προσομοιάζει με τὴν εἰκόνα ἐνὸς σύγχρονου, παραδοσιακὰ ἐνδεδυμένου, Μακεδόνα νέου, που παραπέμπει στὸν Μακεδόνα τῆς Βίβλου²⁵ καὶ δεύτερον, ἡ γλῶσσα με τὴν ὁποία ἀπευθύνθηκε στὸν Παῦλο ἦταν «Μακεδονική»²⁶. Ἀπόδειξη ἀποτελεῖ «ὁ τρόπος ἐκφορὰς τῆς»²⁷ που δὲν ἦταν «ἐλληνικός» ἀλλὰ «μακεδονικός». Εἶναι ἀμφίβολη ἡ ἐθνικότητα τῆς γλῶσσας στὴν ὁποία μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Καινὴ Διαθήκη ὅτι μίλησε ὁ Μακεδόνας ἀπευθυνόμενος στὸν Παῦλο, θέση ἡ ὁποία συνιστᾷ ἱστορικὴ φαλκίδευση καθὼς ἀλλοιώνει τὶς ἀποδεκτὲς ἀλήθειες τοῦ γλωσσικοῦ κανόνα τῆς Καινῆς

---

²³ Πραξ. 16, 11-12. Βλ. βιογραφικὰ στοιχεῖα για τὸν Ἀπόστολο Παῦλο στο Μπελέζος Κ., «Εἰσαγωγικὰ στό Βίο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: Σταθμοὶ τῆς Πορείας τοῦ μέ βάσει τὴν Ἀφήγησι τῶν Πράξεων», στο Ἀπόστολος Παῦλος καὶ Κόρινθος. 1950 Χρόνια ἀπὸ τὴ Συγγραφὴ τῶν Ἐπιστολῶν πρὸς Κορινθίους. Ἐρμηνεία-Θεολογία-Ἱστορία Ἐρμηνείας-Φιλολογία-Φιλοσοφία-Ἐποχὴ, Πρακτικὰ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου (Κόρινθος, 23-25 Σεπτεμβρίου 2007), τ. 1, Ἀθήνα 2009, 81-90.

²⁴ Κατὰ τὸν συγγραφέα ἡ βιβλικὴ αὐτὴ φράση ἐκφράζει τὸ θεϊκὸ σχέδιο τῆς φανέρωσης τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος ἀποκλειστικὰ στους Μακεδόνες. Πληροφορία τὴν ὁποία «...κανεῖς δὲν μπορεῖ ποτὲ να ἀφαιρέσει ἀπὸ τὸ ἱερό κείμενο τῆς Καινῆς Διαθήκης...». Γροзданоски Р., *Μακεδонија*, 41.

²⁵ Γροзданоски Р., *Μακεдонија*, 41-42 καὶ 49. Στις σελίδες αὐτές προβάλλεται ἕνας νέος με «σλαβομακεδονική» παραδοσιακὴ ἐνδυμασία σε μιὰ προσπάθεια να κατανοήσῃ ὁ ἀναγνώστης ποια ἦταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ Μακεδόνα τῆς Βίβλου τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη.

²⁶ Γροзданоски Р., *Μακεдонија*, ὅ.π., 37 καὶ 41. Για τὴν ὑπόστασι καὶ τὴν πορεία τῆς μετάφρασης τῆς Βίβλου καὶ τῆς ἀναγνώρισής τῆς στὴ σύγχρονη «μακεδονοσλαβική» γλῶσσα βλ. Girevski Ac., «United Bible Societies and the Macedonian Bible: Fifty Years of the Renewal of the Macedonian Orthodox Church – Ohrid Archbishopric», *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, τ. 37 (2017), 2, ἀρθρο 3, 38-48.

²⁷ Γροзданоски Р., *Μακεдонија*, ὅ.π., 41.

Διαθήκης²⁸. Η άποψη αυτή του συγγραφέα αποτελεί απότοκο του θεωρητικού της «μακεδονικής ιστοριογραφίας», Blaže Ristoski (1931-2018), ο οποίος διατείνεται τα εξής: «...στην ουσία αυτοί οι Μακεδόνες (οι αυτόχθονες της Μακεδονίας) δεν ήταν Έλληνες, η Μακεδονία δεν ήταν Ελλάδα και η μακεδονική γλώσσα δεν ήταν ελληνική, αλλά, αντίθετα, η Ελλάδα διείσδυσε στη Μακεδονία, η ελληνική γλώσσα και κουλτούρα χρησιμοποιήθηκαν από τους Μακεδόνες όπως όλη η Δυτική Ευρώπη αιώνες χρησιμοποιούσε ως επίσημη γλώσσα τη λατινική και επωφελήθηκε από την πλούσια ρωμαϊκή κουλτούρα...»²⁹. Εν προκειμένω ο γλωσσικός σφετερισμός γίνεται όργανο επιβολής δύο παραγόντων: μιας εθνικιστικής

---

²⁸ Η ελληνική γλώσσα αποτέλεσε το εργαλείο μέσω του οποίου διέδωσαν οι πρώτοι χριστιανοί συγγραφείς το ευαγγελικό μήνυμα στις εκτός των Ιεροσολύμων Εκκλησίες. Άλλωστε, τα κείμενα χρησιμοποιήθηκαν από Εκκλησίες που είχαν ως κύρια γλώσσα την ελληνική και συνιστούν ως σήμερα κληρονομιά της. Η Καινή Διαθήκη ως θεόπνευστο κείμενο με λέξεις, νοήματα, αλληγορίες, παραστάσεις αποτελεί συστατικό μέρος της ελληνικής γραμματολογίας. Πρβλ. Ιωαννίδης Θ., *Η γλώσσα της Καινής Διαθήκης*, Αθήνα 2014· Καραβιδόπουλος Ι., *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1983, 91-96· του ίδιου, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, *Critical Approaches to the Bible* 8, Θεσσαλονίκη 2016, 123-130· Janse, M. «Τα ελληνικά της Καινής Διαθήκης», στο: *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, (επιμ. Α.- Φ. Χριστίδης), Θεσσαλονίκη 2001, 480-485· Horsley G.H.R., *Η Ελληνική της Καινής Διαθήκης. Γλωσσολογικές μελέτες με τη συμβολή επιγραφών και παπύρων*, (μτφρ. Κυριακούλας Παπαδημητρίου) του *New Documents Illustrating Early Christianity*, τ. 5, *Linguistic Essays* (Macquarie University, Sydney), Australia 1989, Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη 2003· Παπαδημητρίου Κ., «Τα Ελληνικά των Ιουδαίων στην εποχή της Καινής Διαθήκης», 397-424· Caragounis C.C., *The Development of Greek and the New Testament: Morphology, Syntax, Phonology and Textual Criticism*, Tübingen 2004. Επιπλέον θα σημειώναμε ότι η άποψη του Grozdanoski για το γλωσσικό ζήτημα παρουσιάζει κενά και αντιφάσεις καθώς εάν δεχτούμε ότι ο Παύλος διέδωσε το θείο λόγο στην ελληνιστική κοινή, τότε συνεπάγεται ότι ήθελε να προσελκύσει εκείνους που την κατανοούσαν, άρα Έλληνες αλλά και Ιουδαίους. Σε αυτήν την περίπτωση όμως καταρρίπτεται το βασικό επιχείρημα του Σλαβομακεδόνα ιστορικού σύμφωνα με το οποίο εξαιτίας της «φυλετικής ετερότητας» οι Έλληνες κατοικούσαν νοτιότερα, στο Βασίλειο της Αχαΐας και επομένως δεν θα μπορούσαν να καταστούν ωτακουστές των διδασχών του Παύλου στον μακεδονικό χώρο. Το δε υπονοούμενο ότι μίλησε ο εθναπόστολος σε «ιδίωμα μακεδονικής» κρίνουμε ότι ανήκει στην εξωπανεπιστημιακή σφαιρά διαλόγου και κείται αντιμέτωπο με το σύνολο των επιστημονικών καινοδιαθηκικών μελετών που ως τώρα έχουν δει τη δημοσιότητα.

²⁹ Ристовски Бл. Столетија на македонската свест, Скопје 2001, 47, στο: Σφέτας Σπ., «Κατευθύνσεις της σύγχρονης σλαβομακεδονικής ιστοριογραφίας», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 299-300.

ιδεολογίας -οπότε αναζητούνται πολιτικά κριτήρια- και ενός θρησκευτικού επεκτατισμού με καινοφανείς προεκτάσεις³⁰.

Ενώ δηλαδή με αυστηρά κριτήρια η επιστημονική κοινότητα αντιλαμβάνεται, περιγράφει και κατατάσσει τους αρχαίους Μακεδόνες όπως και τους Μακεδόνες των πρωτοχριστιανικών χρόνων σαφώς στον ελληνικό φυλετικό κορμό και πολιτισμό,³¹ ο Σλαβομακεδόνας καθηγητής συστηματικά αποξενώνει τους Έλληνες από τους Μακεδόνες³² με σκοπό να «αποτρέψει» τον αναγνώστη από οποιαδήποτε

---

³⁰ Περισσότερα για το φαινόμενο αυτό βλ. Λέκκας Π., *Η εθνικιστική ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, Αθήνα 1996², 163-178.

³¹ Βλ. ενδεικτικά Hammond N.G.L., *A History of Macedonia, vol. I, II, III*, Oxford 1972, 1979 και 1988¹ Errington M., *Geschichte Makedoniens*, München 1986¹ Lemerle P., *Philippe et la Macedoine orientale á l' époque chrétienne et byzantine*, Paris 1945¹ Ostrogorky G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, (μτφρ. Ιωάννης Παναγόπουλος), τ. Α', Αθήνα 1995, 93, 115, τ. Γ', 115¹ Τσαλαμπούνη Αικ., *Η Μακεδονία στην εποχή της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη 2002, 51-113¹ Δήμητρα Μ., *Η Μακεδονία εν λίθοις φθεγγόμενοις και μνημείοις σωζόμενοις, ήτοι, Πνευματική και αρχαιολογική παράστασις της Μακεδονίας εν συλλογή 1409 ελληνικών και 189 λατινικών επιγραφών και εν απεικονίσει των σπουδαιότερων καλλιτεχνικών μνημείων*, τ. Α' και Β', Θεσσαλονίκη 1988² Θεοχαρίδη Γ., *Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους μέσους χρόνους, (285-1354)*, (Μακεδονική Βιβλιοθήκη 55), Θεσσαλονίκη 1980¹ Βακαλόπουλος Κ., *Ιστορία του βόρειου Ελληνισμού, Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1991¹ Ευδόπουλος Γ., «Μακεδόνες και Νότιοι Έλληνες: Ταυτότητα και ετερότητα. Από τα κλασικά χρόνια ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες στο χρόνο, Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, (επιμ. Ιωάννης Στεφανίδης, Βλάσης Βλασίδης, Ευάγγελος Κωφός), Αθήνα 2008, 66-94¹ Χατζόπουλος Μ., «Η αντίληψη του εαυτού και του άλλου: Η περίπτωση της Μακεδονίας», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες στο χρόνο*, 48-65. Ενώ για τα αρχαιολογικά ευρήματα στην Μακεδονία εκτός των μνημονευθέντων έργων βλ. Ανδρόνικου Μ., *Βεργίνα. Οι βασιλικοί τάφοι και άλλες αρχαιότητες*, Αθήνα 1984¹ όπως επίσης και την επιμελημένη πολυσυλλεκτική έκδοση του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου: *Μακεδονία Το ιστορικό πρόσωπο του Ελληνικού Βορρά*, (επιμ. Δ. Παντερμανλής), Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη 1992.

³² Грозданоски Р., *Μακεδонија*, 11. Στη μελέτη του καθηγητή μετρήσαμε περισσότερες από οχτακόσιες πενήντα (850) αναφορές του ονόματος *Μακεδονία* και των παραγώγων του οι οποίες στο σύνολό τους προσδιορίζουν ή υπονοούν το σλαβομακεδονικό στοιχείο. Ο καθηγητής μάλιστα έχει καταγράψει είκοσι επτά (27) αναφορές του ονόματος *Μακεδονία* και των παραγώγων της μόνο στα Βιβλία της *Καινής Διαθήκης*. Με την γεωγραφική έννοια του όρου εντόπισε είκοσι μία (21) αναφορές, με την έννοια του εθνωσμίου επεσήμανε πέντε περιπτώσεις και ως επίθετο (македонски-μακεδονικός) συνάντησε μία αναφορά. Πρβλ. την ανάλυση των θέσεων του και στη μελέτη του υπό τον τίτλο Грозданоски Р., *Свети апостол Павле и Македонија*, Скопје 2007.

«σύγχυση» των δύο αυτών εθνωθυμίων³³. Το παράδοξο του εγχειρήματος καταφαίνεται και στον παραπλανητικό τίτλο του έκτου κεφαλαίου: «Μακεδοניה и Елада Библиска Вистина и Точност– Μακεδοניה и Елени» (Μακεδονία και Ελλάδα. Η Βιβλική αλήθεια και ακρίβεια. Μακεδόνες και

---

³³ Το φαινόμενο του αποπροσανατολισμού από την ιστορική αποτύπωση σημειώνει ορατά αποτελέσματα. Θα αναφέρουμε ενδεικτικά παραδείγματα όπως αυτό στο επιστημονικό περιοδικό του Ηνωμένου Βασιλείου (*Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*) από τον ανθρωπολόγο Loring M. Danforth, «Claims to Macedonian Identity: The Macedonian Question and the Breakup of Yugoslavia», *Anthropology Today*, τ. 9, ν. 4 (1993), 3-10, όπου ο Danforth ισχυρίζεται εφαρμόζοντας την αρχή της ουδετερότητας ότι το περί Μακεδονίας ζήτημα αναφέρεται στη διεκδίκηση ενός κοινού πολιτιστικού υλικού που χρησιμοποιείται από δύο εθνικιστικές κοινωνίες προκειμένου να ισχυροποιήσουν τα ιστορικά τους δικαιώματα στον χώρο. Από ανθρωπολογικής σκοπιάς πρόκειται, όπως καταλήγει ο συγγραφέας, «...για δύο είδη Μακεδόνων, Μακεδόνες που είναι Έλληνες και Μακεδόνες που δεν είναι Έλληνες». Danforth L., «Claims to Macedonian Identity», ό.π., 10. Πρβλ. του ιδίου, «Transnational Influences on National Conflict: The Macedonian Question», στο: *Political and Legal Anthropology Review*, τ. 18, ν. 1 (1995), 19-34. Το ζήτημα της αμφιλεγόμενης διάκρισης Ελλήνων και Μακεδόνων επεσήμανε και ο καθηγητής Χατζόπουλος στις απόψεις του Αμερικανού ερευνητή Borza οι οποίες αποτυπώθηκαν στη μελέτη του Borza E., «Greeks and Macedonians in the Age of Alexander: The Source Traditions», στο: R. W. Wallace-E.M. Harris (επιμ.) *Transitions to Empire Essays in Greco-Roman History, 360-146 B.C. in Honor of E. Badian*, Λονδίνο 1996, 122-139. Ορθά κατά τη γνώμη μας ο Χατζόπουλος εισάγει και το κριτήριο της πολιτικής σκοπιμότητας ανάμεσα στις πόλεις-κράτη που κυριαρχούσε την περίοδο αυτή. Άλλωστε «...οι πολίτες των μακεδονικών πολιτικών οντοτήτων ταξινομούνται ως Μακεδόνες, ανεξαρτήτως προέλευσης». Χατζόπουλος Μ., «Η αντίληψη του εαυτού και του άλλου», 62. Ένα άλλο παράδειγμα έλκει την καταγωγή του από τον σλαβικό κόσμο και είναι αυτό του Σλοβένου πολιτειολόγου-ανθρωπολόγου στο Πανεπιστήμιο της Ljubljana του Stanje Južnić (1928-2013) ο οποίος κάνοντας μία γεω-εθνοπολιτική προσέγγιση στο θέμα, σαφώς επηρεασμένος από το ήδη διαμορφωμένο από την Τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία πολιτικό περιβάλλον, δίδει δικαιώματα του ονόματος στη «Σλαβική Μακεδονία». Južnić St., «Kje je Makedonija in kdo (so Makedonci) je Makedonec?», *Teorija in praksa*, ετ. 29, αρ. 11-12 (1992), 1163-1175. Επίσης πρβλ. και τον γόνιμο προβληματισμό του Hugh P., *Who Are the «Macedonians»*, London 1995. Ασφαλώς οι περιπτώσεις αυτές δεν είναι οι μοναδικές. Στην κατηγορία αυτή θα εντάσσαμε και το αφιερωματικό τεύχος του έγκριτου περιοδικού του Πανεπιστημίου George Fox University, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* το οποίο αφιέρωσε επί τη συμπληρώσει της πεντηκονταετηρίδας της *Αυτοκεφαλίας της Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας* τεύχος (τ. 37/2017) με σειρά άρθρων τα οποία αφορούν την υπόσταση της εκκλησίας αυτής. Βλ. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, (Editor-in- Chief: Paul Mojzes), Volume 37 (2017), Issue 4 *Special Issue on the Fiftieth Anniversary of the Declaration of the Autocephaly of the Macedonian Orthodox Church*, George Fox University, USA.

Ελληνες)³⁴. Το καθοριστικής σημασίας αυτό ζήτημα ενώ κατέχει δεσπόζουσα θέση στη θύραθεν αλλά και στην καινοδιαθηκική έρευνα και ως εκ τούτου ο αναγνώστης θα ανέμενε να συναντήσει μια τεκμηριωμένη και στιβαρή τοποθέτηση, τελικά καταλαμβάνει συνολικά μόλις επτά σειρές (sic) με δύο παραθέματα σε χωρία της Καινής Διαθήκης στο σχολιασμό του Grozdanoski³⁵. Η δυσανάλογη του ιστορικού της βάρους αναδιήγηση του καθηγητή φοβούμαι ότι επικεντρώνεται στην «προφανή» κατ' αυτόν αποσαφήνιση της εθνικότητας των Μακεδόνων βασισμένη στη ρήση του ίδιου του αποστόλου Παύλου ο οποίος «τους διακρίνει από τους λοιπούς κατοίκους της Ελλάδας» λέγοντας: «...και άσπασάμενος έξήλθεν πορευθήναι εις Μακεδονίαν. Διελθών δέ τὰ μέρη εκείνα και παρακαλέσας αυτούς λόγω πολλῶ ἤλθεν εις τὴν Ἑλλάδα»³⁶. Η διακριτή αυτή θέση της σχέσης Ελλήνων και Μακεδόνων είναι κομβικής σημασίας διότι δίδει στον Grozdanoski την δυνατότητα να αφαιρέσει το ιστορικό κληροδότημα της Μακεδονίας από τους Έλληνες

---

³⁴ Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 69.

³⁵ Η θέση αυτή συνιστά κατά τη γνώμη μας μία αυθαίρετη μεθοδολογικά ερμηνεία. Άλλωστε είναι εμφανής η απουσία έγκριτων μελετών που θα ενίσχυαν τους ισχυρισμούς του συγγραφέα. Η πρώτη παραπομπή αφορά τις *Πράξεις των Αποστόλων* 20, 2 και η δεύτερη αφορά την επιστολή *Β' Κορινθίους* 8, 1-5 και 9, 1-5.

³⁶ *Πράξ*, 20, 1-2. Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 69. Οφείλουμε στο σημείο αυτό να δηλώσουμε ότι κατανοούμε πλήρως τις ιστορικές προϋποθέσεις, πιθανότατα και αγκυλώσεις, που συνδιαμόρφωσαν τη συλλογική συνείδηση των Σλαβομακεδόνων κατοίκων της Βόρειας Μακεδονίας (ως έναν βαθμό και ημών των Νεοελλήνων) ιδιαίτερα από τις αρχές ακόμα του 20^{ου} αιώνα, πιο οργανωμένα όμως από την περίοδο του Μεσοπολέμου και εξής. Βλ. Σφέτας Σπ., «Κατευθύνσεις της σύγχρονης σλαβομακεδονικής ιστοριογραφίας», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 296-316. Το γεγονός αυτό δηλώνει τον σημαντικό ρόλο της ιστοριογραφίας στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας. Είναι αναγκαίο ωστόσο να συνεκτιμήσουμε τις ιστορικο-πολιτικές συγκυρίες οι οποίες δυναμικά εθνογένεσαν το νεότευκτο έθνος των «Μακεδόνων» στα όρια μάλιστα της Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας (1945-1990). Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι είναι αρκετά πολύπλοκο να απεκδυθούν οι φερόμενοι ως γνήσιοι «Μακεδόνες» το εθνικό ένδυμα που επί δεκαετίες χειραγωγούμενοι στους ποικίλους μηχανισμούς της δημόσιας και θρησκευτικής εκπαίδευσης, στην κρατική θεσμική οργάνωση και εν γένει στον πολιτειακό βίο, υιοθέτησαν και εν τέλει αφομοίωσαν. Για τον παραπάνω προβληματισμό και τις ζυμώσεις της περιόδου του Μεσοπολέμου αλλά και αργότερα βλ. Σφέτας Σπ., *Οψεις του Μακεδονικού Ζητήματος στον 20^ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2001, 9-79' Μαυρογένη Στ., «Μακεδονική Σάρισα και δικέφαλος αετός», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 437-441.

κατοίκους της και να το εκχωρήσει στους αυτόχθονες μη Έλληνες Μακεδόνες με τους οποίους τους επόμενους αιώνες ήρθαν σε επιμειξία η Σλάβοι επήλυδες. Έτσι δικαιολογείται το γεγονός ότι η Μακεδονία «είναι η κληρονόμος των Σλαβομακεδόνων»³⁷. Αγνοούνται οι συνάψεις των πηγών των χρονογράφων και των ιερών συγγραφέων που θεωρούν ότι ο Αλέξανδρος ήταν «ο πρώτος βασιλεύς Ελλήνων» όπως λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος³⁸ ή όπως ο ιστορικός Γεώργιος Σύγκελος (8^{ος}-9^{ος} αι.) σχολιάζει: «...Έλληνες γάρ και Μακεδόνες οί αυτοί»³⁹. Στη σκέψη του Grozdanoski ταυτοποιείται εκ των προτέρων ο γεωγραφικός προσδιορισμός Μακεδονία με ένα ιδεατό εθνικό προσωνύμιο Σλαβομακεδονας το οποίο πρόκειται να μετασχηματιστεί πολύ αργότερα, μόλις τον 19^ο αιώνα, λαμβάνοντας κυρίαρχο εθνοτικό περιεχόμενο⁴⁰. Επιπροσθέτως, έχει επισημανθεί ορθά ότι «ο Παύλος συνηθίζει να χρησιμοποιεί το όνομα της επαρχίας αντί για το όνομα των πόλεων»⁴¹. Η κηρυγματική πρόθεση του Παύλου από την πλουραλιστική επιλογή των περιοχών

---

³⁷ Γεννάται στο σημείο αυτό ένα ερώτημα: γιατί η Μακεδονία να αποτελεί κληρονομιά των Σλάβων εποίκων και όχι των λοιπών κατοίκων της «μη Μακεδόνων» Βλάχων, Ελλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων και πιθανότατα άλλων μικρότερων εθνολογικών ομάδων; Στη σλαβομακεδονική ιστοριογραφία αποσιωπάται το φαινόμενο. Μόνον σε κάποιες περιπτώσεις μνημονεύεται η συγχώνευση των Βλάχων με το σλαβομακεδονικό γένος.

³⁸ Χρυσόστομος Ιω., PG 56, 235, 288.

³⁹ Σύγκελος Γ., 496, 15.

⁴⁰ Αυτή η μεταστοιχείωση δεν είναι η μοναδική στο χώρο των Βαλκανίων. Στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας, κατά τη γνώμη μας, εντοπίζουμε το αντίστοιχο ιστορικό παράλληλο στην εθνογένεση των Βοσνιακών (*Bošnjaci*) των μουσουλμάνων της Βοσνίας. Εκεί παρατηρούμε μία θρησκευτική κοινότητα (*Μουσουλμανική Κοινότητα της Βοσνίας*) να μεταστοιχείωνεται σε μία καθαρά εθνική και συγχρόνως πολιτική οντότητα δημιουργώντας ένα ιδεατό έθνος. Οι εξισλαμισθέντες Σέρβοι και Κροάτες της Βοσνίας του 15^{ου} αιώνα μετασχηματίστηκαν σε *Βοσνιακούς* (*Bosniaks*) του 20^{ου} αιώνα με κυρίαρχο μοχλό μετάλλαξης το θρησκευτικό στοιχείο. Για την πολιτική και θρησκευτική αυτή μετάλλαξη βλ. Atanasiadis At., *Islamska dimenzija etnogeneze Bošnjaka, Istorijski tokovi i savremena stanje*, Kragujevac 2015, 57-205.

⁴¹ Γαλάνης Ι., *Η πρώτη επιστολή του Αποστόλου Παύλου προς Θεσσαλονικείς*, Θεσσαλονίκη 1985, 42. Για τη χρήση του τοπωνυμίου της Μακεδονίας γενικότερα βλ. Λιβιεράτος Ε., «Η χαρτογραφική ταξινόμηση του τοπωνυμίου “Μακεδονία”», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 17- 47’ Για τον φιλόστορα αναγνώστη: Ταρνανίδη Ι., *Οι «Κατά Μακεδονίαν Σκλαβήνοι», Ιστορική πορεία και σύγχρονα προβλήματα προσαρμογής*, Θεσσαλονίκη 2001, 155-174, όπου απαντά και μία ενδελεχή και πανοραμική θεώρηση του θέματος στη βάση των βυζαντινών και λατινικών πηγών.

στις οποίες δραστηριοποιήθηκε ιεραποστολικά⁴² φαίνεται ότι δεν ήταν η ανάδειξη μιας επαρχίας του Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους ως εθνολογικά διαφορετικής από τον γειτνιάζοντα κορμό των λοιπών επαρχιών. Η πρωτεύουσα θέση της πόλης της Θεσσαλονίκης από τους ρωμαϊκούς ήδη χρόνους στον ευρύτερο κόσμο τόσο διοικητικά όσο και γεωπολιτικά διαδραμάτισε ρόλο που ξεπερνούσε τις φυλετικές διακρίσεις ή εθνοτικές στοχεύσεις⁴³. Άλλωστε στο σύνολό τους οι μακεδονικές πόλεις ήταν μέρος μιας ενιαίας πολιτειακής ενότητας και διέθεταν αρχιτεκτονικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά ενός μεγάλου αστικού κέντρου - όπως αυτό της Θεσσαλονίκης - με έντονα τα γνωρίσματα της ελληνικής και αργότερα βυζαντινής παράδοσης⁴⁴ που συναντούμε και σε πόλεις που δεν ανήκαν στη «μερίδα» της Μακεδονίας. Τούτο σημαίνει ότι είναι παρακινδυνευμένο να αναγάγουμε τον ιστορικό όρο Μακεδονία⁴⁵ - καθ' υπερβολή- σε θρησκευτικό πρότυπο ενός κλειστού

⁴² *Ματθ.* 28, 19. Είναι διακριτή η πρόθεση του Παύλου να εφαρμόσει την εντολή του Ιησού όπως μας τη διασώζει ο Ματθαίος: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ Ἔθνη». Βλ. για την τελική ιεραποστολική εντολή στο κατά Ματθαίον *Υμ Β. Κ., Ιστορία, Θεολογία, Ιεραποστολή στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο, Μέθεξις*, Θεσσαλονίκη 2007, 382-424. Για το κήρυγμα του Παύλου βλ. Ατματζίδης Χ., «Ιησούς Χριστός, Απ. Παύλος, Ευαγγελισμός και Ιεραποστολή», στο: *Μετά-νεοτερική Ερμηνεία της Καινής Διαθήκης. Απολλώνια και Διονυσιακή Ερμηνεία, Critical Approaches to the Bible 20*, Θεσσαλονίκη 2019, 407-442 και του ίδιου, «Ο Απόστολος Παύλος, η Διάδοση του Ευαγγελίου και ο Πολιτισμός», στο: *Καινοδιαθηκικά, Critical Approaches to the Bible 2*, Θεσσαλονίκη 2014, 94-130.

⁴³ Αλλαμάνη-Σουρή Β., «Η θέση της επαρχίας Μακεδονίας στο Ρωμαϊκό imperium», στο: Αδάμ-Βελένη Π., Ακτσελή Δ., Αλλαμάνη-Σουρή Β., Γκατζολής Χ., Τζαναβάρη Κ., *Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη 2003, 67-79.

⁴⁴ Πρβλ. την εικόνα της Θεσσαλονίκης από τον αρχαιολόγο καθηγητή Παντεμαρλή Δημήτριο στο: Παντερμαλής Δ., *Μακεδονία*, 12-14. Πρβλ. επίσης Hammond N.G.L., *A History of Macedonia*, passim. *Βυζαντινή Μακεδονία: Β' Διεθνές Συμπόσιο. Δίκαιο, Θεολογία, Φιλολογία*, (26-28 Νοεμβρίου 1999), Μακεδονική Βιβλιοθήκη 95, Θεσσαλονίκη 2003. Χατζηαντωνίου ΕΛ., *Η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης από τα μέσα του 8^{ου} αι. έως το 1430. Ιεραρχική Τάξη, Εκκλησιαστική Περιφέρεια, Διοικητική Οργάνωση*, Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται 42, Θεσσαλονίκη 2007. Τόσο στις βυζαντινές όσο και στις σλαβικές μεσαιωνικές πηγές το όνομα της Μακεδονίας και των παραγώγων της αποτελεί φανέρωση βυζαντινών εδαφών και βυζαντινών, δηλαδή Ελλήνων, κατοίκων. Βλ. Δεληκάρη Αγγ., «Η εικόνα της Μακεδονίας και η έννοια της «μακεδονικότητας», στους σλαβικούς λαούς της βαλκανικής κατά τη βυζαντινή περίοδο», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 182.

⁴⁵ Βλ. για τη χρήση του όρου Ταρνανίδης Ι., *Στα βόρεια της Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη 1992, 37-47. Μία προσεχτική ανάγνωση της σύγχρονης σλαβομακεδονικής

έθνους (ως άλλος Ισραήλ) και να μεταθέτουμε τη θρησκευτικότητα του στους νεότερους χρόνους αποδίδοντάς την σε ένα νεόδμητο έθνος. Επίσης κυρίαρχη θέση των ερμηνευτών του περιεχομένου των *Πράξεων* και των *Επιστολών* του Παύλου και των μαθητών του, από την εποχή των Πατέρων⁴⁶ έως τους σύγχρονους μελετητές, είναι η οικουμενικότητα του μηνύματός του και όχι η αποσπασματοποίησή του. Δεν υπάρχει η φυλετική, τοπική ή άλλη διάκριση των πιστών καθώς προέχει η ενότητα της πίστewς⁴⁷.

ιστοριογραφίας οδηγεί με ευκολία στο στοχευμένο αφήγημα της «αρχαίας Μακεδονίας» ως κοιτίδας στην οποία εγκαταστάθηκαν και μπολιάσθηκαν οι επήλυδες Σλάβοι. Έτσι το όνομα αποκτά νέο περιεχόμενο στους χρόνους της πρώιμης και ύστερης βυζαντινής περιόδου κατά την οποία έχουμε έντονο το φαινόμενο της καθόδου των σλαβικών φυλών. Αυτή η επιλογή αποσκοπεί στο να πείσει τον αναγνώστη ότι οι εγκαταστάσεις αυτές προσέδωσαν μόνιμο και σαφή σλαβικό χαρακτήρα στη Μακεδονία. Εν τούτοις έως την ύστερη αρχαιότητα στη Μακεδονία (7^{ος} αι.) δεν υπάρχουν στοιχεία αρχαιολογικά ή άλλα που να επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό του Grozdanoski και των ομοϊδεατών του. Η λαθροχειρία αυτή αντιβαίνει στην αποδεδειγμένη ιστορία. Γράφει ο βυζαντινολόγος Ιωάννης Καραγιαννόπουλος: «...κατά τον 7^ο αι. γίνονται οι πρώτες μόνιμες και συμπαγείς σλαβικές εγκαταστάσεις στη Β. και ΒΔ. Βαλκανική. Στη Μακεδονία όμως και κυρίως στη Νότιο Μακεδονία, οι σλαβικές εγκαταστάσεις υπήρξαν μεμονωμένες και διακεκομμένες. Οσες από αυτές έγιναν σε ορεινά μέρη διατηρήθηκαν ως τον 10^ο αι. Οσες όμως έγιναν σε πεδινά και ανασφάλιστα μέρη γρήγορα αφομοιώθηκαν από το ελληνικό τους περιβάλλον και η διαδικασία αφομοίωσης έγινε πολύ γρήγορα και τελείωσε ήδη στο τέλος του 7^{ου} αι....» Καραγιαννόπουλος Ι., «Η Μακεδονία κατά τους βυζαντινούς χρόνους (4^{ος}-15^{ος} αι.)», στο Μακεδονία, 15-16' Χριστοφιλοπούλου Αικ., «Σχεδιάγραμμα για την εποχή από τα τέλη του ΣΤ' μέχρι τα μέσα του Θ' αι.», *Βυζαντινά* 12 (1983), 9- 63' Portal R., *Les Slaves. Peuples et nations*, Paris 1965, 7-9' Ферјанчић Бож., «Долазак Хрвата и Срба на Балканско полуострво», *Зборник Радова Византолошког Института*, т. 35 (1996) 117-151' Ћирковић С., «Словени на Балканском Полуострву», *Историја Југославије* (Συλλογικός τόμος των Ι. Βοжић, С. Ћирковић, М. Екμεчић, В. Дедијер), Βеоград 1973, 19-20' Острогорски Г., *Византија и Словени*, Βеоград 1970.

⁴⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε τα ερμηνευτικά πατερικά υπομνήματα στις επιστολές του αποστόλου Παύλου στους Θεσσαλονικείς: τα υπομνήματα των Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου, Υπόμνημα εις τήν πρός Θεσσαλονικείς ἐπιστολήν Πρώτην (PG 62, 391-468), Αγίου Ιωάννου Δαμασκηνού, Εἰς ἐπιστολήν Πρώτην πρός Θεσσαλονικείς (PG 95, 905-918), Θεοδωρήτου Ερμηνεία της Α' πρός Θεσσαλονικείς ἐπιστολής (PG 82, 627-656), Ευθυμίου Ζυγαβηνού, *Ερμηνεία εις τὰς ἸΔ' ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου και εις τὰς Ζ' Καθολικάς*, εκδ. Καλογερά 1887, 157-191, αλλά και άλλων.

⁴⁷ *Γαλ.* 3, 28 αλλά ιδιαίτερα στο κήρυγμα του Παύλου για την «υπεροχή» των Ιουδαίων βλ. *Προς Ρωμ.* 2, 17 και 12, 5' *Α' Κορ.* 1, 17 αλλά και αλλού. Πρβλ. Γαλάνης Ι., *Η δεύτερη ἐπιστολή*, 55. Το ίδιο πνεύμα εκφράζει και ο άγιος Ιουστίνος Ρορονίος (1894-1979) στην ερμηνευτική προσέγγιση της Α' *Πρός Θεσσαλονικείς* λέγοντας: «...Και σεις οι Θεσσαλονικείς Χριστιανοί, με το φως της πίστης σας και της ζωής σας

Παρά ταύτα ο λόγος αυτός του Παύλου συνιστά εθνολογικό τεκμήριο αδιάσειστο για τον Grozdanoski ότι δηλαδή «η Αγία Γραφή σαφώς διαφοροποιεί τους Έλληνες από τους Μακεδόνες»⁴⁸, θέση η οποία ενισχύεται και από το γεγονός της διάκρισης των «εκκλησιών της Μακεδονίας» στο δεύτερο μισό του 1^{ου} αιώνα από τις εκκλησίες της Ελλάδος⁴⁹. Αποσπώντας τις εκκλησίες που ιδρύθηκαν από τον απόστολο

“κατά Χριστόν”, διασαφηνίζετε πολλά, πάρα πολλά πράγματα,, γύρω από την πίστη». Πόποβιτς Ιουστίνου (αρχιμ.), *Α΄ Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολή Ἀποστόλου Παύλου*, Θεσσαλονίκη 1992, 40-41.

⁴⁸ Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 69. Αγνοεί στο σημείο αυτό το πλούσιο επιγραφικό και νομισματικό υλικό των ελληνικών και λατινικών πηγών που δίδουν ένα πανόραμα επιστημονικού προσδιορισμού της φυλετικής καταγωγής των πολιτών της Θεσσαλονίκης, της Βέροιας των Φιλίππων. Βλ. Ξυδόπουλος Γ., «Μακεδόνες και Νότιοι Έλληνες», 70-92’ το παραπάνω άρθρο του καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με τη στίβαρη τεκμηρίωσή του στη βάση των επιγραφικών και γραμματειακών πηγών δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης της ακμαίας σχέσης Ελλήνων και Μακεδόνων ακόμα και στον πιο δύσπιστο αναγνώστη. Επίσης βλ. Αλλαμάνη – Σουρή Β., «Ιστορικό διάγραμμα της αυτοκρατορικής Θεσσαλονίκης από επιγραφικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες», στο: *Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη*, 80-91. Ένα άλλο στοιχείο που μαρτυρεί τα χαρακτηριστικά των Ελλήνων, εθνικών ή ιουδαίων, αποδεκτών του κηρύγματος του Παύλου είναι και αυτό των θρησκευτικών αντιλήψεων των κατοίκων των μακεδονικών πόλεων όπως και των λοιπών ελληνικών πόλεων. Εμπειριστατωμένες αναλύσεις για τις πόλεις της Θεσσαλονίκης, της Βέροιας και των Φιλίππων βλ. Γαλάνης Ι., *Η πρώτη επιστολή*, 62 και Τσαλαμπούνη Αικ. *Η Μακεδονία την εποχή της Κ.Δ.*, 191-256. Θα σημειώναμε επιπρόσθετα ότι ελληνικές οικογένειες από τον ανώτερο κοινωνικό ιστό της πόλης ασπασθήκαν τη νέα θρησκεία. Βλ. Γαλάνης Ι., *Η πρώτη επιστολή*, 43 κ 112’ Καραβιδόπουλος Ι., *Εισαγωγή*, 256-263. Ένα άλλο δεσπόζον στοιχείο που συνδέει τους Μακεδόνες με τον ελληνικό κόσμο είναι αυτό της επίμονης συμμετοχής τους στους *Ολυμπιακούς Αγώνες* όπως και της ποικιλότροπης παρουσίας τους στα πανελλήνια ιερά που αποτελούν «απαράβατα κριτήρια ελληνικότητας». Βλ. Ξυδόπουλος Γ., «Μακεδόνες και Νότιοι Έλληνες», 72.

⁴⁹ Η εκκλησιαστική οργάνωση των πόλεων αυτών της Μακεδονίας απηχεί ολοφάνερα χαρακτηριστικά που διαθέτουν και άλλες ελληνικές πόλεις και γενικότερα οι φυλές της ελληνόφωνης Ανατολής. Τα ονόματα των αξιωματούχων είναι στα ελληνικά: *πολιτάρχης, βουλευτής, γερουσιάρχης, αγορανόμος, γυμνασιάρχης, οικονόμος της πόλεως, ταμίας κ.ο.κ.* Βλ. Τσαλαμπούνη Αικ., *Η Μακεδονία την εποχή της Κ.Δ.*, 37-39 και 39 και Γκουτζιούδης Μ., «Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου. Ακολουθώντας τα “Αρχαιολογικά” Ίχνη της Δράσης του στην Ελλάδα», στο: *Καινοδιαθηκικές Μελέτες με τη Συνδρομή της Αρχαιολογίας*, Μέθεξς, Θεσσαλονίκη 2012, 48 (όπου και φωτογραφία σχετικής επιγραφής). Στοιχείο που δηλώνει την ενότητα Ελλήνων και Μακεδόνων συνιστά ο θεολογικός όρος που ευρέως χρησιμοποιείται στις επιστολές του Παύλου και είναι ο χαιρετισμός «*χάρις ἡμῶν καὶ εἰρήνη*» που τον απευθύνει σε όλους τους κατοίκους της Μακεδονίας και που η προέλευσή του εντοπίζεται από τους χρόνους της ελληνιστικής εποχής βλ. Γαλάνης Ι., *Η πρώτη*

κατά τη δεύτερη αποστολική του περιοδεία από τον υπόλοιπο κορμό των εκκλησιών που προέκυψαν από την ιεραποστολική δράση των αποστόλων, ομαδοποιεί τις εκκλησίες αυτές με γνώμονα τα εθνογεωγραφικά χαρακτηριστικά τους ονομάζοντάς τες «Μακεδονικές εκκλησίες»⁵⁰. Επιμένει στον ισχυρισμό⁵¹ ότι ο απόστολος Παύλος νουθετεί στη βάση της φυλετικής διάκρισης ανάμεσα σε Έλληνες, Ρωμαίους και

επιστολή, 81-82 και του ίδιου *Η δεύτερη επιστολή*, 263. Βλ. ακόμη Οικονόμου Χ., *Η Συγκρότηση της Πρώτης Χριστιανικής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης. Συγκριτική Μελέτη των Πράξεων 17,1-10 και των Α' και Β' Θεσσαλονικείς*, ΣΑΧ 6, Θεσσαλονίκη 1999. Επίσης πολύτιμα στοιχεία αντλεί για το θέμα ο αναγνώστης από το άρθρο του Boers H., "The form critical study of Paul's letters. 1 Thessalonians as a case study. 1 Thessalonians as a case study», *NTS*, τ. 22 (1975/6), 140-158. Να σημειωθεί ότι πλήθος επιστολογραφικών και γραμματολογικών στοιχείων και όρων μαρτυρούν το ελληνικό υπόβαθρο του χαρακτήρα του ιεραποστολικού έργου του αποστόλου Παύλου και αίρουν το επιχείρημα ότι υπήρχε διαφοροποίηση των αποδεκτών του κηρύγματος σε Έλληνες και Μακεδόνες. Γενικότερα για την ενσωμάτωση των Μακεδόνων στον ελληνικό κόσμο βλ. την εξαιρετη μελέτη του Ξυδόπουλου Ι., *Κοινωνικές και πολιτιστικές σχέσεις των Μακεδόνων και των άλλων Ελλήνων: Συμβολή στη έρευνα της γραμματειακής και επιγραφικής παραδόσεως για την Αρχαία Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 2006².

⁵⁰ Δεν φαίνεται να έχει επισημανθεί από κανέναν υπομνηματιστή των επιστολών του Παύλου σχολιασμός που να σχετίζεται με τα «μακεδονικά» φυλετικά τοπικά χαρακτηριστικά των νεοφώτιστων χριστιανικών κοινοτήτων.

⁵¹ Ένα στοιχείο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής για τον αναγνώστη της μελέτης του καθηγητή Ratomir Grozdanoski είναι η επιμονή σε τέτοιους ισχυρισμούς από τη μια μεριά και από την άλλη η πληθωρική ελληνική βιβλιογραφία που παραθέτει στο τέλος της μονογραφίας του και η οποία περιλαμβάνει κυριολεκτικά τους σπουδαιότερους καινοδιαθηκολόγους των ελληνικών Θεολογικών Σχολών των τελευταίων πενήντα χρόνων. Έτσι οι Έλληνες μελετητές που κατέθεσαν ομολογουμένως εξαιρετικές μελέτες γύρω από ζητήματα ερμηνευτικής της Καινής Διαθήκης και των ιστορικών της χρόνων κατά τον Grozdanoski είναι οι: Αγουρίδης Σάββας, Ιωαννίδης Βασίλειος, Καραβιδόπουλος Ιωάννης, Τσαλαμπούνη Αικατερίνη, Φιλιππίδης Λεωνίδα, Ζάρρας Κωνσταντίνος. Βλ. Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 121-122. Οι απόψεις ωστόσο του Grozdanoski διαφοροποιούνται σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις άρδην από τις θέσεις των παραπάνω ερευνητών. Η φυλετική διάσταση των ερμηνειών του Grozdanoski στις παύλειες επιστολές δεν συναντάται σε κανέναν Έλληνα καινοδιαθηκολόγο. Επομένως για ποιο λόγο επικαλείται τα έργα τους; Μήπως με αυτόν τον τρόπο επιχειρεί να νομιμοποιήσει και να ενισχύσει τις θεωρίες του «περί εθνικότητας Μακεδόνων» με την εγκυρότητα των ονομάτων επιστημόνων με διεθνές κύρος και μάλιστα Ελλήνων; Η επιλεκτική βιβλιογραφική αναφορά στους Έλληνες μάλλον σύγχυση προκαλεί και εντυπώσεις παρά εμπλουτισμό των υπομνηματισμών του. Πολύ φοβούμαι ότι ο τρόπος αυτός αντενδείκνυται στην επιστημονική θεολογική δεοντολογία και συναδελφικότητα, πέραν του ότι αποτελεί παραποίηση του έργου των Ελλήνων επιστημόνων ενός έργου που έχει καταξιωθεί και αναγνωρισθεί από την παγκόσμια Βιβλική κοινότητα.

Μακεδόνες. Η συλλογιστική είναι υπεραπλουστευτική: «Ο Απόστολος αρχικά κήρυξε το Ευαγγέλιο στη Μακεδονία και στους Μακεδόνες, αργότερα κήρυξε στην Ελλάδα και στους Έλληνες και κατόπιν στη Ρώμη και στους Ρωμαίους»⁵². Ο ισχυρισμός αυτός συνιστά εκτροπή από την επιστημονική αλήθεια διότι δεν λαμβάνει υπ' όψιν του ότι οι κάτοικοι της κλασικής και ελληνιστικής Μακεδονίας -στην πλειοψηφία τους κατά κοινή επιστημονική ομολογία και στη βάση των σωζομένων επιγραφικών κειμένων⁵³ ήταν Ιουδαίοι, Έλληνες ή Ρωμαίοι πολίτες⁵⁴. Επομένως ο υπερτονισμός «της εθνικής διαφορετικότητας» των πιστών των μακεδονικών πόλεων εκ μέρους του Grozdanoski συνιστά στοχευμένη ιστορική τακτική.

---

⁵² Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 87

⁵³ Για την εικόνα της Μακεδονίας της περιόδου αυτής βλ. Χατζόπουλος Μ.-Γουναροπούλου Λ., *Επιγραφές Κάτω Μακεδονίας: μεταξύ του Βερμίου όρους και του Αξιού ποταμού: τεύχος Α' Επιγραφές Βέροιας*, Αθήνα 1998· Hatzopoulos M., *Macedonian Institutions under the Kings. A Historical and Epigraphic Study I-II*, Αθήνα 1996· Τσαλαμπούνη Αικ. *Η Μακεδονία την εποχή της Κ.Δ.*, 27-33 κ.ά.· Η αρχαιολόγος Αλλαμανή αναφέρει συγκεκριμένα: «...Οι Έλληνες, όπως είναι φυσικό, αποτελούν το πολυπληθέστερο και το πιο δυναμικό στοιχείο στην πόλη...», Αλλαμανή – Σουρή Β., «Η κοινωνική σύνθεση της πόλης», στο: *Η ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη*, 95. Ασφαλώς η Μακεδονία των χρόνων της Καινής Διαθήκης ήταν πολυφυλετική. Κυρίαρχο εν τούτοις στοιχείο ήταν αυτό των απογόνων των Μακεδονικών βασιλικών οίκων. Βεβαίως δεν είναι μόνο η αρχαιολογία και η επιγραφική που μαρτυρούν τον χαρακτήρα της ευρύτερης Μακεδονίας. Αδιαμφισβήτητο τεκμήριο αποτελεί και η μαρτυρία της τέχνης. Πελεκανίδης Σ., *Μελέτες παλαιοχριστιανικής και βυζαντινής αρχαιολογίας*, Θεσσαλονίκη 1977· Μπακιτζής Χ., «Βυζαντινή Μακεδονία Αρχαιολογία και Τέχνη», στο *Μακεδονία*, 19-23· *Βιβλιογραφία της Θεσσαλονίκης: κοινωνικός, οικονομικός και πολιτικός βίος τέχνη και πολιτισμός*, (επιμ. Χατζόπουλος, Κωνσταντίνος Κ., Νασσοπούλου Μαρία, Πατελάκης Απόστολος, Κίσσας Σωτήρης), Θεσσαλονίκη 1987· Τσιούμη Χ., «Η ζωγραφική στη Θεσσαλονίκη τον 9^ο αιώνα». *Πρακτικά Συνεδρίου*, 393-409· Αδάμ – Βελένη Π., «Θεάματα και τέχνες στη Θεσσαλονίκη», στο: *Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη*, 263-282· Subotić G., «Η τέχνη της βυζαντινοσερβικής αριστοκρατίας στην Ελλάδα κατά τις τελευταίες δεκαετίες του ΙΔ' αιώνα», στο: *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ' αιώνα*, Αθήνα 1996, 169-179. Επίσης πρβλ. Τζανής Γ., *Αρχαία και Βυζαντινά επιγράμματα Θεσσαλονικέων και άλλων Μακεδόνων ποιητών*, Θεσσαλονίκη 1997.

⁵⁴ Επιπλέον ο Παύλος πρωτίστως απευθύνεται σε Ιουδαίους ή προσήλυτους και δευτερευόντως σε ειδωλολάτρες ή άλλους. Βλ. Γαλάνης Ι., *Η πρώτη επιστολή*, 40-55. Για την προσέγγιση και μετάγγιση του Ελληνισμού στον Χριστιανισμό βλ. Ζηζιούλα Ι., *Ελληνισμός και Χριστιανισμός, Η συνάντηση των δύο κόσμων*, Αθήνα 2003, 87-97, 60-64.

Στην ιστορική «αλληλουχία» της ανάλυσης του Grozdanoski αποσιωπάται μία κοσμογονική ιστορική αναδίπλωση που επεχείρησε ο οραματιστής Μέγας Κωνσταντίνος (4^{ος} αι.) στα όρια της Αυτοκρατορίας, συσσωματώνοντας τον εθνικό με τον χριστιανικό πολιτισμό. Πράξη με βαρύνουσας σημασίας περιεχόμενο και βαθύτατες συνέπειες στη διαμόρφωση και εξέλιξη του Ρωμαϊκού κράτους. Είναι πλέον εξακριβωμένο ωστόσο ότι η συσσωμάτωση αυτή «...δείχνει πόσο ελληνικός ήταν ο χριστιανισμός στην Μακεδονία»⁵⁵.

Τίθεται το ερώτημα ωστόσο ποιοι είναι αυτοί οι «Έλληνες» κατά τον Grozdanoski για τους οποίους άλλωστε γράφει και αφιερώνει ο απόστολος Παύλος τις επιστολές του; Μία πρώτη απάντηση θα συναντήσουμε στο όγδοο κεφάλαιο υπό τον τίτλο: «*Μακεδονιμπε πριμερ πρεδ ελενιμπε*» (Το παράδειγμα των Μακεδόνων έναντι των Ελλήνων). Για τον συγγραφέα της μελέτης οι Έλληνες βρίσκονται εκτός των γεωγραφικών ορίων της Μακεδονίας⁵⁶. Τοποθετούνται νοτιότερα της Αττικής και πλησίον της Κορίνθου μεγάλης και γνωστής πόλης της Αχαΐας. Εντοπίζουμε στο σημείο αυτό μία θεμιτή (ή αθέμιτη) παραχάραξη των

---

⁵⁵ Ο αρχαιολόγος Χαράλαμπος Μπακιριτζής γράφει: «...στους Φιλίππους εθνικό ηρώο συλλειτουργούσε δίπλα δίπλα με τον πρώτο δημόσιο χριστιανικό εκκλητήριο οίκου της πόλης αφιερωμένο στον απόστολο Παύλο και στη Θεσσαλονίκη ένας ντόπιος μάρτυρας ο άγιος Δημήτριος αντικατέστησε τον πατρώο θεό Κάβειρο στις ψυχές των Θεσσαλονικέων...». Μπακιριτζής Χ., «Βυζαντινή Μακεδονία Αρχαιολογία και Τέχνη», στο: *Μακεδονία*, 19. Αυτή η σύμπλεξη του ελληνικού με τον ρωμαϊκό πολιτισμό χαρακτήρισε τον κόσμο της Μακεδονίας και τους επόμενους αιώνες, αν και στους κόλπους της φιλοξένησε και αλλότριες φυλές.

⁵⁶ Β' Κορ. 9, 1-2. Φαίνεται να αγνοεί παντελώς και σκοπίμως ο καθηγητής Grozdanoski τις μελέτες των: Bruce F.F., «St. Paul In Macedonia: 2. The Thessalonian Correspondence», *Bulletin of the John Rylands Library of Manchester*, 62/2 1980, 328-345' του ίδιου, «St. Paul in Macedonia: 3. The Philippian Correspondence», *Bulletin of the John Rylands Library of Manchester*, 63/2 1981, 260-284' Schmithals W., "Die Thessalonicherbriefe als Briefkompositionen" στο: *Zeit und Geshichte. Dankesgabe an R. Bultmann zum 80. Geburtstag*, hrsg. Von E. Dinkler, Tübingen 1964, 295-315. Επίσης το βιβλίο των Πράξεων βρίθκει περιπτώσεων Ελλήνων εθνικών οι οποίοι βρίσκουν ενδιαφέρον και τελικά ασπάζονται τη νέα πίστη. Η πρώτη αγία επί ευρωπαϊκού εδάφους η Αγία Λυδία ήταν από τα Θυάτεια' είναι ωστόσο πολιτογραφημένη στη θεωρία του Grozdanoski ως η πρώτη «μακεδόνισσα» χριστιανή της Ευρώπης. Грозданоски Р., *Μακεδонија*, 49-62. Οφείλουμε να αναγνωρίσουμε πως και ένας καθόλου ευκαταφρόνητος αριθμός Ρωμαίων στρατιωτών και διοικητικών υπαλλήλων που στελέχωναν την *Provincia Macedonia* καθίσταντο ωτακουστές του κηρύγματος του Παύλου, αν και δεν ήταν Μακεδόνες με τη αυστηρή έννοια του όρου.

ιστορικών όρων. Ο Grozdanoski προσδιορίζοντας γεωγραφικά την περιοχή την παρουσιάζει εσφαλμένα ως Ελλάδα (Elaada) όταν ήδη η Μακεδονία αποτελεί επαρχία (Provincia) του Ρωμαϊκού κράτους⁵⁷ και ακολουθεί η περίοδος της Τετραρχίας (3^{ος}-4^{ος} αι.) μετά τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού. Είναι η περίοδος που θεσπίζεται η διοίκηση της Μακεδονίας η οποία περιλαμβάνει πλέον τις επαρχίες Μακεδονίας, Παλαιάς και Νέας Ηπείρου, Θεσσαλίας, Αχαΐας και Κρήτης⁵⁸. Δεν λαμβάνει υπ' όψιν του ότι και οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης, ηγέτιδας πόλης της Μακεδονίας, την εποχή εκείνη ήταν -επιστημονικά τεκμηριωμένα- επίσης Έλληνες, Ρωμαίοι και Ιουδαίοι⁵⁹. Παράδοση η οποία συνεχίστηκε και στους μεταποστολικούς και βυζαντινούς χρόνους⁶⁰. Για τον λόγο αυτόν ο Μητροπολίτης Ιωάννης (7^{ος} αι.) στα

---

⁵⁷ Θεοχαρίδης Γ., *Ιστορία της Μακεδονίας*, 16-21' Σαφικάκης Θ., *Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας, Από της ιδρύσεως της επαρχίας μέχρι των χρόνων του Αυγούστου (148-27 π.Χ.)*, μέρος Α', 1971, 5-24. Σε ό,τι αφορά τις πολυκύμαντες σχέσεις των Μακεδονικών βασιλικών οίκων και της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας βλ. του ίδιου, *Οι αγώνες της Μακεδονίας εναντίον των Ρωμαίων*, Θεσσαλονίκη 1969' Νίγδελης Π., «Από τον Κάσσανδρο στον Γαλέριο: σχέδιασμα ιστορίας της αρχαίας Θεσσαλονίκης, στο: *Θεσσαλονικέων Πόλις, Γραφές και Πηγές 6000 χρόνων*, Θεσσαλονίκη 1997, 21-29' Παπούλια Β., «Η τροπή των γεωγραφικών ονομάτων», 692-694. Επίσης πρβλ. σχετικά με την αντίληψη της ενότητας του Ρωμαϊκού και Ελληνικού πολιτισμού την μελέτη του Πετρόχειλου Ν., *Ρωμαίοι και Ελληνισμός. Μια διαλεκτική σχέση*, Αθήνα 1984.

⁵⁸ Βλ. Παντερμαλής Δ., «Ιστορικοί χάρτες (Μακεδονίας)», στο: *Μακεδονία*, 106-108' Σαφικάκης Θ., *Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας*, 152-153. Στον ελλαδικό χώρο δεν υπάρχει «Ελλάδα» αλλά ελληνικά φύλα τα οποία κατοικούν τις επαρχίες της Ηπείρου, της Θεσσαλίας, της Αιτωλίας, της Βοιωτίας, της Αχαΐας, της Αττικής. Ο Grozdanoski αυτόβουλα παρουσιάζει χάρτες που καταδεικνύουν δύο ξεχωριστούς «λαούς», τους Έλληνες και τους Μακεδόνες. Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 12, 18, 26, 43, 69.

⁵⁹ Γαλάνης Ι., *Η πρώτη επιστολή*, 40. Πρβλ. κ το άρθρο του Σουρή Α., «Η ελληνική πόλη στο πλαίσιο του Ρωμαϊκού Imperium», *Ιστορικά, Ελευθεροτυπία, Το έτος 1 μ.Χ.* 30/12/1999, 26-29.

⁶⁰ Βλ. σχετικά τη σπουδαιότητα της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης και τη διοικητική της θέση από τον 8^ο αι. έως το τέλος των βυζαντινών χρόνων στη μελέτη της Χατζηαντωνίου ΕΛ., *Η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης από τα μέσα του 8^{ου} αι.* 113-209. Είναι αναγκαίο να επισημανθεί στο σημείο αυτό η ιδιαίτερη σχέση που είχε η πόλη της Θεσσαλονίκης με τον σερβικό πνευματικό κόσμο και ιδιαίτερα με τον ιδρυτή της Αγιο Σάββα Nemanjić (1169-1236). Βλ. Ζιβογινοβιτς Μ., «Επισκέψεις και παραμονές του Αγίου Σάββα στη Θεσσαλονίκη», *Πρακτικά ΙΕ' Διεθνούς Συνεδρίου Βυζαντινών Σπουδών*, ΑΘΗΝΑΙ – Σεπτέμβριος 1976, IV Ιστορία Ανακοινώσεις, Αθήνα 1980, 442-460' για τις βαθύτερες σχέσεις και τα αντιδάνεια πολιτικά και πολιτιστικά ανάμεσα

«Θαύματα του αγίου Δημητρίου»⁶¹ και στις επιθέσεις των Αβαροσλάβων τον 6^ο και 7^ο αιώνα μνημονεύει δίπλα στους υπάρχοντες πληθυσμούς της πόλης ως υπερασπιστές της Έλληνες από την Θεσσαλία και την Αχαΐα που συνέτρεξαν για βοήθεια στους ομοεθνείς τους⁶². Ο χώρος της Μακεδονίας καλύπτει γεωγραφικές και πληθυσμιακές

στο σερβικό και βυζαντινό κόσμο της μεσαιωνικής Σερβίας βλ. Κίσσας Σ., *Το ιστορικό υπόβαθρο των καλλιτεχνικών σχέσεων Θεσσαλονίκης και Σερβίας: από το τέλος του ΙΒ' αιώνα μέχρι το Θάνατο του Κράλη Μιλούτιν*, Θεσσαλονίκη 2004, 43-109' όπως επίσης Μαλιγκούδης Φ., «Παράγοντες εξελληνισμού», στο: *Σλάβοι στη Μεσαιωνική Ελλάδα*, 111-142. Αντίστοιχα θα προτείναμε την εμβληματική για τον χαρακτήρα της συλλογική εργασία της σπουδής *Српска Византија*, (επιμ. Божан Јовановић), Βеоград 1993. Εντρύφηση στο θέμα της μεσαιωνικής σερβικής γραμματείας της εποχής του οίκου των Nemanja επιχειρεί ο σλαβολόγος ιστορικός Ευαγγέλου Ηλ., *Ιστορία της Μεσαιωνικής Γραμματείας των Ορθοδόξων Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2017, 287-317. Ως προς την πνευματική αντανάκλαση της Θεσσαλονίκης στον Σλαβικό κόσμο βλ. Ταχιάος Αντ.-Αιμ., «Η Θεσσαλονίκη και οι Σλάβοι», στο: *Η ζωή και το έργο των Κυρίλλου και Μεθοδίου. Το βυζαντινό πολιτιστικό κληροδότημα στους Σλάβους*, Θεσσαλονίκη 2009, 11-29. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητη μία σημειολογική επισήμανση: είναι φανερή η αποσιώπηση της δράσης και πνευματικής εμβέλειας του Αγίου Σάββα, πρώτου αρχιεπισκόπου Σερβίας, στην ιστορική καταγραφή της εκκλησιαστικής πορείας της τοπικής (Μακεδονικής) εκκλησιαστικής ιστορίας. Τη στάση τους αυτή θα πρέπει να την εξετάσουμε σε σχέση με την ιστορική συνάφεια και πιθανότατα με την αντιπαράθεση που είχε ο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Χωματιανός με τον Άγιο Σάββα. Βλ. Ταρνανίδης Ι., «Επιστολή του αρχιεπισκόπου Αχρίδος Δημητρίου Χωματιανού προς τον Σάββα της Σερβίας (1220)», στο: *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 130-134. Πρβλ. ως προς την ιστορικότητα του θέματος τη μελέτη του βυζαντινολόγου Ферјанчић Бож., «Автокефалност српске цркве и Охридска архиепископија», στο: *Међународни научни скуп Сава Немањин-Свети Сава, историја и предање*, Βеоград 1976, 65-72.

⁶¹ Βλ. Κυριατζή Αντ. *Ο Ιωάννης Α΄ Επίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ιστορική – Θεολογική προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη 2007. Barišić Fr., *Čuda Dimitrija Solunskog kao istorijski izvori*, Βеоград 1953. Μπακιρτζής Χαρ., *Αγίου Δημητρίου Θαύματα Οι Συλλογές Αρχιεπισκόπου Ιωάννου και Ανωνύμου*, (μτφρ. Αλόη Σιδέρη), Θεσσαλονίκη 1997.

⁶² Μητροπολίτου Ιωάννου, *Τα θαύματα του Αγίου Δημητρίου*. Θαύμα Ι, 13. PG 116,1292C. «... εἰ γὰρ μὴ μόνον τοὺς Μακεδόνας ἅπαντας ἀλλὰ καὶ Θετταλοὺς καὶ Αἰαίους ὑποθεῖτο τίς σωρηδὸν ἐν Θεσσαλονίκη τνηκαῦτα σνηθροισμένους...». Εδώ φαίνεται καθαρά ότι οι Μακεδόνες αυτής της εποχής είναι κάτοικοι μιας πόλης όπως και οι κάτοικοι της Θεσσαλίας ή της Αχαΐας. Αποδεικνύεται δηλαδή η φυλετική ενότητα του γεωγραφικού χώρου. Πρβλ. σχετικά με τους δεσμούς που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στη *Θετταλία* και *Θεσσαλονίκη*, οικονομικά, κοινωνικά και πνευματικά ως δεσπόζουσες πόλεις της επαρχότητας του Ιλλυρικού Σταυρίδου - Ζαφράκα Αλκ., «Θεσσαλονίκη, «πρώτη πόλις Θετταλίας», στο: *ΚΔ' Δημήτρια. Γ' Επιστημονικό Συμπόσιο. Χριστιανική Θεσσαλονίκη. Από της Ιουστινιανείου εποχής έως και της μακεδονικής δυναστείας*, Θεσσαλονίκη 1991, 63-77. Αβραμέα Α., *Η Βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι το 1204. Συμβολή εις την ιστορικήν γεωγραφίαν*, Αθήνα 1974, 28-39.

μετατοπίσεις οι οποίες δεν μας επιτρέπουν να δίδουμε «εθνική αποκλειστικότητα» όπως επιχειρείται στην καταγραφή του Grozdanoski. Μάλιστα, ο καθηγητής προσλαμβάνει τον έπαινο του αποστόλου Παύλου για τις εκκλησίες της Μακεδονίας ως αποκλειστικό θέσφατο και θεμέλιο της πνευματικής τους σπουδαιότητας λέγοντας: «Γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας, ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἢ περισσεΐα τῆς χαρᾶς αὐτῶν καὶ ἢ κατὰ βᾶθους πτωχεΐα αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν...»⁶³ ενώ αντίστροφα προβάλλεται ελεγκτικά το παράδειγμα της «ελλαδικής» εκκλησίας της Κορίνθου όπου λέγει: «μὴ πῶς ἐὰν ἔλθωσιν σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες καὶ εὗρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευάστους καταισχνυνθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγωμεν ὑμεῖς ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχῆσεως...»⁶⁴. Σε ολόκληρο το κεφάλαιο παρουσιάζεται η πνευματική ανωτερότητα των «εναρέτων» Μακεδόνων έναντι των «ειδωλολατρῶν» Ελλήνων δίχως όμως κάποια επισταμένη τεκμηρίωση των πνευματικών προϋποθέσεων της θρησκευτικής διαφορετικότητας⁶⁵. Δίδει την εντύπωση η ανάγνωση του συγκεκριμένου κεφαλαίου ότι πρόκειται για μία αντιπαράθεση και όχι νοθεσία διδακτική μεταξύ των δύο χριστιανικών κοινοτήτων τις οποίες ο Παύλος από τη μία πλευρά επαινεί (Μακεδονικές εκκλησίες) ενώ από την άλλη επιτιμά (εκκλησία της Κορίνθου) με ύφος αυστηρό προκειμένου να τις οδηγήσει στον δρόμο της σωτηρίας⁶⁶.

---

⁶³ Β' Κορ. 8, 2-3. Βλ. σχετικά Βασιλειάδης Π., *Χάρις-Κοινωνία-Διακονία. Ο Κοινωνικός Χαρακτήρας του Παύλειου Προγράμματος της Λογείας. (Εισαγωγή και Ερμηνευτικό Υπόμνημα στο Β' Κορινθίους 8-9)*, ΒΒ 2, Θεσσαλονίκη 1994, 117-130.

⁶⁴ Β' Κορ. 9, 4. Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 106-110. Δεν θα θέλαμε να εισαγάγουμε στη θεώρησή μας αυτή ότι η αντιπαράθεση των «εναρέτων Μακεδόνων» και των «ειδωλολατρῶν Ελλήνων» χριστιανών της Αχαΐας εξυπηρετεί κάποια σκοπιμότητα. Εξ άλλου μία τέτοια θεώρηση δεν συνάδει με τους κανόνες της επιστημονικής δεοντολογίας και ιστοριογραφίας, δεδομένου μάλιστα ότι η εικόνα των πρώτων αυτών Μακεδόνων Χριστιανών ασφαλώς ήταν υποδειγματική «...ώστε γενέσθαι υμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Αχαΐᾳ», (Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α' 1, 7-8).

⁶⁵ Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 100-112

⁶⁶ Grozdanoski P., *Μακεδонија*, 113-120.

Η θεολογία των Ελλήνων πατέρων ανέδειξε έναν νέο κόσμο όπως αυτός προέκυπτε από τον λόγο του Ευαγγελίου. Αυτός ο κόσμος μετουσιωνόταν σε μία ιστορική πραγματικότητα μακριά από φυλετικές διακρίσεις καθώς «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην». Ο απόστολος Παῦλος εγκαινίασε τον κόσμο αυτόν και συνέβαλε με τη δράση του στη διαμόρφωση των εκκλησιών που ίδρυσε στον χώρο της Μακεδονίας.

Θα προσθέταμε και έναν ακόμα παράγοντα που αποτελεί α-δαπάνητη μαρτυρία του πολιτιστικού περιβάλλοντος της Μακεδονίας των χρόνων της Καινής Διαθήκης: η χρήση των ονομάτων και η ελληνική γλώσσα (ελληνιστική κοινή) ως κυρίαρχη αφενός αλλά και ως εργαλείο κατανόησης αφετέρου του πνευματικού κόσμου που επρόκειτο να δεχθεί τα υψηλά νοήματα της νέας θρησκείας.

Το θέσφατο των «Μακεδονικών εκκλησιών» στην «Μακεδονική Ορθόδοξη εκκλησία».

Η σαφής διαφοροποίηση των Μακεδόνων (και άρα μη Ελλήνων) χριστιανών κατά την άποψη του συγγραφέα γίνεται εμφανέστερη στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο του βιβλίου με τον τίτλο: «*Библијата за Црквата во Македонија - Η Βίβλος και οι εκκλησίες της Μακεδονίας*»⁶⁷. Στο κεφάλαιο αυτό αφού αναδεικνύεται για άλλη μία φορά η σπουδαιότητα της προσωπικότητας και του ιεραποστολικού έργου του αποστόλου Παύλου και εξαιρείται η περίσσεια της «*θείας χάριτος*» των εκκλησιών της Μακεδονίας⁶⁸. Χωρίς περιστροφές ταυτοποιείται η πνευματικότητα και η φυλετική προέλευση των «μακεδονικών

⁶⁷ Грозданоски Р., *Македонија*, 70-83.

⁶⁸ «Καρπούς της θείας χάριτος» συνιστούν τα πατρογονικά χαρακτηριστικά που διέκριναν τους χριστιανούς αυτούς και τα οποία καλούνται να μιμηθούν οι σύγχρονοι Βορειομακεδόνες. Τα «μακεδονικά» εκκλησιαστικά χαρακτηριστικά-ιδιώματα που τους αποδίδονται είναι δέκα κατά τον Grozdanoski: 1. Καλοκάγαθοι (*доброљубители*) 2. Γενναιόδωροι (*дарежливи*) 2. Ελεήμονες (*милосрдни*), 3. Ευσπαλχνικοί (*милостиви*) 4. Θυσιαστικοί (*пожртвувани*) 5. Ζηλωτές (*ревносни*) 6. Θερμόκαρδοι (*топлосрдечни*) 7. Μεγαλόψυχοι (*великодушни*) 8. Καλοπροαίρετοι (*доброжелни*) 10. Η θέλησή τους είναι έκφραση του Θείου θελήματος. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο εκθειάζει τους Μακεδόνες και τη μακεδονική γη ο Απόστολος Παῦλος σύμφωνα με τον Grozdanoski. Το υψηλό φρόνημα και η υποδειγματική χριστιανική συμπεριφορά που επιδείκνυαν οι Μακεδόνες της Καινής Διαθήκης, οι πρόγονοι δηλαδή των Βορειομακεδόνων, συνιστά «*αυθεντική έκφραση*» των πρωτοχριστιανικών κοινοτήτων.

εκκλησιών» που ίδρυσε ο απόστολος των εθνών με την εθνική ταυτότητα της σύγχρονης «Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας»⁶⁹. Αυτές οι αντιλήψεις δεν είναι πρωτόγνωρες. Είναι εμπνευσμένες από την θεωρητική διατύπωση του προοιμίου του *Συντάγματος* της εκκλησίας αυτής στο οποίο ρητά καταγράφεται η σχέση έθνους και εκκλησίας⁷⁰.

Μέσα στο ίδιο πνευματικό περιβάλλον εντοπίζει ο Grozdanoski τρεις «βιβλικές αξίες» που αποτελούν τους θεμέλιους λίθους πάνω στους οποίους η «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία» εδράζεται και αντλεί την αυθεντικότητά της ιστορικότητας και πνευματικότητάς της. Η πρώτη είναι πνευματοφόρα και προσδιορίζεται από το γεγονός ότι «η χάρις του Θεού... επεулογεί και χαριτώνει...» την εκκλησία αυτή από τους αποστολικούς ακόμα χρόνους⁷¹. Η «χάρις» αυτή επαυξάνει το χριστεπώνυμο πλήρωμα ως «δώρον Θεού» και διαχέεται με τη δύναμη της πίστης που «ο ιδρυτής της» απόστολος των εθνών Παύλος εμφύτευσε στην τοπική εκκλησία⁷². Η δεύτερη αξία σχετίζεται με την ευθεία αναγνώριση της ονοματοδοσίας του ποιμνίου και των εκκλησιών αυτών ως «Μακεδονικών εκκλησιών»⁷³. Στο σημείο αυτό, σύμφωνα με τη σκέψη του Grozdanoski, δεν υπάρχει θεσμική κατοχύρωση, διαχρονικά και διοικητικά, του ονόματος Μακεδονία σε κάποιον εκκλησιαστικό φορέα

---

⁶⁹ Ο ακριβής τίτλος που φέρει η σχισματική αυτή εκκλησία είναι: «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία, Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, Πρώτη Ιουστινιανή». Βλ. επίσης Κωνσταντίνου ή Τέγου Στεργιάδου, *Η Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής: (Συμβουλή στη διερεύνηση του προβλήματος)*, Θεσσαλονίκη 2003. Για τη λεγόμενη «Αυτοκέφαλη Μακεδονική εκκλησία» και τη νομοκανονική της θέση βλ. Ταρνανίδης Ι., *Οι «Κατά Μακεδονίαν»*, 132-153· Пужовић Пр., *Раскол у Српској Православној Цркви*, 47-102· Τρίτος Μ., *Νεώτερες εξελίξεις στη σχισματική Εκκλησία των Σκοπίων*, Θεσσαλονίκη 2004· Αθανασιάδης Αθ., «Η εμπλοκή της πολιτικής εξουσίας στη δίνη του “Μακεδονικού Εκκλησιαστικού Ζητήματος”», Εισήγηση στο Συνέδριο που συνδιοργάνωσε η Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ. με το Οικουμενικό Πατριαρχείο (Χάλκη, 11-13 Σεπτ. 2019), με θέμα: «Το πρόβλημα του εθνοφυλετισμού στην Ορθόδοξη Εκκλησία: Από το βουλγαρικό σχίσμα μέχρι σήμερα», Πρακτικά Συνεδρίου (υπό έκδοση). Πρβλ. επίσης το επίσημο site της «Μακεδονικής εκκλησίας» <http://www.mpc.org.mk/MPC/istorija.asp>

⁷⁰ Устав на Македоската Православна Црква, член 1, 1.

⁷¹ Грозданоски Р., Македонија, 82.

⁷² Грозданоски Р., Македонија, 82

⁷³ Грозданоски Р., Македонија, 82.

που να είχε δράσει ιεραποστολικά στο χώρο της Μακεδονίας. Το κενό αυτό έρχεται να καλύψει η «Ορθόδοξη Μακεδονική εκκλησία»⁷⁴.

Η τρίτη βιβλική αξία, αν και αρκετά φιλόδοξη, παρουσιάζεται εμπροσθοβαρής πνευματικά αναγνωρίζοντας «το πνεύμα, την ψυχή, τον χαρακτήρα του μακεδονικού λαού»⁷⁵ ως υπόδειγμα καλοκάγαθου και δωροδότου λαού που εφαρμόζει στην πράξη την ευαγγελική αγάπη⁷⁶. Ενισχύει ακόμη περισσότερο τη θέση του ο συγγραφέας στο σημείο αυτό με την προβολή εικόνων από τη δράση της ιεραρχίας της σχισματικής εκκλησίας προεξάρχοντος του σημερινού προκαθημένου της αρχιεπισκόπου Στεφάνου (Βελζανovski, 1955-)⁷⁷. Ομοίως αναπαριστώνται βυζαντινές «εθνικές» εικόνες χορείας αγίων που αγιοκατατάχθηκαν⁷⁸ ή που έχουν στο παρελθόν δράσει ιεραποστολικά στην περιοχή της Βόρειας Μακεδονίας όπως ο άγιος Κλήμης Αχρίδος (9^{ος} -10^{ος}

---

⁷⁴ Η επιλογή της ονοματοδοσίας ακολούθησε, κατά τον Gjoko Gjorgjevski, «...την καθιερωμένη οδό που είθισται και στις άλλες εκκλησίες. Ο τόπος δίδει το όνομα στην εκκλησία...». Gjorgievski G., «Macedonian Orthodox Church in the Context of Balkan and European Orthodoxy», στο *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, τ. 37, αρ. 4, άρθρο 2, 4.

⁷⁵ Грозданоски Р., *Македонија*, 83.

⁷⁶ Грозданоски Р., *Македонија*, 83.

⁷⁷ Stefan Veljanovski (1955-). Ο τίτλος που φέρει ο Αρχιεπίσκοπος είναι: *Στέφανος Μητροπολίτης Σκοπίων Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος και Μακεδονίας και Πρώτης Ιουστινιανής (Стефан Митрополит Скопски Архиепископ Охридски и Македонски и на Прва Јустинијана)*. Ο προκαθήμενος της «Μακεδονικής εκκλησίας» σπούδασε Θεολογία στα Σκόπια και στο Βελιγράδι ενώ μετεκπαιδεύτηκε στο Μπάρι της Ιταλίας. Χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ζλετόβου και Στραωνίτσης το 1986. Το 1999 εκλέχθηκε ως αρχιεπίσκοπος από την Ιερά Σύνοδο της «Μακεδονικής εκκλησίας» και τοποθετήθηκε στην αρχιεπισκοπή Σκοπίων ως προκαθήμενός της. Βλ. <http://mpre-spre.mk/#arhiepiskop>

⁷⁸ Για την αγιολογική τιμή της «Μακεδονικής εκκλησίας» βλ. *Симе Светителу од Македонија*, Александар Донски (επιμ.), Штип 2006, 50-164.

αι.)⁷⁹, ο Άγιος Ναούμ (9^{ος} αι.)⁸⁰ κ.ά. Παράλληλα παρουσιάζεται χάρτης με τις σύγχρονες διοικητικές περιφέρειες και το έμβλημα της «Μακεδονικής εκκλησίας» όπως και εικόνες από ερείπια χριστιανικών ναών ή

---

⁷⁹ Στη «μακεδονοσλαβική εκκλησιαστική βιβλιογραφία» εθνικοποιείται ο Άγιος Κλήμης Αχρίδος και γίνεται «ιδρυτής της Μακεδονικής εκκλησίας» ως «γνήσιος Μακεδόνας». Димевски Сл., *Историја на Македонската православна црква*, Скопје 1989, 5' Белчовски Ј., *Историските основи за автокефалноста на Македонската православна црква*, Скопје 1990, 12' Trajanovski Al., «Restoration of the St. Clement's Ohrid Archbishopric-Patriarchate as the Macedonian», *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, т. 37 (2017), άρθρο 3, 17-32' Miševski J., «Makedonska Pravoslavna crkva», 393. Για τις ιστορικές καταβολές της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος με την Αρχιεπισκοπή της Πρώτης Ιουστινιανής βλ. Илиевски Д., *Автокефалноста на Македонската Православна Црква*, Скопје 1972, 10-20' πρβλ. Димевски Сл., *Црквона историја на македонскиот народ*, Скопје 1965, 22. Είναι επιβεβλημένο να αναφέρουμε ωστόσο βιβλιογραφικά σχετικά με τον άγιο Κλήμη και τον ρόλο του στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος στη βάση των πηγών και των συνακόλουθων επιστημονικών μελετών τη θέωρηση του Ostrogorsky G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, 194 κ σημ. 231, όπου περιγράφεται η ιδιαίτερότητα της δικαιοδοσίας της Αρχιεπισκοπής· επίσης Ταρνανίδης Ι., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, 70, 110' Obolensky D., *Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία*, 344-345, 355-358' Α.-Αι. Ταχιάος, «Η αρχιεπισκοπή Αχρίδος ως υπόδειγμα ελληνοσλαβικής συμβίωσης», στο: Α. Αγγελόπουλος (επιμ.), *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία – Μια άλλη Ελλάδα. Θεσσαλονίκη – Αχρίδα*, Θεσσαλονίκη 2004, 457-461' για την απόδοση του τίτλου του βλ. Δεληκάρη Αγγ., *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, 255-290. Να σημειωθεί ότι ο άγιος Κλήμης άσκησε βαθιά επίδραση στον ευρύτερο σλαβικό μεσαιωνικό κόσμο γεγονός που αποτυπώνεται και στην τέχνη. Вл. Војводић Др., «Преставе светог Климента Охридског у зидном сликарству средњовековне Србије», στο: *Византијски Свет на Балкану*, т. I, Београд 2012, 145-164' Трифонова Α., «Απεικονίσεις του Αγίου Κλήμεντα Αχρίδος στη μνημειακή ζωγραφική. Μεμονωμένες και στη σύνθεση των αγίων Επταρτίμων», στο: *Άγιος Κλήμης Αχρίδος, συνεχιστής του έργου των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου. Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικής Ημερίδας*, (Βέροια 2012), 123-168. Η ανάδειξη του Αγίου Κλήμη ως εθνικού αγίου για τους Σλαβομακεδόνες κρίνουμε ότι είναι προϊόν μιας ιστορικής αντιστοίχισης με το παράδειγμα που συναντούμε στη σερβική ιστοριογραφία με τον ρόλο του Αγίου Σάββα Nemanjić (1274-1236) έναντι του σερβικού λαού.

⁸⁰ Грозданоски Р., *Македонија*, 89-93. Η συνύπαρξη αγίων που καταξιώθηκαν στο βυζαντινό αγιολογικό περιβάλλον και αγίων που αναδείχθηκαν μέσα κυρίως από την κληρονομία της κυριλλομεθοδιανής παράδοσης δηλώνει την οικουμενικότητα του Βυζαντίου και την αφομοίωση της τοπικής σλαβικής κουλτούρας. Μία τέτοια απόπειρα επιχειρεί ο Илиев И., *Св. Климент Охридски. Живот и дело*. Пловдив, 2010' του ίδιου: «Кирило-Методиевска традиция в творчеството на Теофилакт Охридски», στο: *Хиляда и осемдесет години от смртта на Свети Наум Охридски*, София 1993, 139-142.

βαπτιστήρια της πρωτοχριστιανικής περιόδου τα οποία βρίσκονται σήμερα στον γεωγραφικό χώρο της Βόρειας Μακεδονίας⁸¹.

Δεν απομένουν στην αναθεωρητική σκέψη και ανάλυση του καθηγητή Grozdanoski περιθώρια καμίας αμφισβήτησης εξομίωσης των «Μακεδονικών εκκλησιών» των χρόνων της Καινής Διαθήκης με τους σύγχρονους κατοίκους της Βόρειας Μακεδονίας. Πάντως είναι βέβαιο πως οι περιγραφές των *Πράξεων* αλλά και οι *επιστολές* του Παύλου⁸² δεν αφορούν πόλεις οι οποίες ανήκαν στη διαίρεση (*Μερίς*) της Πελαγονίας, Δαρδανίας, Παιονίας⁸³ και άρα σήμερα θα παραχωρούσαν το ιστορικό δικαίωμα της διεκδίκησης της θέσης των αποδεκτών

---

⁸¹ Grozdanoski P., *Μακεδονιја*, 70-76.

⁸² Πρβλ. Α' Κορ. 16. 5, Β' Κορ. 7. 5, Α' Προς Θεσ. 1. 7, Α' Προς Τιμ. 1. 3-4, Προς Φιλ. 4. 15, Πράξ. 16. 9, 19. 29, 27.2, κ.α.

⁸³ Είναι γνωστό ότι η Μακεδονία χωρίστηκε σε τέσσερα αυτόνομα αβασιλεύτα και υποτελή στη Ρώμη κρατίδια: *Macedonia Prima*, *Macedonia Secunda*, *Macedonia Tertia* και *Macedonia Quarta*. Η δε Μακεδονία και Αχαΐα καταλάμβαναν διοικητικά το μεγαλύτερο μέρος του ελλαδικού χώρου. Γαλάνης Ι., *Η πρώτη Επιστολή*, 37 κ 109' Καραβιδόπουλος Ι., *Εισαγωγή*, 256' Θεοχαρίδης Γ., *Ιστορία της Μακεδονίας*, 17-21' Ταρνάνιδης Ι., *Οι «Κατά Μακεδονίαν Σκλαβήνοι»*, 55-69' Δεληκάκη Αγγ., «Η εικόνα της Μακεδονίας και η έννοια της «Μακεδονικότητας» στους Σλαβικούς λαούς της Βαλκανικής κατά τη Βυζαντινή περίοδο», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 135-136. Τα γεωγραφικά όρια ωστόσο της Μακεδονίας είναι ένα πολύπλοκο και αρκετά ρευστό ζήτημα, το οποίο σχετίζεται με τις εκάστοτε κατακτήσεις των Μακεδόνων βασιλέων. Το πολιτικό κριτήριο είναι κατά τη γνώμη μας το πλέον πρόσφορο για να δεχτούμε μια πρώτη γεωγραφική χωροθέτηση. Πρβλ. Βεληγιάννη – Τερζή, Χ., «Το Ανατολικό Πολιτικό Όριο της Μακεδονίας κατά την Αρχαιότητα», στο: Σταυρίδου-Ζαφράκα Α. & Κορρές Θ. (επιμ.), *Πρακτικά του ΙΘ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη 29-31 Μαΐου 1998)*, Θεσσαλονίκη 1999, 13-34' Καραγιαννόπουλος Ι., *Το Βυζαντινό διοικητικό σύστημα στα Βαλκάνια*, Αθήνα 1994' Ζαφράκα - Σταυρίδου Αικ., «Τα θέματα του μακεδονικού χώρου. Το θέμα Θεσσαλονίκης ως της αρχές του 10^{ου} αι.», *Βυζαντινά*, τ. 19 (1998), 157-170' Stavridou – Zafraka ΑΙ., «The development of the theme organization in Macedonia», στο: Burke J. – Scott R., (επιμ.), *Byzantine Macedonia: Identity, image and history*, Melbourne 2000, 128-139' Λεβενιώτης Γ., «Η διοικητική οργάνωση της Μακεδονίας και η Θεσσαλονίκη κατά την πρώτη και τη μέση βυζαντινή περίοδο», *Ερώ*, τ. 17 (2014), 63-67. Για τη χαρτογραφική ταξιθέτηση του τοπωνυμίου βλ. την εμπειριστατωμένη παρουσίαση της Μακεδονίας στο Λιβιεράτος Ε., «Η χαρτογραφική ταξιθέτηση του τοπωνυμίου “Μακεδονία”», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 17- 47 και του ίδιου, «“Εθνογραφικές” απεικονίσεις της Μακεδονίας του 19^{ου} αι.: Θύματα ή θύτες της χαρτογραφίας;», στο: *Χαρτογραφώντας τη Μακεδονία 1870-1930*, Θεσσαλονίκη 2005, 91-106.

του κηρύγματος του Παύλου⁸⁴. Επιπρόσθετα οι μακεδονικές πόλεις που σήμερα γεωγραφικά ανήκουν στη Βόρεια Μακεδονία δεν μπορούν να αποτελέσουν μέρος της κυρίαρχης κοινωνικής, ιστορικής, πολιτικής ή θρησκευτικής ζωής και αμεσότητας του Ανατολικού Ρωμαϊκού

---

⁸⁴ Εντυπωσιάζει ωστόσο η χαλκευμένη πληροφορία Σλαβομακεδόνα ιστοριογράφου, ομόφρονα του Grozdanoski, ο οποίος μας ενημερώνει: «...οι πόλεις της αρχαίας Μακεδονίας Stobi, Skupi, Heraklea Lyncestis, Bargala, Zapara αποτέλεσαν έδρες επισκοπών της πρώτης εκκλησίας...εκ των οποίων οι σπουδαιότερες αρχιεπισκοπές ήταν αυτές της Θεσσαλονίκης και των Σκοπίων (Skupi)...». Trajanovski, Al., «Restoration of the St. Clement's Ohrid Archbishopric- Patriarchate», 18. Παρόμοιους ισχυρισμούς συναντούμε στη μελέτη του Borisov D., «Road to the Restoration of the Ohrid Archbishopric», *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, τ. 37 (2017). 4, άρθρο 4, 32-52. Και ο επίσημος φορέας της «Μακεδονικής εκκλησίας» αντίστοιχα μας πληροφορεί ότι κατά τον 5^ο αι. υπάρχουν μητροπόλεις και επισκοπές σε όλο το εύρος της Μακεδονίας «...Во V век на просторот низ цела територија на Македонија постојат повеќе митрополи и епископии, од кои попознати биле Солун, Скопје, Хераклеа, Баргала и Стоби... (Κατά τον 5^ο αι. σε πολλές περιοχές της Μακεδονίας υπάρχουν Μητροπόλεις και επισκοπές, από τις οποίες οι γνωστότερες υπήρξαν αυτή της Θεσσαλονίκης, των Σκοπίων, της Ηράκλειας, της Μπάργκαλα και του Στοβί...», <http://www.mpc.org.mk/MPC/istorija.asp>. Σημειώνουμε ότι στα παραπάνω παραθέματα δεν αναφέρονται οι πηγές από τις οποίες αντλούν οι ιστοριογράφοι τις πληροφορίες που παραθέτουν. Ομοίως οι ίδιες «πηγές» εμφανίζουν ως πρώτο επίσκοπο Μακεδονίας τον απόστολο Urban ενώ τον απόστολο Σιλουανό ως πρώτο επίσκοπο Θεσσαλονίκης «...άνδρες οι οποίοι αποτέλεσαν τους θεμελιωτές της Μακεδονικής εκκλησίας...». Βλ. *Историја на Македонската Православна Црква*, στο: <http://mpc-spe.mk/>. (Στο επίσημο site της «Μακεδονικής εκκλησίας» η χώρα εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται με το παλαιό της όνομα ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας»). Πολύ φοβούμαι ότι η ιστορική επιστήμη μάταια θα προσπαθεί να ανακαλύψει τη «φημισμένη» αυτή αρχιεπισκοπή των Σκοπίων η οποία ως «μακεδονική» δραστηριοποιήθηκε δίπλα στην καταγεγραμμένη και υπαρκτή αρχιεπισκοπή Θεσσαλονίκης. Βλ. την εμπεριστατωμένη μελέτη της Χατζηαντωνίου Ελ., *Η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης από τα μέσα του 8^{ου} αι. έως το 1430. Ιεραρχική Τάξη, Εκκλησιαστική Περιφέρεια, Διοικητική Οργάνωση*, Θεσσαλονίκη 2007. Είναι αναγκαίο επίσης να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο απόκρυψης από τον Παύλο ή τους μαθητές του πιθανής ιεραποστολικής τους επίσκεψης στην αρχαία Ηράκλεια ή στα Σκόπια ή σε άλλη περιοχή που σήμερα ανήκει στα γεωγραφικά όρια της γειτονικής χώρας. Όπως αντίστοιχα θα θεωρούσαμε παρακινδυνευμένο να ισχυριστούμε πως όλοι οι κάτοικοι της ρωμαϊκής διοίκησης της Μακεδονίας ήσαν «Μακεδόνες». Στον επίσημο ωστόσο ιστοχώρο της Μητρόπολης Σκοπίων αναφέρεται: «...πιθανότατα ο απόστολος Παύλος διήλθε από την περιοχή μας όταν δίδαξε στους Φιλίππους και στην Θεσσαλονίκη...», Βλ. <http://mpc-spe.mk/#skopskaeparhija>. Εν τούτοις η αρχιεπισκοπή Σκοπίων θεωρείται ότι «ιδρύθηκε από τον απόστολο Παύλο κατά την Β' αποστολική περιοδεία του» αν και δεν υπάρχουν ιστορικά στοιχεία τα οποία να επιβεβαιώνουν το παραπάνω γεγονός. Βλ. <http://mpc-spe.mk/#skopskaeparhija>

κράτους σε σχέση με τις πόλεις από όπου διήλθε ο απόστολος Παύλος⁸⁵. Τόσο το ευρύτερο προγενέστερο κλίμα όσο και αυτό από τα μέσα του πρώτου αιώνα έως το πέρας των αποστολικών χρόνων στον χώρο της μακεδονικής επικράτειας έχουν τοπικά γλωσσικά, πολιτιστικά χαρακτηριστικά τα οποία δεν συνάδουν με τους ισχυρισμούς του καθηγητή Grozdanoski. Στο πλαίσιο της παραπάνω ιδεολογικής πρόσληψης δεν θα ήταν αδόκιμο να ισχυριστούμε πως η προσπάθεια αυτή της σλαβομακεδονοποίησης πόλεων, πληθυσμών και εδαφών

---

⁸⁵ Οι αρχαϊκοί τάφοι της Βεργίνας, ο ίδιος ο τάφος του Βασιλιά των Μακεδόνων Φιλίππου του Β', οι ιωνικοί ναοί, οι ανδριάντες στην Ολυμπία, οι μαρτυρίες της ελληνικής τέχνης, η αρχιτεκτονική των ανακτόρων, τα ευρήματα που αποδεικνύουν την αδελφική σχέση Ηπειρωτών, Θεσσαλών και Μακεδόνων είναι μερικά μόνο από τα τεκμήρια που αποτυπώνουν τη γεωγραφική έδρα του ιστορικού πυρήνα του Μακεδονικού βασιλείου. Βλ. Ανδρόνικος Μαν., *Βεργίνα: οι βασιλικοί τάφοι και οι άλλες αρχαιότητες*, Αθήνα 1991· Σαατσόγλου-Παλιαδέλη Χρ., *ΒΕΡΓΙΝΑ. Ο τάφος του Φιλίππου. Η τοιχογραφία με το κνήμι*, Αθήνα 2004· Σισμανίδης Κ., «Μακεδονικοί τάφοι στην πόλη της Θεσσαλονίκης», *Η Θεσσαλονίκη 1* (1985), 35 κ.εξ. Δεν υπάρχει πιο ισχυρή απόδειξη από τα αρχαιολογικά ευρήματα των τελευταίων δεκαετιών που αναδεικνύουν ως κέντρο της δράσης του βασιλικού Μακεδονικού Οίκου τις κεντρικές και νότιες περιοχές του. Αντίθετα, ο Grozdanoski συστηματικά μνημονεύει τις πόλεις της «Ανω Μακεδονίας» *Ηράκλεια*, *Λυχνιδός*, *Τιβέρεια*, κ.λπ. στοχεύοντας να δώσει στους αναγνώστες του την εικόνα περιοχής που ασκούσε κεντρικό οικονομικό και κοινωνικό ρόλο στην ενιαία Μακεδονία. Για την οργάνωση της επισκοπής Λυχνιδού βλ. Δεληκάρη Α., «Η επισκοπή Λυχνιδού (-ών) μέχρι τον 10^ο αιώνα. Ι. Από την ίδρυσή της έως τις αρχές του 6^{ου} αιώνα», *Κληρονομία 35* (Α' -Β') 2003/2005, 69-85· Ναξίδου Ε., «Μεταξύ τοπικής και κρατικής εκκλησιαστικής οργάνωσης: Η ιδιότυπη διαδρομή της αυτοκέφαλής της Αρχιεπισκοπής της Αχρίδος», στο: Γεώργιος Χρ. Τσιγάρας, Ελεονώρα Ναξίδου, Δημοσθένης Στρατηγόπουλος, (επιμ.), *Ανδρί Κόσμος*, Τιμητικός Τόμος στον Καθηγητή Κωνσταντίνο Κ. Χατζόπουλο, Θεσσαλονίκη 2029, 491-506. Για το ευρύτερο οικονομικό κοινωνικό θρησκευτικό και πολιτιστικό περιβάλλον των κυρίαρχων Μακεδονικών πόλεων βλ. την εξαίρετη μελέτη της καθηγήτριας Τσαλαμπούνη Αικατερίνης, *Η Μακεδονία στην εποχή της Καινής Διαθήκης*, 21-50. Το ότι το ελληνικό στοιχείο επικρατεί στις πόλεις αυτές αποδεικνύεται από το γεγονός ότι κατά την περίοδο της ακμής των Σέρβων ηγεμόνων Dušan, Milutin τα εκδιδόμενα διατάγματα που αφορούσαν την επίδικη περιοχή γράφονταν στην ελληνική σύμφωνα με τον Ρώσο σλαβολόγο Vladimir Mošin. Βλ. Solonjev A.-Mošin Vl., «Grčke novelje srpskih vladara», στο: *Zbornik za Istoriju, jezik i književnost Srpskog Naroda*, κη. 3, Beograd 1936. Για τη δράση του Παύλου στη Μακεδονία και τις αρχαιολογικές μαρτυρίες βλ. Γκουτζιούδης Μ., «Στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου. Ακολουθώντας τα "Αρχαιολογικά" Ίχνη της Δράσης του στην Ελλάδα», στο *Οιακοστρόφιον. Τιμητικός Τόμος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σύρου-Τήνου κ. Δωροθέου Β', Επτάλοφος*, Αθήνα 2013, 525-537 και Δεσπότης Σ., *Η Ιεραποστολική Περιοδεία του Παύλου στον Ελλαδικό Χώρο*, Ουρανός, Αθήνα 2011, 49-142.

(γεωγραφική αντιστοίχιση) συμπλέκοντας ενίοτε ελληνικές πόλεις της Μακεδονίας (Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέροια) με αυτές της Βορείου Μακεδονίας (Bitola, Strumica, Ohrid)⁸⁶ αποβλέπει στο να δημιουργήσει ένα ενιαίο, ομοιογενές και ομόφυλο μακεδονικό γεωγραφικό σύνολο από τα Σκόπια μέχρι την λεγόμενη «Αιγαιατική Μακεδονία»⁸⁷ η οποία φέρεται ως η διάδοχος εκκλησιαστική περιφέρεια των «Μακεδονικών εκκλησιών». Το γεγονός αυτό στην ερμηνευτική του Grozdanoski συνεπάγεται τη διαμόρφωση των εκκλησιαστικών προϋποθέσεων εκείνων οι οποίες θα προσδώσουν ιστορικό βάθος στην *Ορθόδοξη Μακεδονική Εκκλησία* που «δικαίως» θα διεκδικεί για τον εαυτό της νομοκανονικά δικαιώματα αυτονομίας, αυτοκεφαλίας, ανεξαρτησίας, θεσμών που συνηγορούν σε μια τέτοια αξίωση⁸⁸. Παράλληλα, η προβολή ενός

---

⁸⁶ Αντιπαραβάλλει δε ο καθηγητής τις ελληνικές (μακεδονικές) περιοχές με τα βυζαντινά-χριστιανικά τους ονόματα αποδίδοντας τα αντίστοιχα σλαβικά. Έτσι η *Ηράκλεια* γίνεται *Bitola*, η *Λυχνιδός* γίνεται *Ohrid*, η *Τιβεριούπολη* γίνεται *Strumica*. Η μέθοδος αυτή αποτελεί μέρος ενός τακτικισμού ο οποίος στόχο έχει να εκσλαβίσει ή καλύτερα «εμακεδονοποιήσει» -στη σλαβική εκφορά- περιοχές που έχουν την εποχή εκείνη σαφή ελληνικά εθνοπολιτιστικά χαρακτηριστικά. Παρουσιάζεται δηλαδή το φαινόμενο της ταυτοποίησης του τοπικού στοιχείου με το εθνικό. Έτσι τα γεωγραφικά εθνικά στοιχεία (εθωνύμια, τοπωνύμια, τοποθεσίες, ιστορικά πρόσωπα κ.λπ.) που βρίσκονται ή έδρασαν στην ευρύτερη Μακεδονία μεταλλάσσονται σε εθνικές «μακεδονικές» αναφορές. Για τον λόγο αυτόν η εκκλησία των Φιλίππων γίνεται μία «μακεδονική» πόλη. Η θεώρηση αυτή βέβαια οδηγεί στη σύγχυση και η σύγχυση ωθεί στην πλαστογράφηση.

⁸⁷ Στο πλαίσιο του θρησκευτικού επεκτατισμού και της υπέρβασης των ορίων δικαιοδοσίας, παρόλο που πρόκειται για μια σχισματική εκκλησία, εντάσσεται και η κατάταξη στο «εθνικό εορτολόγιο» αγίων που ήδη έχουν αγιοκαταταχθεί ως τοπικοί άγιοι και έχουν αναγνωρισθεί από την Ορθόδοξη Οικουμένη μέσω της πάγιας διαδικασίας που οι κανόνες ορίζουν και η εκκλησιαστική τάξη αιώνων επιβάλλει. Τέτοιες περιπτώσεις υπέρβασης της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας αποτελούν οι τοπικοί άγιοι της σχισματικής αυτής εκκλησίας οι οποίοι ήδη έχουν αναγνωρισθεί από μητροπόλεις της Εκκλησίας της Ελλάδος. Η αγία Βάσα και η αγία Χρυσή στη Μητρόπολη Εδέσσης, Πέλλης και Αλμωπίας, ο άγιος Αχιλλεύς στη Μητρόπολη Λαρίσης και Τυρνάβου, η αγία Λυδία η Φιλιππησία στη Μητρόπολη Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου είναι ορισμένοι από τους αγίους που συγκαταλέγονται ως τοπικοί άγιοι της «Μακεδονικής εκκλησίας». Βλ. το εορτολόγιο στο: www.mpe.org.mk όπως επίσης *Cime Svetimeli od Makedonija*, 160-165.

⁸⁸ Με την έννοια του αυτοκεφάλου ως εκκλησιαστικού θεσμού στην ορθόδοξη εκκλησιαστική τάξη και παράδοση, ιδιαίτερα των Σλαβικών Εκκλησιών, ασχολήθηκε ο ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ. Ιωάννης Ταρνανίδης αποτυπώνοντας την έρευνά του σε δύο κυρίως μελέτες του. Η πρώτη: *Η διαμόρφωση του αυτοκεφάλου της Βουλγαρικής Εκκλησίας (864-1235)*, Θεσσαλονίκη 1976 και η δεύτερη, γραμμένη

«θηρησκευτικού μακεδονισμού» ως πολιτιστικής παραμέτρου στην εθνογένεση των «Μακεδόνων» αποτελεί το ιστορικό εφαλτήριο το οποίο, με το αποστολικό κύρος που προσδίδει στην εκκλησία αυτή, την καθιστά ισότιμο εταίρο των λοιπών εκκλησιών της ευρύτερης περιοχής.

Η αντιποίηση του ονόματος Μακεδονία και των παραγώγων του και η απόδοση κατ' αποκλειστικότητα σλαβικού περιεχομένου σε αυτά είναι διάχυτη στο σύνολο της μελέτης του καθηγητή Grozdanski⁸⁹. Έχουμε την πεποίθηση ότι αυτή η επιλεκτικότητα και εν τέλει αποσπασματικότητα στην ερμηνευτική που επιχειρεί ο καθηγητής υποδηλώνει μονομέρεια και δημιουργεί σύγχυση που οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα.

περίπου τριάντα χρόνια αργότερα, και η οποία αποτελεί εμβάθυνση στους αρχικούς του προβληματισμούς συμπεριλαμβάνοντας όλο το φάσμα των *Ορθόδοξων Σλαβικών Εκκλησιών* υπό τον τίτλο: *Θεωρία και Πράξη στην Ιστορική Εξέλιξη του Αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2006. Στο θεσμικό αυτό πλαίσιο των ιερών κανόνων, της πνευματικής ωρίμανσης της αιτούμενης εκκλησίας, των κατά περίπτωση εθνικών ιδιαιτεροτήτων ως νεωτερικών παραγόντων που επισυμβαίνουν στον ρου της εκκλησιαστικής ιστορίας οφείλουμε να εντάξουμε οιαδήποτε αξίωση προαγωγής των επιχώριων εκκλησιών. Βλ. επίσης Ακανθόπουλου Πρ., *Οι θεσμοί της "αυτονομίας" και του "αυτοκεφάλου" των Ορθόδοξων Εκκλησιών σύμφωνα με το θετικό δίκαιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τη διάρκεια του 19ου και 20ού αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1988· Φούγια Μεθ., *Το "Αυτοκέφαλο" εν τη Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας*, Αλεξάνδρεια 1955· Φειδά Βλ., *Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο εν τη Ορθόδοξη Εκκλησία*, εν Ιεροσολύμοις 1979· Τρωιάνου Σπ., «Παρατηρήσεις επί των τυπικών και ουσιαστικών προϋποθέσεων της ανακηρύξεως του Αυτοκεφάλου και Αυτόνομου εν τη Ορθόδοξη Εκκλησία», στο: *Τιμητικόν Αφιέρωμα εις τον Μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν επί τη 25ετηρίδι της Αρχιερατείας του*, Αθήναι 1980, σελ. 337- 348· Papathomas Gr., *Essai de bibliographie (ad hoc) pour l' étude des questions de l' Autocephalie, de l' Autonomie et de la Diaspora*, Κατερίνη 2000· Гардашевић Б., «Каноничност стицања аутокефалности Српске Цркве 1219г.» στο: *Свети Сава. Споменница поводом осамстогодишњице рођења 1175-1975*, Βеоград 1977, 33-77· Ђоновић Св., «Неканонски црквено-народни сабор», *Српскомакедонски раскол*, 49-60. Τέλος θα κρίναμε αξιοσημείωτες τις παρατηρήσεις για την κανονική παραχώρηση του αυτοκεφάλου του νομικού Βαβούσκου Α. Κ., «Νομοκανονική θεώρηση του καθεστώτος κανονικής δικαιοδοσίας της Αρχιεπισκοπής Αζίδος», *Μακεδονικά* 36 (2007), 97-109 σχετικά με την κανονική παραχώρηση του αυτοκεφάλου, καθώς και του Βαβούσκου Κ., «Εκκλησιαστικά σχέσεις Σέρβων και Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τον 19^ο αιώνα», στο: *Ι Ελληνοσερβικό Συμπόσιο, Συνεργασία Ελλήνων και Σέρβων κατά τους απελευθερωτικούς αγώνες 1804-1830*, Θεσσαλονίκη 1979, 19-24.

⁸⁹ Grozdanski P., *Μακεδонија*, 11, 13-31, 41-42, 49, 55-56, 64-68, 83 κ.α.

Το ζήτημα ωστόσο οξύνεται όταν διαπιστώνουμε ότι και σε άλλα δημοσιεύματα των Slavko Dimevski⁹⁰, Ivan Denev⁹¹, Ćorgi Pop-Atanasov⁹², του εκδοτικού οίκου Biblija⁹³ και άλλων φορέων με πανεπιστημιακό κύρος απαντούν παρόμοιες αντιλήψεις οι οποίες οδηγούν την Κυβέρνηση της γείτονος στη λήψη αποφάσεων ονοματοδοσίας του αεροδρομίου της Αχρίδας ως Αεροδρόμιο «Απόστολος Παύλος»⁹⁴.

Αλλά και σε αυτήν την *Ιδρυτική Διακήρυξη του Συντάγματος (Ustav-Σύνταγμα)* της λεγόμενης «Αυτοκέφαλης Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας» διαβάζουμε στο προοίμιό της ότι η υπόστασή της εδράζεται «...στο μακραίωνο όνομα των Μακεδόνων και της Μακεδονίας έτσι

---

⁹⁰ Димевски Сл., *Историја на Македонската православна црква*, Скопје 1989' του ίδιου, *Македонските општествено-културни текови во феудализмот*, Скопје 1981' του ίδιου, *Охридската архиепископија*, Скопје 1968' του ίδιου, «Актуелниот момент на национализмите во СР Македонија», *Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања*, ετ. 11/12, αρ. 1 (1990), 265-277.

⁹¹ Денев И., «Проповедта на св. апостол Павел в атинския аеропаг», *ДК* 6 (1985), 12-16' Денев И., «Пастирската реч на св. апостол Павел пред ефеските презвитери», *ДК* 9 (1987), 23-31.

⁹² Ćorgi Pop-Atanasov, *Библијата за Македонија и Македонците*, Скопје 1995' του ίδιου, *Македонска книжевна традиција*, Скопје 2001' του ίδιου, «Светогорскиот книжевен центар и македонската писмена традиција», στο: *Национално-културната дејност во Јужновардарскиот регион: со посебен осврт на Гевгелиско-Дорјанскиот крај во текот на XIX и почетокот на XX век*: материјали од Симпозиумот одржан во Стар Дојран на 27. и 28. VI 1987 година., 241-246. Στην ομάδα σκέψης των παραπάνω ερευνητών θα εντάξουμε και το άρθρο του καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου των Σκοπίων Borče Plievski, «Makedonsko Crkveno Pitanje 1945-1946. godine (Između autonomije i autokefalnosti)», στο: 1945. *Kraj или нови почетак? Тематски Зборник радова 1945*, Београд 2016, 579-640.

⁹³ «Македонија (и Македонците)», <https://www.biblija.mk> όπου οι συνεργάτες του Παύλου Θεσσαλονικείς Αρίσταρχος και Γάϊος είναι «μακεδονικής καταγωγής». Βλ. επίσης και το άρθρο του Денев Д., «Македонците во Библијата», στο www.mk/istorija/5567.

⁹⁴ Μετά από πρόταση της Δημόσιας Επιχείρησης Διαχείρισης των Αεροδρομίων της χώρας (TAV) το 2007 ονομάστηκε το μεν αεροδρόμιο των Σκοπίων «Αεροδρόμιο Αλέξανδρος ο Μέγας (Аеродром Александар Велики)» και της Αχρίδος, «Αεροδρόμιο Αποστόλου Παύλου (Аеродром Апостол Павле)». Το Μάρτιο του 2018 ο μεγαλύτερος αερολιμένας της χώρας μετονομάστηκε στη βάση της Συμφωνίας της Πρεσπών σε «Διεθνές Αεροδρόμιο Σκοπίων». Για την ονομασία του αερολιμένα της Αχρίδος δεν καταγράφηκε καμία αντίρρηση ή διαμαρτυρία και δεν έγινε μνεία στην παραπάνω Συμφωνία. Εκλήφθηκε ως απόδοση τιμής σε έναν σπουδαίο εθναπόστολο και κατά συνέπεια δεν υποδηλοί εθνοθησκευτικό αλτρωτισμό ή ως μονομερής εκμετάλλευση θρησκευτικού συμβόλου.

όπως αυτά είναι κατοχυρωμένα στην Αγία Γραφή»⁹⁵. Η δε ιστορία της αποστολικής αυτής εκκλησίας διαπερνά μέσω της μεσαιωνικής Αρχιεπισκοπής Αχρίδος⁹⁶ και καταλήγει στους νεότερους χρόνους στις

---

⁹⁵ «...έχοντας ως απαρχή την ίδια την Ιερά Βίβλο στην ευλογημένη γη της Μακεδονίας ο χριστιανισμός κηρύχθηκε από τον Απόστολο Παύλο ο οποίος θεμελίωσε τις πρώτες εκκλησιαστικές κοινότητες και επισκοπές στις πόλεις Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέροια...», УСТАВ НА МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА, I. (Σύνταγμα της Μακεδονικής Ορθοδόξου Εκκλησίας), Основни одредби, Член 1, 1967. Γράφει ο καθηγητής Grozdanoski: «...ден υπάρχει χώρα ή λαός που ден θα ήθελε να αποτελεί μέρος της Αγίας Γραφής (όπως είναι ο μακεδονικός λαός) διότι πρόκειται για μία χαρά διαχρονική...». Грозданоски Р., *Македонија*, 9. Πρβλ. και τη μελέτη του ποιητή και λογοτέχνη Клетников Ефт., «Библијата извор на нашиот идентитет», *Зборник*, т. 1, Богословски Факултет “Свети Климент Охридски”, Скопје 1995.

⁹⁶ Το σθεναρά προτασόμενο επιχείρημα της ανασύστασης της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος και των ιστορικών δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν κρίνουμε ότι αποτελεί παραχαραγμένη αποτύπωση της εκκλησιαστικής πραγματικότητας στον βαθμό που εντάσσεται στην ενίσχυση της κρατικής εθνικιστικής προπαγάνδας. Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών, παρόλη την φαινομενική ανεξαρτησία της, υπήρξε ανέκαθεν εξαρτώμενη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο οποίο τη δικαιοδοσία αναφανδόν ανήκε. Τούτο προκύπτει από επαναλαμβανόμενες κυρωθείσες εκκλησιαστικές πράξεις (στο σύνολό τους εκδοθείσες στην ελληνική γλώσσα), αλλά και από την έντονη παρουσία Ελλήνων προκαθημένων στον θρόνο της. Πολλώ δε μάλλον δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αποκλειστικά «σλαβική εκκλησία» ή «μακεδονική εκκλησία» όπως παγιώνουν στη ρητορική τους οι Σλαβομακεδόνες ιστοριογράφοι. Βλ. ενδεικτικά Gjorgievski G., «Macedonian Orthodox Church in the Context of Balkan and European Orthodoxy», ό.π., 1-16' Velev Il., «The Thousand-Year Spiritual Tradition of Lesnovo Monastery in Macedonia», *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, τ. 37 (2017) 4, άρθρο 7, 1-24' Trajanovski Al., «Restoration of the St. Clement's Ohrid Archbishopric- Patriarchate as the Macedonian», 17-32' Спироски М., *Борба за Автокефалност*, Скопје 1990, 9-17. Η ιστορική συνάφεια των πηγών δεν συνάδει με την απλουστευτική ερμηνευτική της σλαβομακεδονικής πλευράς περί μονοπώλησης της παρουσίας σλαβικού ποιμνίου στην περιοχή και διαμόρφωσης κυρίαρχης σλαβικής πνευματικότητας. Για μια αυστηρά επιστημονική προσέγγιση ως προς τον ρόλο της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος βλ. Ταρνανίδη I., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος ανάμεσα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και στο σλαβικό κόσμο», στο: *Η Μακεδονία κατά την εποχή των Παλαιολόγων*, Πρακτικά Β' Συμποσίου του Α.Π.Θ. (1991), Θεσσαλονίκη 2001, 29-36' Ταρνανίδη I., *Οι «Κατά Μακεδονίαν»*, 100-101' Αγγελόπουλος Αθ., *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας*, 184-188' Κονιδάρη Γ., *Συμβολαί εις την εκκλησιαστικήν ιστορίαν της Αχρίδος*, Αθήναι 1967' Δεληγάρη Αγγ., *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα*, 155-253' Ζαφράκα - Σταυρίδου Αλ., «Η αρχιεπισκοπή Αχρίδος και η αυτοκρατορία της Θεσσαλονίκης», στο: Αγγελόπουλος Αθ., (επιμ.) *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία - Μια άλλη Ελλάδα Θεσσαλονίκη - Αχρίδα*, Θεσσαλονίκη 2004, 407-421' Ναξίδου Ελ. *Εκκλησία και εθνική ιδεολογία: από την Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας μέχρι την ίδρυση της αυτοκέφαλης «μακεδονικής εκκλησίας»*, ανεκδ. διδ. διατριβή, Θεσσαλονίκη 1999' Слијепчевић Ђ., *Македонско црквено*, 94-98' Крсмановић Б., «О односу управне и црквене организације на подручју Охридске

κομματικές επιλογές των κληρικολαϊκών Συνελεύσεων της Σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας από το 1943 μέχρι το 1967⁹⁷.

Ο καθηγητής Ιωάννης Ταρνανίδης με ιδιαίτερη ακρίβεια προέβη σε έναν ιδιότυπο εθνοχαρακτηρισμό των κατοίκων της Βορείου Μακεδονίας που ανταποκρίνεται κατά τη γνώμη μας σε μία ρεαλιστική αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης. Χαρακτηρίζει τους κατοίκους της Βόρειας Μακεδονίας ως *Makedonci* (Μακεντόντσοι, αμετάφραστο)⁹⁸. Αποξενώνει δηλαδή τα φυλετικά γνωρίσματα που αφορούν τους αρχαίους Μακεδόνες και εισάγει ad hoc μία νέα εθνοκατηγορία με έναν αυτοπροσδιορισμό ο οποίος δεν αξιώνει per se

---

архиепископије», στο: *Византијски Свет на Балкану*, τ. I, Βеоград 2012, 17-37. Αξιολογημένη είναι και η προσέγγιση του Σέρβου ακαδημαϊκού Dragojlović Dr., «Kliment Ohridski i uloga na Ohridskata književna škola vo razvitokot na slovenskata prosveta», *Materijali od naučen sobir održan vo Ohrid od 25 do 27 septemvri 1986 godina*, Skopje 1989, 251-259.

⁹⁷ Οι κληρικολαϊκές Συνελεύσεις που έλαβαν χώρα από το 1944 και εξής λειτουργούσαν στη βάση περισσότερο των λαϊκών κομματικών επιτροπών υπό τις εντολές του Κομμουνιστικού Κόμματος Γιουγκοσλαβίας παρά ως φορείς έκφρασης του εκκλησιαστικού φρονήματος του ποιμνίου. Βλ. Пузовић Пр., *Раскол у Српској Православној Цркви*, 3-46, Слијепчевић Ђ., *Македонско црквено питање*, 23-37' επίσης βλ. Τσούπρας Γ., *Εκκλησία και Εθνογένεση*, 71-81, 138-147, 253-267. Με τον συντονισμό και τον «θεσμικό ρόλο» των επιτροπών αυτών ασχολήθηκε ο Миле Тодоровски σε άρθρο του το 1963: Тодоровски М., «Формирање и работа на Верското поверенство при Главног Штаб», στο: *Весник на МПЦ (Скопје)*, αρ. V (1963), 162-166' παρεμφερή προς τον Тодоровски προσέγγιση του θέματος καταγράφουν και οι Илиевски Д., *Автокеفالноста на Македонската Православна Црква*, 80-110' για τα ψηφίσματα των Συνελεύσεων βλ. Мојаноски Ц., *Автокеفالноста на македонската православна црква (документи)*, Скопје 2004, 15 κ.ε. Mišovskij J., «Makedonska Pravoslavna Crkva», 397-398' όπως επίσης βλ. <http://mpc-spe.mk/#skopskaeparhija>. Σε ό,τι αφορά τις αποφάσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γιουγκοσλαβίας και τις ζυμώσεις που προηγήθηκαν βλ. Димевски Сл., *Одлуките на А.В.Н.О.Ј. гаранција за Македонската државност во нова самоуправна Социјалистичка Југославија*, Скопје 1978.

⁹⁸ Οι απόψεις αυτές του ομότιμου σήμερα καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου κ. Ιωάννη Ταρνανίδη αποτυπώθηκαν σε δύο κυρίως μελέτες του: Ταρνανίδης Ι., *Οι «Κατά Μακεδониан», Θεσσαλονίκη 2001* και του ίδιου *Στα βόρεια της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1992. Μεταγενέστερα, εν μέρει, υιοθέτησε τον όρο και ο Ευάγγελος Κωφός σε σχετική μελέτη του: Κωφός Ε., «Εθνική κληρονομιά και εθνική ταυτότητα στη Μακεδονία του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα», στο: *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στην Νεότερη Ελλάδα*, (επιμ. Θάνος Βερέμης), Αθήνα 1999, 215. Αρχικά ό όρος με διάφορες παραφθορές χρησιμοποιήθηκε για να διακρίνει τους Βούλγαρους της Μακεδονίας από εκείνους της Βουλγαρικής Ηγεμονίας.

δικαιώματα ιστορικής κληρονομιάς. Κομβικό δε στοιχείο αποτελεί η προφανής κατοχύρωση της σλαβικής τους καταγωγής και παρουσίας στον χώρο, σύμφωνα με τις ιστορικές και αρχαιολογικές καταγραφές. Θεμελιωμένη η θεωρία αυτή του καθηγητή Ταρνανίδη στην αρχαία, μεσαιωνική και νεότερη σλαβική γραμματεία έλκει την καταγωγή της από τις σλαβικές «Σκλαβηνίες» των Βυζαντινών οι οποίες έδρασαν σε μακρές περιόδους στην περιοχή της Μακεδονίας⁹⁹. Μέσα σε αυτό το κοσμο-πλαίσιο υπήρξαν υπήκοοι του Βυζαντινού κράτους, όχι μόνο Σλάβοι αλλά και Αρμένιοι και Σύριοι οι οποίοι υιοθέτησαν τον πολιτισμό και την κουλτούρα του¹⁰⁰ και έφτασαν σε υψηλά αξιώματα στη βυζαντινή ιεραρχία.

---

⁹⁹ Βλ. Ostrogorski G., *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, τ. Α', 185, και τ. Β', 62' Κόλιας Τ., «Βυζαντινή Μακεδονία, Ζ' αιώνας – 1204», στο: *Μακεδονία - Ιστορία*. τ. Α', χ.χ., 79-95' Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου Μ., «Οι Σκλαβηνίες και η οργάνωσή τους», στο: *Σλαβικές εγκαταστάσεις*, 38-44' Ταρνανίδη Ι., *Οι «Κατά Μακεδονίαν»*, 79-95' Μαλιγκούδης Φ., *Οι Σλάβοι στη Μεσαιωνική Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 1991' τοπωνύμια και φυλετικές εγκαταστάσεις σε Σκλαβηνίες του θέματος της Θεσσαλονίκης βλ. στη μελέτη του Λιάκου Σ., *Τι πράγματι ήσαν οι σκλαβήνοι (=Asseclae) έποικοι του θέματος Θεσσαλονίκης: (Δρουγουβίται-Ρυγχίνοι-Σαγουνδάτοι)*, Θεσσαλονίκη 1971, 26-80, 125-152' Αλεκάκης Π., *Επιδρομές και εγκαταστάσεις σλαβικών φυλών στο βορειοελλαδικό χώρο από τον 6^ο μέχρι τον 8^ο αιώνα*, (ανεκδ. διδ. διατριβή), Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2011, 139-227' Δαπέργολας Ν., *Σλαβικές εγκαταστάσεις στη Μακεδονία από τον 7^ο έως και τον 9^ο αιώνα*, (ανεκδ. διδ. διατριβή) Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2009, 39-158. Για να σταθεί επιστημονικά ως ιστορική συνέχεια των Μακεδόνων του Αλεξάνδρου η θεωρία των *Makedonci* θα πρέπει να αποδειχθεί στη βάση των βυζαντινών πηγών ότι οι αναφορές των Βυζαντινών προσδιορίζουν ως συνεχιστές των αρχαίων Μακεδόνων τις Σκλαβηνίες της βυζαντινής περιόδου. Δεν μπορούσαμε να εντοπίσουμε άμεση συνέχεια επιστημονικής μελέτης που να κατοχυρώνει το όνομα Μακεδονία στους σλαβικής προέλευσης «Μακεδόνες» κατά την πρώιμη έως την ύστερη βυζαντινή περίοδο. Αντίθετα μάλιστα ο καθηγητής Ταρνανίδης εντόπισε την περίπτωση του Σλάβου βυζαντινολόγου και μεσαιωνιστή Krekić Bariša (1928-) ο οποίος μαρτυρεί: «...εδώ δεν πρόκειται για Μακεδόνες με την εθνική σημασία του όρου, αλλά για τους κατοίκους του θέματος Μακεδονία και επομένως για πρόσωπα που δεν ανήκουν στους Νότιους Σλάβους...», *Византијски Извори за историју народа Југославије*, τ. III, 378, υποσ. 13, στο: Ταρνανίδη Ι., *Οι «Κατά Μακεδονίαν»*, 33.

¹⁰⁰ Ασφαλώς υιοθετήθηκε από τους αλλοεθνείς υπηκόους της αυτοκρατορίας το βυζαντινό κοσμοείδωλο αλλά δεν ταυτίστηκε η γεωγραφία με την εθνολογία. Ο Μακεδόνας του Βυζαντίου με σλαβική καταγωγή διατηρούσε τα φυλετικά χαρακτηριστικά του ως διαφορετικά πολιτιστικά στοιχεία ακόμα και όταν καταλάμβανε υψηλές διοικητικές θέσεις, βλ. Graebner M., *The role of the Slavs within the Byzantine Empire, 500-1018*, New Brunswick New Jersey 1975, 85-113. Ενώ καταλάμβαναν αξιώματα εξακολουθούσαν να διατηρούν τα ονόματα που προσδιόριζαν την εθνική τους

Η σλαβομακεδονοποίηση του όρου Μακεδονία συνετέλεσε στη διαδικασία νομιμοποίησης της «μακεδονικής εθνότητας». Πρόκειται για μια «εθνική επιταγή και αναγκαιότητα» στη ρητορεία των γειτόνων ιστοριογράφων. Αναγκαιότητα ωστόσο στην οποία ανιχνεύεται χωρίς αμφιβολία ένα χρονικό κενό ανάμεσα στην εγκατάσταση των Σλάβων στη μεθόριο του Βυζαντίου τον 6^ο αιώνα και στην προγενέστερη ακμή της Μακεδονικής βασιλείας του Φιλίππου (4^{ος} αι. π.Χ.)¹⁰¹. Ο αναχρονισμός της ιστορικής αλληλουχίας είναι εμφανής. Το κενό αυτό θεωρείται από τους υποστηρικτές της «μακεδονικής ιδέας» ότι καλύπτεται αφενός από το δικαίωμα κατοχής της μακεδονικής γης και αφετέρου από τις επιγαμίες που επήλθαν από τα υπολείμματα των αρχαίων Μακεδόνων στον χώρο. Έτσι στην ιστορική πορεία της *Χερσονήσου του Αίμου*, πάντα κατά τον Grozdanoski, η Μακεδονία ως γεωγραφικός και εθνικός χώρος απέκτησε σλαβικά γενεαλογικά χαρακτηριστικά. Δηλαδή η κατοχή γης -μέρος της Μακεδονίας- αποσπά και τη

καταγωγή, βλ. Παπούλια Β., «Η τροπή των εθνικών ονομάτων σε γεωγραφικά», 685-700' Βλ. Σταυρίδου-Ζαφράκα Αλκ., «Η πολιτιστική ακτινοβολία του Βυζαντίου στους Βαλκανικούς λαούς», *Ερώ* τ. 17, 2014, 74-80' Ταχιάος Αντ.-Αιμ., «Η πνευματική κληρονομιά του Κυρίλλου και Μεθόδιου στους Σλάβους», *Μακεδονία Θεσσαλονίκη*. Αφιέρωμα τεσσαρακονταετηρίδος Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1980, 165-188' του ίδιου *Κύριλλος και Μεθόδιος οι εκ Θεσσαλονίκης. Η βυζαντινή παιδεία στους Σλάβους*, Θεσσαλονίκη 1989' Νιχωρίτης Κων., *Οι Άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος. Ο πνευματικός βίος και ο πολιτισμός των Σλάβων*. Θεσσαλονίκη 2013.

¹⁰¹ Δεν υπάρχει βεβαίως καμία αμφιβολία ότι μέρος της σημερινής Βόρειας Μακεδονίας υπήρξε ιστορικά, από τους αρχαίους χρόνους μέχρι του νεότερους, μέρος της γεωγραφικής Μακεδονίας. Τούτο όμως δεν μπορεί να σημαίνει ότι η έννοια του όρου ιστορική, γεωγραφική, εθνολογική ή ακόμα και θρησκευτική μας δίδει το δικαίωμα να ταυτίζουμε «το μέρος» των Σλάβων κατοίκων της με «το όλον» που σήμερα κατοικείται από ελληνικούς ή άλλους πληθυσμούς και αποκτά ταυτότητα μέσω αυτών. Άλλωστε η επαφή αυτή σλαβικών πληθυσμών με τον βυζαντινό κόσμο τους εισήγαγε σε έναν υψηλό πολιτισμό και τους οδήγησε στη σταδιακή αφομοίωσή τους με τον βυζαντινό πληθυσμό. Βλ. Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου Μ., «Ενταξη και αφομοίωση των Σλάβων εποίκων», στο: *Σλαβικές εγκαταστάσεις*, 57-75' Ταρνανίδης Ι., «Το αίτημα του ηγεμόνα Ροστισλάβ και η απάντηση του βυζαντινού αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ'»: στο Ταρνανίδης Ι., *Σελίδες από την εκκλησιαστική γραμματεία των Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 2004, 107-127' βλ. επίσης και το άρθρο της Παπούλια Β., «Το πρόβλημα της ειρηνικής διεισδύσεως των Σλάβων στη Ελλάδα», *Διεθνές Συμπόσιο "Βυζαντινή Μακεδονία" 324-1430 μ.Χ.* (1992), Θεσσαλονίκη 1995, 255-265.

συνακόλουθη ιστορικότητά της από τους αρχαίους ακόμα χρόνους και-
τοι οι Σλάβοι αυτοί κάτοικοι της Μακεδονίας έφτασαν σε αυτήν οχτώ
αιώνες αργότερα!¹⁰² Αυτή η μετάβαση από τον «αρχαιομακεδονισμό»¹⁰³
στον «σλαβομακεδονισμό» και τα παράγωγα ιδεολογικά του μορφώ-
ματα τελείται εκτός ιστορικής πραγματικότητας.

Η περιοδολόγηση της ιστορίας του λεγόμενου «μακεδονικού»
σλαβικού λαού στο ευρύτερο φάσμα της ανθρωπότητας παρουσιάζει
κατά τον εν λόγω καθηγητή τρεις ένδοξες φάσεις: η πρώτη σχετίζεται
με την γένεση της αυτοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου του Μα-
κεδόνα¹⁰⁴. Η δεύτερη αναφέρεται στους καινοδιαθηκικούς χρόνους και
στο κήρυγμα του Θείου λόγου από τον Απόστολο Παύλο στους Μακε-
δόνες, με συνέπεια ο μακεδονικός χώρος ως χώρος υποδοχής του ευαγ-
γελικού κηρύγματος να γίνει ο τόπος εκκόλαψης των πρώτων χριστιαν-
ών και να διαδοθεί στο ευρωπαϊκό περιβάλλον¹⁰⁵. Η τρίτη φάση εντο-
πίζεται στην ιεραποστολή των ισαποστόλων Κυρίλλου και Μεθοδίου
οι οποίοι ως Σλάβοι -κατά Grozdanoski, διέδωσαν τα ιερά γράμματα
στους σλαβικούς λαούς¹⁰⁶. Η στοχευμένη αυτή συλλογική ιστορική

---

¹⁰² Βλ. Ostrogorsky G., *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, τ. Α', 148-151, 158-161' του ίδιου «Vizantija i Južni Sloveni», στο: *Jugoslovenski istorijski časopis*; 1, (1963), 3-13' Ферjanчић Бож., *Византија и јужни Словени* Београд 1966' Живковић Тић., *Јужни Словени под византијском влашћу : 600-1025*, Београд 2007.

¹⁰³ Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ενδεικτικά το γεγονός ότι αγνοείται μία πλειάδα βυζαντινών λογίων, συγγραφέων, χρονογράφων και ιστορικών οι οποίοι συσχετίζουν τη βυζαντινή ιστορικότητα με αυτήν του Μεγάλου Αλεξάνδρου σε μία ποικιλομορφία αναφορών και πηγών. Βλ. το εμπειριστατωμένο άρθρο της Βασιλικοπούλου Α., «Ο Μέγας Αλέξανδρος των Βυζαντινών. Οι Βυζαντινοί, επίγονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου», στο: *Ε.Ε.Φ.Σ. του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τ. 32 (1998-2000), 413-426.

¹⁰⁴ Грозданоски Р., *Македонија*, 118.

¹⁰⁵ Грозданоски Р., *Македонија*, 118.

¹⁰⁶ Μετά τη δημοσίευση των μελετών του Ταχιάου Αντ.-Αιμ., *Η εθνικότης Κυρίλλου και Μεθοδίου κατά τας σλαβικές ιστορικές πηγάς και μαρτυρίας*, Θεσσαλονίκη 1968 και του ίδιου, *Κυρίλλος και Μεθόδιος Οι θεμελιωτές της αρχαίας σλαβικής γραμματείας*, Θεσσαλονίκη 1992, έχουμε την πεποίθηση ότι δεν έχουν απομείνει επιστημονικά περιθώρια αμφισβήτησης για την εθνικότητα των ιεραποστόλων Κυρίλλου και Μεθοδίου. Επίσης πρβλ. Γόνη Δ., «Η καταγωγή του Αγίου Κυρίλλου και η απάντησή του γι' αυτή στο δείπνο του Χαζάρου χαγάνου», *Πρακτικά Συνεδρίου, Εορταστικά Εκδηλώσεις προς τιμήν και μνήμην των Αγίων ανταδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου των Θεσσαλονικέων, Φωτιστών των Σλάβων (10-15 Μαΐου 1985)*, Θεσσαλονίκη 1986, 217-251' Φειδάς Β., «Το κήρυγμα της βυζαντινής ιεραποστολής και οι

καινοφάνεια αντικατοπτρίζει σε έναν μεγάλο βαθμό τις αντιλήψεις που διακατέχουν μεγάλο μέρος του δημόσιου και θρησκευτικού λόγου στη γειτονική Βόρεια Μακεδονία. Το αδιαμφισβήτητο παγκόσμιο μεγαλείο των δύο ανδρών, του στρατηλάτη Μεγάλου Αλεξάνδρου¹⁰⁷ και του εθναποστόλου Παύλου, αποτελεί κατά τους *Slavomakedonci* (Σλαβομακεδόνες) την ικανή συνθήκη από την οποία αντλούν κύρος για να καθιερωθούν ως ένα ισότιμο ιστορικά και θρησκευτικά ευρωπαϊκό κράτος¹⁰⁸. Το ακόμα πιο επικίνδυνο στοιχείο ωστόσο είναι ότι ο πολιτικός εθνικισμός υποδαυλίζεται από τη σχισματική αυτή εκκλησία και συναποτελεί με αυτήν τον πυλώνα πάνω στον οποίο διαμορφώνεται

απόστολοι των Σλάβων Κωνσταντίνος (Κυρίλλος) και Μεθόδιος», ΕΚ, том. МГ', (1996), 491-498' Јевтић Ат., (Јеромонах) «Свети равноапостоли Кирило и Методије», *Богословље* 21, 1-2 (1977), 17-37' Пет. Рајчевић, «Просветитељска мисија свете браће Кирила и Методија», στο: *Зборник радова Учитељског факултета Призрен-Лепосавић*, т. 7 (2013), 13-27' Ранковић З., «Богослужбено наслеђе ученика Свете Браће у Братковоме минеју», στο: Кирилометодијевско предање, језик и мисија Цркве у 21. веку: *Зборник радова са међународног научног скупа*, (επιμ. Владимир Вукашиновић), Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Институт за теолошка истраживања Београд 2014, 255-267' για την ευρύτερη λογοτεχνική και γλωσσολογική σημασία της ιεραποστολής βλ. Ир. Шпадијер, «Византијска химнографија и српска литургијска књижевност - култ светитеља и настајање службе», *Зборник Матице српске за славистику* 53 (1997), 71-85' αλλά και τον αφιερωματικό τόμο: Кирилометодијевско предање, језик и мисија Цркве у 21. веку, *Зборник радова са међународног научног скупа*, Православни богословски факултет, Београд 2013. Ο επιστημονικός ωστόσο όγκος των μελετών που έχει τεκμηριώσει την εθνική καταγωγή του Κυρίλλου και του Μεθοδίου καθόλου δεν εμποδίζει τη «μακεδονική ιστοριογραφία» να διατυπώνει τις δικές της διαμετρικά αντίθετες απόψεις, βλ. Грозданоски Р., *Македонија*, 118-119' Поп-Атанасов Гор. – Гиревски Ат., *Светите Кирил и Методиј: литературно дело и книжевна традиција*, Скопје, 2017' Velev I., *Свети Кирил и Методиј, рамноапостоли и сесловенски просветители*. Skorje 2016' Димевски Сл., *Црквна историја на македонскиот народ*, Скопје 1965, 5.

¹⁰⁷ Μία πανοραμική και συνολική αποτύπωση της σχέσης των Βυζαντινών με τον Μέγα Αλέξανδρο βλ. στο Βασιλοκοπούλου Α., *Ο Μέγας Αλέξανδρος των Βυζαντινών*, 413-426.

¹⁰⁸ Грозданоски Р., *Македонија*, 43-44 και 118. Οι αντιλήψεις αυτές συμφύρουν τον мύθο της αρχαίας Μακεδονίας με στοιχεία της ιστορικής Μακεδονίας. Ιδιαίτερα ενδιαφέρονσα είναι η ανέκδοτη διδακτορική διατριβή του Μάλλιου Γ., *Μύθος και Ιστορία. Η περίπτωση της αρχαίας Μακεδονίας*, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2011. Ομοίως πρβλ. τη μονογραφία Hatzopoulos M., *La Macedoine: Geographie historique, langue, cultes et croyances, institutions*, Paris 2006. Πρβλ. επίσης Ταρνανίδης Ι., *Οι «Κατά Μακεδονίαν»*, 121-132' Θεοχαρίδη Γ. *Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους μέσους χρόνους*, 17-33.

ένας σκληρός ιδεολογικός πυρήνας εθνικιστικού ανταγωνισμού που ενέπνευσε τις προηγούμενες και εμπνέει τις επερχόμενες γενεές «Μακεδόνων». Κάθε νεόκοπο ιδεατό έθνος -και στα Βαλκάνια έχουν εντοπισθεί τέτοια έθνη- δημιουργεί το δικό του φαντασιακό ιστορικο-θρησκευτικό και πολιτικό πλέγμα σχέσεων προκειμένου να θεμελιώσει τη νεόδμητη εθνική του ιδεολογία¹⁰⁹. Στην ιστορική κοινωνιολογία και εθνολογία το φαινόμενο δεν είναι πρωτόγνωρο. Δύο από τα κυρίαρχα πολιτιστικά κριτήρια της εθνικής συγκρότησης είναι η γλώσσα και η θρησκεία. Τα στοιχεία αυτά συνδιαμορφώνουν τον βασικό πυρήνα σύμπτυξης ενός έθνους, δεδομένου αφ' ενός ότι η γλώσσα αποτελεί διακριτό πολιτιστικό γνώρισμα¹¹⁰ και αφ' ετέρου ότι οι κοινές θρησκευτικές αντιλήψεις και η κοινή καταγωγή ενός λαού συνιστούν στοιχεία εθνοσύστασής του. Στην περίπτωση των Βαλκανίων και μετά τον εμφύλιο της Γιουγκοσλαβίας οι διαχωριστικές εθνικές, θρησκευτικές και πολιτικές γραμμές διευρύνθηκαν έντονα με αποτέλεσμα να προκύψει η αναγκαιότητα σύστασης νέων κρατών πολιτιστικά, θρησκευτικά, ιστορικά και πολιτικά διαφορετικών¹¹¹.

---

¹⁰⁹ Βλ. Τοντόροβα Μ., «Τα Βαλκάνια: Από την ανακάλυψη στην “κατασκευή” τους», στο: *Εθνικό Κίνημα και Βαλκάνια*, (επιμ. Αντώνης Λιάκος), Αθήνα 1996, 57-114· Κιτρομηλίδη Π., «Νοερές κοινότητες» και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια», στο: *Εθνική ταυτότητα και Εθνικισμός*, 53-131· Αθανασιάδης Αθ., *Ιδεατά έθνη στα Βαλκάνια. Η εθνογένεση των μουσουλμάνων της Βοσνίας*, Θεσσαλονίκη 2019², 151-178, 274-286.

¹¹⁰ Αγγελοπούλου Α., «Έθνος και γλώσσα στα Βαλκάνια: η εικόνα του έργου του Gjorgjija Pulevski (1822/1823;-1893) στην ιστοριογραφία της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας», στο: *ΚΗ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο*, (25-27 Μαΐου 2007), *Ε.Ι.Ε., Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 2008, 183-198.

¹¹¹ Για τον ρόλο της θρησκευτικής ετερότητας στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και ιδιαίτερα στη Βοσνία βλ. Mojzes P., (επιμ.), *Religion and the War in Bosnia*, Atlanta Georgia 1998, 43-245· Mojzes P., *Yugoslavian Inferno Ethnoreligious Warfare in the Balkans*, New York 1994· Jakšić B., (επιμ.), «Teorijske pretpostavke razumevanja raspada Jugoslavije», στο: *Filozofija i društvo*, 6, Beograd 1994, 9-11· Zečević M., «O uzrocima Jugoslovenske krize u istoriji i historiografiji», στο: *Filozofija i društvo* 6, Beograd 1994, 107-120· πρβλ. επίσης τη μονογραφία του καθηγητή Сотировић В., *Социолошки аспекти распада Југославије и српско национално питање*, Βеоград 2006· πρβλ. το συλλογικό τόμο: *Ανασυνθέσεις και νέες δυναμικές στις βαλκανικές κοινωνίες μετά το 1990*, (επιμ. Αικατερίνη Μάρκου), Αθήνα 2011· Αθανασιάδης Αθ., *Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία, Πτυχές της ιστορικής και θρησκευτικής του διάστασης*, Θεσσαλονίκη 2008, 193-290. Σε ό,τι αφορά την αναγνώριση της Βόρειας Μακεδονίας στην

Το ιστορικό υπόβαθρο της θεωρίας του «μακεδονισμού». Σύντομη αναδρομή.

Για να κατανοήσουμε όμως τα βαθύτερα αίτια που οδήγησαν τον Grozdanoski σε αυτήν τη θεωρία οφείλουμε να διερευνήσουμε την αλληλουχία των ιστορικών γεγονότων των νεότερων χρόνων που συνδιαμόρφωσαν τις πολύκεντρες εκφάνσεις του «μακεδονισμού» και των παραγώγων φαινομένων του¹¹². Στη διάρκεια του 18ου αιώνα αλλά κυρίως κατά τον 19^ο η Μακεδονία στην ευρύτερη διάστασή της αποτέλεσε πεδίο έντονου ανταγωνισμού ανάμεσα στις εθνικές ομάδες που εγκαταβίωναν σε αυτήν¹¹³. Έτσι, η βουλγαρική Εξαρχία, οι σερβικές βλέψεις στην περιοχή, η ρουμανική προπαγάνδα αλλά και το πυκνό ελληνικό στοιχείο στην κεντρική και νότια ζώνη της αποτέλεσαν παράγοντες κυρίαρχης δράσης στον μακεδονικό χώρο σε επίπεδο πολιτισμού, παιδείας, θρησκευτικής επιρροής και εθνικής επιβολής. Ήταν σαφής η διεκδίκηση της κάθε εθνικής ομάδας και η επιβολή της εθνικής της ιδεολογίας μέσω της ιστορικής κληρονομιάς του ονόματος που σχετιζόταν είτε με τον γεωγραφικό χώρο είτε με τα ιστορικά δίκαια της αρχαίας Μακεδονίας¹¹⁴. Ενώ λοιπόν οι Βαλκανικοί πόλεμοι (1912-1913) με

πρώτη φάση της απόσχισης από τη Γιουγκοσλαβία βλ. Ажановски Г., *Признавање на Македонија (Избор од светскиот печат)*, Скопје 1993, 7-47 κ.εξ.

¹¹² Χρήσιμα στοιχεία αντλεί ο αναγνώστης από τις μελέτες: Κωφός Ε., «Ελληνικό κράτος και Μακεδονικές ταυτότητες», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 371-379' Σφέτας Σπ., *Οψεις του Μακεδονικού Ζητήματος στον 20^ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2001 όπως επίσης και από το συλλογικό έργο *Μακεδονισμός: ο ιμπεριαλισμός των Σκοπίων 1944-2006*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών Καρίπειον Ίδρυμα Μακεδονίας Θράκης Αθήνα 2007.

¹¹³ Το θέμα είναι ευρύ. Ενδεικτικά βλ. Σφέτας Σπ., *Η διαμόρφωση της Σλαβομακεδονικής ταυτότητας. Μια επώδυνη διαδικασία*, Θεσσαλονίκη 2003, 47-90' Βασιλειάδης Ν. – Ευαγγελίδης Δ. *Από τον Σλαβομακεδονισμό*, Θεσσαλονίκη 2017' Βακαλόπουλος Κων., *Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού, Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1990, 45-362' Κωφός Ε., «Εθνική κληρονομιά και εθνική ταυτότητα, 199-269' *Ταυτότητες στη Μακεδονία*, Γούναρης Βασίλης Κ., Μιχαηλίδης Ιάκωβος Δ., Αγγελόπουλος Γιώργος Β. (επιμ.), Αθήνα 1997' Ταχιάος Αντ.-Αιμ., *Η εθνική αφύπνιση των Βουλγάρων και η εμφάνιση βουλγαρικής εθνικής κινήσεως εν Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1974' Μιχαηλίδης Ιακ., *Μετακινήσεις σλαβόφωνων πληθυσμών, 1912-1930 : ο πόλεμος των στατιστικών*, Αθήνα 2003.

¹¹⁴ Πρβλ. το άρθρο της Παπούλια Β., «Η τροπή των εθνικών ονομάτων σε γεωγραφικά», 685-700' Αγγελοπούλου Αν., «Έθνος και γλώσσα. Η εικόνα του έργου του Gjorgija Pulevski (1822/1823-1893) στην ιστοριογραφία της Πρώην Γιουγκοσλαβικής

την επίδειξη ένοπλης ισχύος επέλυσαν το ζήτημα, διαμοιράζοντας τη Μακεδονία και αποδίδοντας εδαφικά τους ελληνικούς πληθυσμούς της¹¹⁵ στην Ελλάδα, το σλαβικό τμήμα που απέμεινε ως μέρος σε Σέρβους και Βούλγαρους φάνηκε βαθμιαία να απολεί τις αξιώσεις του ονόματος και κατά συνέπεια της ιστορίας του. Επακολούθησε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος ο οποίος με τις αντίστοιχες εθνολογικές μεταβολές επιτάχυνε την ένταξη των πληθυσμών αυτών στις κοινωνίες των νέων κρατών στα οποία ενσωματώθηκαν χωρίς να δίδεται βαρύτητα στο όνομα και τις αξιώσεις του. Είναι η περίοδος που προσδιορίζεται πολιτειακά η επίδικη περιοχή ως *Vardarska Banovina* και αποτελεί τμήμα του Βασιλείου της Γιουγκοσλαβίας (1918)¹¹⁶. Η αναζωπύρωση του θέματος θα γίνει μόλις το 1919 με τις πολιτικές μεταλλάξεις της Κομμουνιστικής Διεθνούς (*Internacionala-Komintern* 1924) η οποία στο πλαίσιο της *Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας* επεδίωξε τη διαμόρφωση «μακεδονικής εθνότητας» με τη γεωγραφική έννοια του όρου η οποία θα ένωνε τους απανταχού Μακεδόνες¹¹⁷.

Δημοκρατίας της Μακεδονίας», 183-198. Πρβλ. επίσης το συμπυκνωμένο σημείωμα του Παντερμαλή Δ., «Η Μακεδονία κατά την Αρχαιότητα», στο: *Μακεδονία*, 7-14.

¹¹⁵ Το πρόβλημα της οριοθέτησής αντιμετώπισθηκε μετά την κατάρρευση της οθωμανικής κυριαρχίας από τη *Συνθήκη του Βουκουρεστίου* το 1913, οπότε ενσωματώθηκε το μεγαλύτερο μέρος της *Ιστορικής Μακεδονίας* στο ελληνικό κράτος. Βλ. Παπούλια Β., «Το Βαλκανικό Σύμφωνο», *Η συνθήκη του Βουκουρεστίου και η Ελλάδα*. Συμπόσιο 16-18 Νοεμβρίου 1988, Θεσσαλονίκη 1990, 13-31. Ως προς τις μετακινήσεις των προσφυγικών και άλλων πληθυσμών βλ. Γούναρης Β.-Μιχαηλίδης Ι., (επιμ.) *Πρόσφυγες στα Βαλκάνια: Μνήμη και Ενσωμάτωση*, Θεσσαλονίκη 2004.

¹¹⁶ Βλ. τη διδακτορική διατριβή που υποβλήθηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου Γιουβανιόβιτς Βλ., *Vardarska banovina – Istorija – 1929-1941*, Beograd 2009, του ίδιου το εμπειριστατωμένο άρθρο: «Vardarska banovina: društveno-politička skica», *Istorija 20. veka: časopis Instituta za savremenu istoriju* έτ. 28, αρ. 1 (2010), 57-72' όπως επίσης και την παλαιά και κλασική μελέτη του Αρανђеλοβιћ Γιχ. *Краљевина Југославија: административна подела. Књ. 1, Вардарска бановина*, Beograd 1930.

¹¹⁷ Βλ. Κολιόπουλος Ι., «Η Μακεδονία μετά την επανάσταση του 1821», στο *Μακεδονία*, 30-31' Κωφός Ε., «Το Μακεδονικό στις σχέσεις ΚΚΕ-ΚΚΓ κατά τα τέλη του 1944: Η αποστολή του Ανδρέα Τζήμα στον Τίτο», στο: *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Μακεδονία και Θράκη, 1941-1944. Κατοχή-Αντίσταση-Απελευθέρωση*, Θεσσαλονίκη 1998, 125-156' Μπράμος Κ., *Σλαβική προπαγάνδα και επαναστατική δράση στη Μακεδονία*, Αθήνα 1992' Κοφός Ε., *Nationalism and Communism in Macedonia. Civil Conflict, Politics of Mutation, National Identity*, New Rochelle - New York 1993² Βαφειάδης Θ., *Διατί οι Σλαβόι ίδρυσαν το δήθεν Μακεδονικόν Κράτος των Σκοπιών; Η θέσις της*

Το νέο αυτό εγχείρημα απαιτούσε -όπως και όλα τα παρόμοια στον βαλκανικό χώρο- έναν ισχυρό κρατικό μηχανισμό που θα το υποστηρίζε σθεναρά¹¹⁸. Η εργαλειοποίηση της ιστορίας της αρχαίας Μακεδονίας -η οποία προσέδιδε αυτόχρονα το όνομα-, της «μακεδονικής γλώσσας» και ασφαλώς της «Μακεδονικής Αυτοκέφαλης εκκλησίας» συνέτειναν στον στόχο της εθνικής ομογενοποίησης και εν τέλει στη σύμπτυξη και ενίσχυση της νεότευκτης αυτής εθνοτικής δημιουργίας¹¹⁹. Η μεταπρατική αυτή θεώρηση εδράζεται, όπως φαίνεται και στο σύγγραμμα του καθηγητή Grozdanoski, σε ένα τριεδρικό ιστορικό και πάντως διαχρονικό σχήμα: «Αλέξανδρος ο Μακεδόνας - Απόστολος Παύλος - Ευρώπη»¹²⁰. Καρπός αυτής της εθνικιστικής ιδεολογίας είναι και το εν λόγω πόνημα. Διασυνδέει λοιπόν ο καθηγητής συλλήβδην οτιδήποτε δηλώνει τον μακεδονικό χώρο με την παραγωγή του «αρχαίου μακεδονικού έθνους» οικοδομώντας μία συλλογική ανάμνηση. Εξ ου και

ηγεσίας του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος έναντι του δήθεν Μακεδονικού Ζητήματος και ο πολιτικός της χώρας μας κόσμος, Θεσσαλονίκη 1965, όπου και πλήθος ντοκουμέντων που αφορούν το θέμα. Για σημαντικά στοιχεία όσον αφορά τις νεότερες εξελίξεις βλ. Κολιόπουλος Ι., - Μιχαηλίδης Ι., *Το Μακεδονικό στα ξένα αρχεία: απόρρητα έγγραφα Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας (1950-1967)*, Αθήνα 2008' για μια εξονυχιστική ανάλυση των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων τις περιόδου 1944 - 1946 βλ. τη μονογραφία του Μιχαηλίδη Ι., *Τα πρόσωπα του Ιανού. Οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις τις παραμονές του Εμφυλίου Πολέμου (1944-1946)*, Αθήνα 2004. Πρβλ. επίσης και την ιστορική καταγραφή του Ζαφειριόπουλου Δ., *Το Κ.Κ.Ε. και η Μακεδονία*, Αθήνα 1948. Επίσης βλ. Κιρτζανόβσκι Ρ., *Μακεδονската политичка емиграција од Езејскуот дел на Македонија во источна Европа*, Скоπје 1989, 165-182.

¹¹⁸ Βλ. Ilchev, Ι. Τα έθνη και η αλήθειά τους: Έχει δικίο η πατρίδα μου; Η προπαγάνδα των βαλκανικών κρατών (1821-1923), (μτφρ. Βάγια Ρακιντζή), Θεσσαλονίκη 2011' Για τον ρόλο του κρατικού μηχανισμού στη Βοσνία που αποτελεί ένα παράλληλο ιστορικό φαινόμενο βλ. τη μελέτη του Nešković R., *Nedovršena država, Politički sistem Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2013' Αθανασιάδης Αθ., Ισλαμικές κρατικές δομές στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Βοσνισμός, στο: *Ιδεατά έθνη στα Βαλκάνια*, 239-248.

¹¹⁹ Αναφορικά με το ιστορικό υπόβαθρο του ονόματος σε σχέση με το διαμορφώμενο γεωπολιτικό περιβάλλον την περίοδο της «μακεδονικής κρίσης» πρβλ. τη γόνιμη σκέψη του ιστορικού-πολιτειολόγου Θάνου Βερέμη, *Βαλκάνια από τον 19^ο ως τον 21^ο αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών*, Αθήνα 2010⁷, 147-164.

¹²⁰ Γροζτανόσκι Ρ., *Μακεδонија*, 43-44. Η διαμόρφωση της διαχρονικότητας του μυθεύματος του Μεγάλου Αλεξάνδρου ως ακρογωνιαίου ιστορικού λίθου του «μακεδονικού έθνους» είναι σχετικά πρόσφατη εφ' όσον αναπτύχθηκε και διαμορφώθηκε μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 1960 στα όρια της «μακεδονικής ιστοριογραφίας». Βλ. Μιχαηλίδης Ι., «Ποια «Μακεδονία για τους Μακεδόνες»; Πολιτική και ιστορία στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία», στο: *Μακεδονικές ταυτότητες*, 288-291.

ο εξέχων ρόλος του αποστόλου Παύλου ο οποίος απευθυνόμενος είκοσι αιώνες νωρίτερα στους Μακεδόνες κατοίκους και ενσπείροντας το Θείο λόγο «εννοούσε τους προκατόχους των σημερινών Σλαβομακεδόνων». Με βάση αυτήν τη συλλογιστική η καλλιέργεια της «μακεδονικής εθνικής ιδεολογίας» λαμβάνει θρησκευτικό περιεχόμενο και ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδος και Μακεδονίας φέρει τον θυρέο της Μακεδονικής δυναστείας σε εκκλησιαστικά λάβαρα και αυτοπροβάλλεται ως *ipso jure* έξαρχος «απάσης Μακεδονίας»¹²¹.

Η δεσπόζουσα σημασία του θρησκευτικού κριτηρίου στον προσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας των *Makedonci* και της σχισματικής εκκλησίας στην οποία ανήκουν επιβεβαιώθηκε και από τις εξελίξεις των διεκκλησιαστικών διαβουλεύσεων ανάμεσα στο Σερβικό Πατριαρχείο και τη σχισματική εκκλησία στην προσπάθεια επίλυσης του ομώνυμου εκκλησιαστικού προβλήματος. Η συμμόρφωση των θρησκευτικών ταγών της «Μακεδονικής εκκλησίας» στα πολιτικά κελεύσματα της Κυβέρνησης της π.Γ.Δ.Μ. στο παρασκήνιο των εξελίξεων τορπίλισε τις αρχικά «ληφθείσες και συμπεφωνημένες» αποφάσεις και οδήγησε τη *Συνάντηση* στο Niš (2002) σε ναυάγιο¹²².

Υπάρχει ωστόσο και μία άλλη διάσταση του θέματος που οφείλουμε να λάβουμε υπ' όψιν. Οι θέσεις αυτές του Grozdanoski αποσκοπούν στο να τονώσουν το ηθικό του χριστεπώνυμου ποιμνίου της Βόρειας Μακεδονίας το οποίο βιώνει το πνευματικό αδιέξοδο της

---

¹²¹ Στις κληρικολαϊκές Συνελεύσεις του 1967 αυτοανακηρύχθηκε ο μέχρι τότε Μητροπολίτης Σκοπίων Δοσίθεος (Stojković) ως «Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος και Μητροπολίτης Μακεδονίας». Ο τίτλος ανανεώθηκε μόλις το 2009 επισήμως οπότε και προστέθηκε στον τίτλο του Αρχιεπισκόπου. Την ίδια χρονιά ορίστηκε ως έδρα της Αρχιεπισκοπής ο ναός της Αγίας Σοφίας στην Αχρίδα. Σε όλες αυτές τις πράξεις σχεδόν το σύνολο των ιστοριογράφων της Βόρειας Μακεδονίας αντιμετωπίζει τις αλλαγές ως μία μετάβαση στην εκκλησιαστική κανονικότητα η οποία εφαρμόζεται στη «...βάση των ιστορικών και νομοκανονικών δικαιών και του Συντάγματος της S.F.R.J.». Mišovski J., «Makedonska Pravoslavna Crkva», 398, επίσης Trajanovski Al., «Restoration of the St. Clement's Ohrid Archbishopric- Patriarchate as the Macedonian», 30' Čairović I., «The role of Vicar Bishop Dositej (Stojković) at the beginning of the church schism in Macedonia in 1958», *Istorija 20. veka*, ετ. 36, 2/2018, 155–186.

¹²² Για τις θέσεις της *Συμφωνίας* βλ. Τρίτος Μ., *Νεώτερες εξελίξεις στη σχισματική εκκλησία των Σκοπίων*, Θεσσαλονίκη 2004, 9 κ.εξ. Επίσης [https://sh.wikipedia.org/wiki/Ni%C5%A1ki_sporazum_\(2002\)](https://sh.wikipedia.org/wiki/Ni%C5%A1ki_sporazum_(2002))

περιθωριοποίησης της εκκλησίας του¹²³. Μιας εκκλησίας που δεν συμπεριλαμβάνεται στο σύστημα διοίκησης των Ορθοδόξων Εκκλησιών, δεν αναγνωρίζεται νομοκανονικά (από την περίοδο συστάσεώς της ακόμη) από καμία άλλη ορθόδοξη Εκκλησία, δεν συμμετέχει στα όργανα των Συνοδικών αποφάσεων των Ορθοδόξων Εκκλησιών και δεν διαθέτει καμία εκκλησιαστική νομιμοποίηση¹²⁴. Πράγματι διαβίωι έξω από το διοικητικό και δογματικό περιβάλλον της οικουμενικής αρχής του Πατριαρχείου Σερβίας όπου ανήκε οργανικά ή του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως από το οποίο εκπορεύθηκε η πράξη του παραχωρητηρίου των επισκοπών της (Τόμος) και στο οποίο υπαγόταν παλαιότερα¹²⁵. Παράλληλα αξίζει να μνημονεύσουμε και μια τάση νεωτερική η οποία συνιστά αναγέννηση του πνευματικού βίου που χαρακτηρίζει τη γειτονική σχισματική εκκλησία. Μία γενικότερη αναζήτηση στους σύγχρονους προβληματισμούς της Ορθόδοξης και δη βυζαντινής Θεολογίας (ιδιαίτερα αναβίωση του ορθόδοξου μοναχισμού, καλλιέργεια της βυζαντινής τέχνης και υμνολογίας) συνιστούν κινήσεις απομάκρυνσης από την εσωστρέφεια η οποία ταλάνιζε την εκκλησία αυτή επί δεκαετίες. Η τάση αυτή μαρτυρεί συν τοις άλλοις τις επιρροές -βυζαντινές και σλαβικές- που ενυπάρχουν στην παράδοση της εκκλησιαστικής αυτής επαρχίας και αναδεικνύουν τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της.

---

¹²³ Για την «αδικία» που τελείται σε βάρος του «Μακεδονικού λαού» βλ. Gjorgievski G., «Macedonian Orthodox Church in the Context of Balkan and European Orthodoxy», 1-16.

¹²⁴ Διατηρεί η «Μακεδονική εκκλησία» τα δικά της διοικητικά όργανα εκκλησιαστικά και λαϊκά, τους δικούς της εκκλησιαστικούς θεσμούς και τελεί τις λατρευτικές πράξεις όπως και οι λοιπές Ορθόδοξες εκκλησίες. Βλ. Mišovski J., «Makedonska Pravoslavna Crkva», 400-401.

¹²⁵ Με τον Πατριαρχικό και Συνοδικό Τόμο της 19^{ης} Φεβρουαρίου του 1922 επί Πατριαρχίας Μελετίου του Δ' Μεταξάκη (1871-1935) ρυθμιζόταν η νομοκανονική δικαιοδοσία της νέας εκκλησιαστικής αρχής της Σερβικής Εκκλησίας επί των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας. Ουσιαστικά πρόκειται για την συνένωση των εκκλησιαστικών επαρχιών της Σερβικής εκκλησίας. Ο προκαθήμενος της οποίας θα έφερε τον τίτλο: «*Αρχιεπίσκοπος Πεκίου, Μητροπολίτης Βελιγραδίου – Καρλοβικίου και Πατριάρχης των Σέρβων*». Βλ. Αθαν. Αγγελόπουλου, «Το εκκλησιαστικό καθεστώς των μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από του 1913, μέχρι σήμερα», *Μακεδονικά* 15 (1975), 29 κ.εξ.

Ιδωμένο το ζήτημα εκκλησιολογικά, αναμφίβολα αποδεικνύει μία εύθραυστη σχέση ανάμεσα στη θεσμική εκκλησία, το ποιμνίο και τη Διοικητική Εκκλησιαστική Αρχή (Οικουμενικό Πατριαρχείο)¹²⁶. Ανεξάρτητα δηλαδή από τη συχνά ακραία, αντιεπιστημονική και ψευδεπίγραφη ρητορεία των εκκλησιαστικών ταγών της γείτονος, οφείλουμε να αφουγκραστούμε και να κατανοήσουμε τη δίκαιη αναζήτηση της εκκλησιαστικής αλήθειας αλλά και το ηθικό αίτημα της συνειδησιακής θέσης των χιλιάδων αυτών χριστιανών αδελφών. Δεν θα μπορούσαμε να αρνηθούμε επίσης τα υπάρχοντα βυζαντινά θρησκευτικά στοιχεία που διατηρήθηκαν για περίπου χίλια χρόνια στις περιόδους της σερβοκρατίας, βουλγαροκρατίας ή τουρκοκρατίας. Εξάλλου η εκκλησιαστική αποκατάσταση είναι χρέος της Οικουμενικής Εκκλησίας «*ἵνα πάντες ἐν ὧσι*»¹²⁷. Στο σημείο αυτό επιστρατεύεται η σοφία και η τόλμη της Εκκλησίας μας η οποία διατυπώνεται μέσα στους κανόνες, την καταλλαγή και την εν γένει εκκλησιαστική παράδοση που αποτελούν τους οδοδείκτες της ορθής τάξης των πραγμάτων.

Ουνίτες και Μακεδόνες

Στα μυθεύματα αυτά της Θεολογικής Σχολής των Σκοπίων περί Μακεδόνων και Μακεδονίας παρενέβησαν και έτερες ομολογίες της Βόρειας Μακεδονίας, οι Ουνίτες¹²⁸. Ο πάπας Ρώμης Φραγκίσκος (1936-) επισκέφθηκε σχετικά πρόσφατα τη γείτονα χώρα και

---

¹²⁶ Η απάντηση στον πρωθυπουργό της Βόρειας Μακεδονίας κ. Zoran Zaev του Οικουμενικού Πατριαρχείου ήταν η εξής: «*Ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος, συνελθοῦσα σήμερον ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τῆς Α.Θ. Παναγιότητος, ἐξήτασε τὸ αἴτημα τῆς ἐν σχίσματι ἐκκλησίας τῶν Σκοπίων, ὑποστηριζόμενον καὶ διὰ γράμματος τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς FYROM Ἐξοχ. κ. Ζόραν Ζάεφ, περὶ ἀναλήψεως ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τῆς Πωτοβουλίας ἐπαναφορᾶς τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς εἰς τὴν κανονικότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν καὶ ἀποφάσισε νὰ ἐπιληφθῆ αὐτοῦ καὶ διενεργήσῃ τὰ δέοντα ὑπὸ τοὺς ἀπαράβατους ὄρους τῶν ἱστορικοκανονικῶν ἀρμοδιοτήτων καὶ προνομίων τοῦ πρωτόθρονου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.*» Ανακτήθηκε ἀπὸ *Ρομφαία* (πρακτορεῖο εἰδήσεων) στο δικτυακὸ τόπο <http://www.romfea.gr/epikairota-xronika/22043-aitima-tis-sxismatik..>

¹²⁷ *Ἰω.* 17, 11.

¹²⁸ Για τους Ουνίτες και τις προσπάθειες επίδρασης στη «Μακεδονική εκκλησία» βλ. Μάρκου Η., «*Μακεδονική Εκκλησία*». Το αυτοδημιούργημα των Σκοπίων. Ο ρόλος του πάπα και της Ουνίας», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 75 (1992), 1305-1360.

συναντήθηκε με τον επικεφαλής της Ουνιτικής εκκλησίας στα Σκόπια, επίσκοπο Kiro Stojanov (1959-)¹²⁹. Ο Stojanov υποδεχόμενος τον Πάπα υπογράμμισε την σπουδαιότητα της εκκλησίας του η οποία έλκει την καταγωγή της από τους χρόνους της ιεραποστολής του Αποστόλου Παύλου. Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι το γενεαλογικό αφήγημα της καταγωγής του Μακεδόνα άνδρα που καλεί τον εθναπόστολο Παύλο υιοθετείται εθνοκεντρικά και από τους ετερόδοξους Ουνίτες. Δημιουργείται με τον τρόπο αυτόν μία διευρυμένη και αντιπροσωπευτική εκ μέρους του θρησκευτικού εθνικισμού τάση συμμετοχής στο μοντέλο του πολιτικού εθνικισμού που καλλιεργήθηκε από το κυρίαρχο πολιτικό περιβάλλον της χώρας.

Οι Ευρωπαίοι «Μακεδόνες»

Υπάρχει όμως και μία επιπρόσθετη διάσταση του θέματος που έχει σημασία να επισημανθεί. Δεδομένου ότι η έλευση του Παύλου στον μακεδονικό χώρο σηματοδότησε την ίδρυση της πρώτης αποστολικής εκκλησίας στην Ευρώπη, οι συνάδελφοι θεολόγοι της γείτονος οικειοποιούμενοι την εκκλησία των Φιλιππων κρίνουν ότι πρόκειται για τις απαρχές της δικής τους «Μακεδονικής εκκλησίας», κολακεύονται και αυτοπροβάλλονται ως οι πρώτοι χριστιανοί της Ευρώπης. Τα γεγονότα της βάπτισης της πρώτης Χριστιανής Ευρωπαϊάς, της Λυδίας στους Φιλίππους¹³⁰ σηματοδοτούν την πρώτη «Μακεδόνισσα» της Ευρώπης η οποία αντιπροσωπεύει «...την ορθή και γενναία πίστη των γυναικών της πρώτης χριστιανικής κοινότητας...» όπως περιγράφει ο καθηγητής Grozdanoski σε άρθρο του στην ετήσια επετηρίδα της Θεολογικής Σχολής των Σκοπίων¹³¹. Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι και για

---

¹²⁹ Ο Kiro Stojanov είναι επίσκοπος Στρωμνίτης και Σκοπίων και ηγείται της κοινότητας των Ουνιτών της Βορείου Μακεδονίας.

¹³⁰ Βλ. σχετικά Γκουτζιούδης Μ., «Οι Χώροι Λατρείας στην Καινή Διαθήκη», στο *Βιβλικά Μελετήματα*, Critical Approaches to the Bible 16, Θεσσαλονίκη 2018, 331 και Σκιαδαρέσης Ι., «Ένα Γυναικείο Πορτραίτο της Πρώτης Εκκλησίας: Λυδία η Πορφυροπώλις και οι Αναβαθμοί της», στο: *Βιβλικά Ανάλεκτα. Συναγωγή Μελετών Καινοδιαθηκικής Θεολογίας*, Θεσσαλονίκη 2013, σ, 97-139.

¹³¹ Grozdanoski P., «Лидија и нејзиното влијание врз црквата во Филипи», *Годишен зборник Па книга 8*, Богословски Факултет “Свет Климент Охридски”, Скопје 2002, 157-165’ Grozdanoski P., *Македонија*, 49-54.

λόγους συμβολικούς η σλαβομακεδονική αυτή Δυτική εκκλησία «ακτινοβολεί εκ της παραδόσεως της» τη χριστιανική πίστη στη Δύση και κατά συνέπεια δεν αρμόζει να «απαξιώνεται» έναντι των άλλων Ορθοδόξων εκκλησιών¹³².

Συμπεράσματα

Σταθμός στην ιστορία της Ανατολικής και Δυτικής Χριστιανοσύνης υπήρξε η ιεραποστολική δράση του αποστόλου των εθνών Παύλου. Ο καθηγητής της Θεολογικής Σχολής των Σκοπίων Grozdanoski και οι ομοϊδεάτες της τάσεως αυτής παρερμηνεύοντας σκόπιμα τον πλούτο των πηγών που αφορούν την Μακεδονία, Δυτικών και Ανατολικών, όπως και των ευρημάτων αρχαιολογικών, επιγραφικών, νομισματικών, που έχουν εντοπισθεί και αξιολογηθεί από την επιστημονική κοινότητα ως έχοντα ελληνικά χαρακτηριστικά αρνείται την ιστορική πραγματικότητα όπως την έχει διαμορφώσει η επιστημονική μελέτη. Έτσι καταλήγουν στο εσφαλμένο συμπέρασμα ότι η ιστορική κληρονομιά του βασιλικού Οίκου του Φιλίππου του Β' ως γενεαλογικού προπάτορα διαπερνά το Βυζάντιο και καταλήγει στους νεότερους χρόνους έχοντας ως πολιτιστικούς φορείς το γένος των *Makedonci* (Βορειομακεδόνων).

Η Βορειομακεδονική θεολογική ιστοριογραφία θέτει ιδεατά και εν πολλοίς αυθαίρετα σχήματα που αφορούν τους αποδέκτες του ευαγγελικού κηρύγματος του αποστόλου Παύλου διαχρονικά. Το θρησκευτικό στοιχείο των χρόνων της Καινής Διαθήκης της Μακεδονίας και η παρουσία του αποστόλου Παύλου ως ιεροκήρυκα και διαφωτιστή σε αυτήν αποτυπώνει στα έργα των Σλαβομακεδόνων ιστοριογράφων την ταυτότητα του λεγόμενου «μακεδονικού λαού» και συνιστά τη γενεαλογία του σύγχρονου βορειομακεδονικού έθνους. Αποκλείει το

---

¹³² Τη διευρυμένη αυτή αντίληψη μπορεί να αντιληφθεί ο αναγνώστης επισκεπτόμενος τα εκκλησιαστικά sites και τα κοινωνικά δίκτυα διαπιστώνοντας το κλίμα δυσαρέσκειας και έκδηλης αδικίας που τελείται εις βάρος της «ιστορικής Μακεδονικής εκκλησίας». Για τη θέση της «Μακεδονικής εκκλησίας» στον ευρύτερο ευρωπαϊκό περίγυρο βλ. Gjorgjevski «Macedonian Orthodox Church in the Context of Balkan and European Orthodoxy», 6-16.

ευρύτερο ελληνοϊουδαϊκό περιβάλλον των αποδεκτών του κηρύγματος του αποστόλου Παύλου και των μαθητών του και κάνει λόγο για γηγενείς Μακεδόνες που έγιναν οι πρώτοι χριστιανοί της Ευρώπης.

Έχοντας αυτήν την κοσμοαντίληψη, ο συγγραφέας καλλιεργεί τη μακεδονική εθνική ιδεολογία, τα παράγωγα φαινόμενά της και την ιστορική της εν γένει κληρονομιά συνθέτοντας το περιορέον περιβάλλον μέσα στο οποίο γεννιέται η λεγόμενη «Αυτοκέφαλη Μακεδονική Εκκλησία, Αρχιεπισκοπή Αχρίδος». Παράλληλα ελλοχεύει ο κίνδυνος, όπως συμβαίνει και με το εν λόγω σύγγραμμα, να εκληφθεί το τμήμα της «Σλαβικής Μακεδονίας» ως η «κατ' εξοχήν Ιστορική Μακεδονία» και να προκύψουν γενικεύσεις «εθνοτικού και αλυτρωτικού» χαρακτήρα, γεγονός που αλλοιώνει την ιστορική ταυτότητα της περιοχής. Η πράξη αυτή, καρπός πρόδηλης προπαγάνδας, υποκρύπτει και συγκαλύπτει σαφείς ιδεολογικές και πολιτικές προθέσεις. Η επικοινωνιακή και στοχευμένη αυτή «επιστημονική» λαθροχειρία φιλοδοξεί εσφαλμένα να αναδείξει την «πνευματική συγγένεια» των Μακεδόνων της Καινής Διαθήκης με τους πολίτες του νεοπαγούς κράτους της Βόρειας Μακεδονίας.

About the author

Athanasios Athanasiadis studied at the School of Theology at the Aristotle University of Thessaloniki and at the Faculty of Theology at the University of Belgrade. He graduated from the School of Theology of the Aristotle University of Thessaloniki with a PhD on Slavic Ecclesiastical History. His post-PhD was on the Faculty of Theology (Modern History) at the University of Belgrade. His primary field of scholarly interest is the Slavic peoples of the modern ethno-religious history and especially those of the former Federal Republic of Yugoslavia. Papers and articles in peer-reviewed journals on the Transgender and Transnational Relations of the Balkan Peoples.

Currently he is teaching at the School of Theology of the Aristotle University of Thessaloniki and also at the Undergraduate Programme of Islamic Studies.